

DŽEPNA KNJIGA
Naslov izvornika
T. LOBSANG RAMPA
AS IT WAS

Copyright © T. Lobsang Rampa 1978
Corgi Books 1978

Prijevod
RADA KOVAČEVIĆ ŠKRTIĆ

Uređuju
BOŽE ČOVIĆ
ALBERT GOLDSTEIN
DRAGAN MILKOVIĆ

Izdavač
IP AUGUST CESAREC
ZAGREB, PRILAZ JA 57

Za izdavača
DRAGAN MILKOVIĆ

Lektor
MARILKA KRAJNOVIĆ

Korektor
GORDAN ZEČIĆ

Tehnički urednik
DRAŽEN TONČIĆ

ISBN 96-393-0333-4

Tisak
IP AUGUST CESAREC

TAKO JE BILLO

T. Lobsang Rampa

AC

AUGUST CESAREC ZAGREB

1991

*Posvećeno gradu Calgaryu,
u kojem sam uvijek nalazio mir,
i tišinu i slobodu, jer se nitko
nije miješao u moje poslove.
Hvala ti, Calgary!*

PREDGOVOR

Sve najbolje knjige imaju predgovor, pa ga zato ima i OVA. Konačno, autori su ovlaštteni da svoje knjige smatraju Najboljima. Najbolje će biti da prvo objasnim ZAŠTO sam izabrao ovakav naslov.

»Tako je bilo!« No zašto bi netko izabrao tako šašav naslov? On u drugim knjigama tvrdi kako UVIJEK piše istinu! Svakako, svakako, objasnit ću vam, samo se STRPITE (ovo bi trebalo napisati velikim masnim slovima) i NASTAVITE ČITATI.

Sve moje knjige JESU istinite i ja tu činjenicu neprestano potvrđujem usprkos nemilosrdnim progonima i klevetama. Ali, razboriti i umni ljudi bili su kroz stoljeća proganjani, pa i mučeni i ubijani zato što su pričali kako je prije bilo! Jednog Mudrog Čovjeka gotovo su spalili na lomači jer se usudio tvrditi da se Zemlja okreće oko Sunca, a ne — kako su učili Svećenici — da je Zemlja središte Svijeta i da se svi planeti okreću oko nje. Jadnik, prošao je grozno, mučili su ga na svakojake načine, a spasio se samo zato što je javno porekao svoje riječi.

Također je bilo onih koji su u krivom trenutku nesmotreno levitirali pred pogrešnim

ljudima i sa štetnim posljedicama; zato što su pokazali da se razlikuju od obične horde, ubijani su na spektakularne načine. Neki iz »horde« ZAISTA su vulgarni, osobito novinari!

Najgora je ljudska vrsta — znate tko su ONI — jedino što zaista VOLE jest da svakoga spuste na istu razinu; oni naprosto ne mogu podnijeti da se netko razlikuje od njih, pa zato kao manijaci urlaju: »Uništi! Uništi!« I umjesto da pokušaju dokazati da je netko u pravu — uvijek se trude da dokažu da je u krivu. Osobito Tisak uživa u tome da započne lov na vještice i progone, i to toliko da ti se gotovo razum pomuti. Imbecilni novinari nemaju pameti da pomisle da bi ipak MOGLO »biti nečega u tome!«

Edward Davis, »najžešći američki policajac«, izjavio je za časopis *Istina* u siječnju 1975: »Sredstva javnog priopćavanja sastoje se u načelu od hrpe frustriranih prozних pisaca. Drugim riječima, Novinarstvo je puno tipova poput Picassa koji izvlače svoje kutije s bojama i slikaju mene, ali na toj slici nitko me ne prepoznaje osim momka koji je držao kist i boje«. Jasno je da gospodin Davis ne voli Tisak. Ne volim ga ni ja. Obojica za to imamo debele razloge. Jedan mi je novinar rekao: »Istina? Istina nikada ne prodaje novine. Senzacija da. Nije nas briga za istinu; mi prodajemo senzacije.«

Još od izlaska iz tiska *Trećeg oka* — ISTINITE knjige! — »iz naftalina su počela gmižati čudna stvorenja« i perom umoćenim u otrov pisati knjige i članke protiv mene. Ne-

ki samozvani »stručnjaci« su objavili da je TO LAŽ, dok su drugi istog soja tvrdili da je ovo istina, a ONO laž. Nikada se ni dvojica »stručnjaka« nisu mogla složiti u mišljenju.

Lutajući »istraživači« su putovali uokolo i intervjuirali ljude koji me nikada nisu upoznali i fabricirali izmišljene priče o meni. Ni ti me »istraživači« nisu nikada upoznali. Novinari su, očajnički tražeći senzaciju, izmišljali »intervjue« koji nikada nisu dani. Gospođa Rampa u jednom izmišljenom »intervjuu« doslovce kaže da je ta knjiga fikcija. Ona to nikada nije rekla. Nas oboje tvrdimo da su sve moje knjige ISTINITE.

Ali ni tisak, ni radio, ni izdavači nikada mi nisu pružili priliku da ispričam svoju verziju priče. Nikada! Niti su me ikada pozvali da se pojavim na TV ili radiju i da ispričam Istinu! Naprotiv, kao i mnoge prije mene, stalno me progone jer sam »drugaciji« od većine. Na taj način Humanost uništava one koji bi Ljudskoj rasi mogli dati iznimna znanja ili iskustva. Mi Neobični, mogli bismo, ako bi nam se dopustilo, ukloniti Granice Znanja i unaprijediti razumijevanje Čovjeka.

O meni se piše da sam malen i dlakav, krupan i ćelav, visok i nizak, mršav i debeo. Također sam — prema »pouzdanim« novinskim izvještajima — Englez, Rus, Nijemac kojega je na Tibet poslao Hitler, Indijac, itd. »Pouzdana« novinski izvještaji! SVE DRUGO — baš sve osim ISTINE — ali ona je u mojim knjigama.

O meni je ispričano i priča se toliko laži!
Toliko mnogo izmišljotina koje su mi zadale
tako mnogo patnje i bijede — ali u ovoj knjizi
je Istina. Ispričat ću vam

kako je to bilo!

PRVA KNJIGA

Kako je bilo na početku

PRVO POGLAVLJE

Umorni starac naslonio se leđima na potporni stup. Leđa su mu otupjela od boli zbog duga sjedenja u zgrčenom položaju. Oči su mu od starosti bile zamagljene. Polako ih je protrljao nadlanicama i pogledao oko sebe. Ispred njega nije bilo ničega osim papira — papira razbacanih po stolu. Bili su to papiri ispunjeni neobičnim znakovima i mnoštvom načrčanih brojki. Ljudi koje je nejasno vidio hodali su ispred njega čekajući njegove naredbe.

Starac se polako uspravio na noge zlovoljno odgurnuvši ruke koje su mu pomagale. Drhteći pod bremenom godina, krenuo je prema obližnjem prozoru. Lagano zadrhtavši od svježeg zraka, skupio je prastaru halju oko svog krhkog tijela. Nalaktivši se na kameni zid, zagledao se uokolo. Proklet zbog sposobnosti da vidi daleko kada je njegov rad zahtijevao da gleda blizu, sada je mogao vidjeti najudaljenije granice doline Lhase.

Bio je to topao dan za Lhasu. Vrbe su bile u punoj vegetaciji, a njihovo je lišće bilo najsvježije zelene boje. Male rese ili cice-mace pružale su prema zeleno-smeđem tlu mnoštvo ljupkih žutih žilica. Četiri stotine stopa

ispod starca boje su se nevjerojatno skladno prelijevale sa svjetlucanjem bistre vode koja se vidjela kroz donje grane.

Stari Vrhovni Astrolog se zamislio nad zemljom ispred sebe, promatrao je moćnu Potalu u kojoj je proveo život i iz koje je rijetko izbivao, a i onda samo zbog najprećih stvari. Ne, ne, pomislio je, ne smijem još i o TOME misliti; pustite me da odmorim oči uživajući u ovom prizoru.

U selu Shō, koje se poput grozda ugnijezdilo u podnožje Potale, bilo je živo. Uhvaćeni su razbojnici koji su pljačkali trgovce po visokoplaninskim putovima i dovedeni u Kuću Pravde u Selu. Drugim su prijestupnicima kazne već bile izrečene; iz Kuće Pravde izlazili su muškarci osuđeni zbog različitih vrsta zločina, a lanci su zveckali u ritmu njihovih koraka. Sada će ići od mjesta do mjesta i prositi hranu jer tako okovani neće moći raditi.

Stari je Astrolog čeznutljivo gledao prema Velikoj Katedrali Lhase. Već je odavno razmišljao da je posjeti i obnovi sjećanja na svoje dječastvo; zbog službene dužnosti godinama se odricao svakog uživanja. Uzdahnuvši, već se počeo okretati od prozora, ali je ipak zastao i zagledao se u daljinu. Dajući znak poslužitelju, rekao je: »Putem uz Dodpal Ling, upravo kraj Kesara, mislim da vidim onog dječaka. Zar ono nije dječak Rampa?« Poslužitelj je kimnuo glavom: »Da, Preuzvišeni Gospodine, to je dječak Rampa i njegov sluga Tzu. Dječak čiji horoskop pripremate.« Stari se Astrolog iskrivljeno osmjehnuo dok je gledao dolje lik tog malog dječaka i golemog,

gotovo sedam stopa visokog slugu iz provincije Kham. Promatrao je ta dva toliko neskladna lika dok su, jedan na malom poniju, a drugi na velikom konju, jahali uzbrdo dok nisu nestali iza planinske stijene. Kimnuvši glavom, okrenuo se stolu punom papira.

»Znači OVO će se«, mrmljao je, »poklopiti s ONIM. Hmmm, i tako će više od šezdeset godina patiti zbog negativnog utjecaja...« Dok je prebirao po mnogobrojnim papirima, ovdje nešto zapisujući, a ondje brišući, glas mu je prelazio u tiho, jednolično mrmljanje. Ovaj je starac bio najslavniji tibetanski astrolog, čovjek dobro upućen u tajne tog poštovanja dostojnog umijeća. Tibetanska se astrologija posve razlikuje od zapadne. Ovdje, u Lhasi, datum začeca se stavljao u korelaciju s datumom rođenja. Također bi se napravio iscrpniji horoskop za datum na koji je trebao biti vođen kompletan »rad«. Vrhovni Astrolog bi zatim predviđao Životni Put poznatih i važnih članova tih obitelji. Astrolozi su savjetovali i samu vladu, kao i Dalaj Lamu. Ali Ovo nije bila astrologija Zapada, koja se, čini se, isprostituirala do stupnja senzacionalnih novinskih članaka.

Svećenici-astrolozi prekrštenih su nogu sjedili za dugačkim, niskim stolovima, provjeravajući brojke i njihov međusobni odnos. Crtali su karte nebeske konfiguracije u vrijeme začeca, u vrijeme rođenja, u vrijeme predaje horoskopa na čitanje, datum koji se unaprijed znao, a za svaku godinu »života subjekta« pripremala se cjelovita karta i go-

dišnja skica. A onda se sve spajalo u cjeloviti veliki izvještaj.

Sav tibetanski papir je ručne izrade, u vrlo debelim listovima koji su dugački oko osam inča, a oko dvije do dvije stope i šest inča široki. Zapadni pisaci papir je duži nego širi; tibetanski je širi nego duži. Knjige se ne uvezuju, već se listovi slažu između dvije drvene ploče. Na Zapadu bi se takve knjige brzo uništile, listovi poderali ili pogubili. U Tibetu je papir svetinja i s njim se veoma pažljivo postupa; nemarno trošenje papira je ozbiljan prekršaj, a trganje listova nepotrebno trošenje papira — zato se tako pažljivo s njim i postupa. Dok Lama čita knjigu uz njega je uvijek mali akolit. Drvene korice s vrha knjige pomno se uklanjaju i licem nadolje se odlažu lijevo od čitača. Kad pročita prvu stranu, akolit taj list s poštovanjem uzima i odlaže licem na drvene korice. Nakon čitanja listovi se pažljivo poravnaju i knjiga se ponovno poveže trakama.

Tako se priprema horoskop. Ispisuje se ili iscrtava list po list. Listovi se zatim odlože da se osuše — jer je trošenje papira mrljanjem prijestup. I konačno, nakon možda šest mjeseci, jer vrijeme nije važno, horoskop je gotov.

Akolit je, u ovom slučaju mladi monah sa šestgodišnjim iskustvom, s poštovanjem podigao list i odložio ga s licem na prethodni list. Stari Astrolog je uzeo novi list. »Ts, ts«, zagundao je, »ova će tinta poprimiti lošu boju i prije nego što se izloži svjetlu. Ovu stranicu moramo prepisati.« Rekavši to, uzeo je jedan

od svojih »štapića za pisanje« i napisao kratku bilješku.

Ti pisaci štapići su izum star mnogo tisuća godina, ali se izrađuju na isti način kao i prije dvije ili tri tisuće godina. Ustvari, postoji legenda o tome da se Tibet nekada nalazio na obali jednog blistavog mora, što potvrđuju nađene školjke, fosili riba i mnoge druge stvari koje su mogle potjecati samo iz neke toplije zemlje koja se nalazila kraj mora. Bilo je zakopanih predmeta davno izumrle rase, oruđa, rezbarija, nakita. Svega toga, pa i zlata, moglo se u izobilju naći kraj rijeka koje su protjecale zemljom.

I danas su se pisaci štapići pravili istovjetno kao i prije. Donijela bi se velika hrpa gline, a zatim bi monasi prikupljali odgovarajuće mladice vrbe, tanke grančice debele kao polovica malog prsta i oko stopu dugačke. Grančice su se pomno odabirale i donosile u posebnu prostoriju u Potali. Tamo bi se svaka grančica još jednom pomno pregledala i vrednovala; ravnim grančicama bez pukotina, znači besprijekornima, poklanjala se osobita pažnja; ogulili bi ih, a potom obložili glinom; to se radilo veoma oprezno da se grančice ne saviju.

I grančice koje su bile malo povijene također su oblagane glinom, jer će njima pisati mladi monasi i akoliti. Na svežnjevima gline — svaki s pečatom koji je označavao vrhunsku kvalitetu (za najviše lame i samog Najduhovnijeg od Svih), zatim prvu klasu, za visoke lame, i drugu klasu, za svakodnevnu upotrebu — načinili bi malu rupicu da izađe

para nastala pri zagrijavanju kako ne bi izgorio glineni omotač.

Zatim se glina polagala na lomače u golemoj prostoriji. Svežnjevi bi tamo odležali otprilike jedan mjesec da vlaga ispari iz njih. Katkada su se nakon četiri do šest mjeseci svežnjevi gline skidali i stavljali na vatru — na vatru na kojoj se istovremeno kuhalo, zagrijavala se voda i slično — te bi se pažljivo polagali usred ognja. Jedan dan bi se održavala vatra, a onda pustila da se ugasi. Kada bi se ohladili, svežnjevi gline su se lomili, glina bacala, i karbonizirani vrbovi štapići (drveni ugljen) bili su spremni za najplemenitiju upotrebu: širenje pravog istinskog znanja.

Od vrbovih štapića, koji su svrstani kao neodgovarajući, pravili su se pougljenjeni štapići i njima se održavala vatra na kojoj se sušila glina s boljim štapićima. Vatra se ložila dobro osušenim jakovim izmetom i drvenim otpacima koji bi se prikupili uokolo. Ali, ponavljam, kvalitetno drvo nikada se nije koristilo kao ogrjev jer se moglo upotrijebiti u neku drugu, »plemenitiju« svrhu, budući da je u Tibetu malo šuma.

Štapići su bili roba koja je na Zapadu poznata kao karbonizirani štapići ili karboni, kojima umjetnici crtaju. U Tibetu se upotrebljava i tinta, no ona se priprema od druge vrste drveta i također se oblaže glinom. Zagrijava se znatno duže, i po nekoliko dana, i na mnogo višim temperaturama. Potom se glinene loptice izvade iz pepela, iz njih se izvadi crni talog, gotovo čisti karbon.

Karbon se tada izvlači i vrlo, vrlo pomno pregledava, za slučaj da je ostalo nešto što nije crni karbon. Zatim se stavlja u komad prilično grube mrežaste tkanine koja se nategne preko nažlijebljene stijene. Žlijeb je obično dugačak oko osamnaest do dvadeset inča, a dubok oko dva. Monasi iz klase za kućne poslove neprestano udaraju po tkanini na dnu žlijeba dok ne nastane fina karbonska prašina. Zatim se ona pomiješa s vrućom smolom određene vrste drveta koja u tom području raste, te se miješa, miješa i miješa dok se ne dobije crna ljepljiva smjesa, koja se potom suši u obliku kolačića. Onaj kome zatreba tinta treba samo protrljati jedan od tih kolačića u posebnoj kamenoj posudi s malo vode i dobit će tintu rdavosmede boje.

Službeni dokumenti nisu se pisali niti su se astrološke karte od izuzetnog značenja izradivale tintom s ovako običnom osnovom, već se koristio komadić mramora ulašten do visokog sjaja, koji je bio obješen pod kutom od oko četrdeset stupnjeva, a ispod njega je plamtjelo tucet svjetiljaka na maslac s predugačkim, previsokim fitiljem — tako da je iz svjetiljaka izlazio gusti crni dim. Dim je obavijao ulašteni mramor i kondenzirao se u crnu čadu. Kada bi se postigla odgovarajuća gustoća, a prije nego što bi ponovno vratio ploču pod kut od 45° kako bi se moglo skupiti još karbona, mladi monah bi nagnuo mramornu ploču i sastrugao s nje nakupljeno »crnilo«.

Iz drveća se skupljala smola i stavljala u posudu koja se jako zagrijavala; tako se smo-

la otapala i pročišćavala. Sa ključale smole obrala bi se gusta naslaga zapjenjene nečistoće, ispod koje je ostajala potpuno čista svjetložuta tekućina. U nju bi se umiješalo »crnilo« sa svjetiljaka i tako bi se dobila vrlo gusta pasta. Zatim bi se ta pasta razmazala po kamenu da se ohladi i zgusne. Za lame i službenike najvišeg ranga izrezivali su se pravokutni komadi i slagali u reprezentativne kupove, ali je niži ešalon monaha bio sretan da dobije bilo kakvu pločicu tinte. Ona se, kao i prva vrsta, pripremljala tako da se komadić pločice sastruže u komadić kamena s udubljenjem ili žlijebom, te miješa s vodom dok se ne postigne odgovarajuća gustoća.

U Tibetu, dakako, nije bilo čeličnih pera ni nalivpera; umjesto njih su se koristili pažljivo oguljeni i izglađeni vrbovi štapići, kojih su krajevi bili lagano raščupani tako da su, ustvari, izgledali kao kistovi s vrlo, vrlo kratkom dlakom. Štapići su se zatim pažljivo sušili — uistinu pažljivo — da ne puknu ili se saviju, a kad bi se osušili, stavljani su na vrući kamen da se iskale što je nalikovalo na kaljenje u peći, tako da su prilično dugo trajali i mogli se koristiti bez straha da će se oštetiti ili uništiti. Zatim, tibetansko pisanje je više nalik na povlačenje kistom, jer se ideografi, tj. slike kao pismeni znakovi, unose onako kako to rade Kinezi ili Japanci.

No, stari je Astrolog i dalje gundao o lošoj kvaliteti tinte na jednoj stranici. Nastavio je čitati, a onda je shvatio da čita o smrti subjekta iz horoskopa. Tibetanska astrologija pokriva sve aspekte: rođenje — život —

smrt. Pažljivo je pregledao ono što je pretkazano, neprestano provjeravajući zato što je ovo pretkazanje bilo za člana vrlo ugledne obitelji, za osobu koja je bila važna ne samo zbog svojih obiteljskih veza već i zbog zadatka koji joj je namijenjen.

Starac je sjeo, a kosti su mu zbog premonosti zaškripale. Zadrhtavši od strepnje, prisjetio se da je i njegova vlastita smrt veoma blizu. Ovo je bio njegov posljednji veliki zadatak, izrada tako iscrpnog horoskopa kakvog nikada prije nije napravio.

Završetak ovog zadatka te uspješno svečano i javno čitanje horoskopa završit će odvajanjem njegovih kostiju od mesa i radnim okončanjem njegova vlastitog života. On se nije plašio smrti; znao je da je smrt samo prijelazno razdoblje; prijelazno ili neprijelazno, to je ipak bilo razdoblje promjene, promjene za koju starac nije bio spreman i koja ga je plašila. Morat će napustiti voljenu Potalu, morat će ostaviti visoki položaj Vrhovnog Astrologa Tibeta, napustiti sve njemu poznate stvari, sve stvari koje su mu drage, morat će otići i, kao neki novi dječak u lamaseriji, početi sve iznova. Kada? Znao je kada! Gdje? I to je znao! Ali bilo je teško napustiti stare prijatelje, bilo mu je teško mijenjati život premda smrt ne postoji, jer ono što se naziva smrću samo je prijelaz iz jednog života u drugi.

Razmišljao je o tome. U mislima je vidio sebe — onako kako je često vidao druge — mrtva, ukočena tijela koje se više ne može pokrenuti; više neće biti stvorenje koje osje-

ća, već samo hrpa mrtvog mesa koju drži hrpa mrtvih kostiju. U mislima je vidio kako mu skidaju halju i vezuju ga tako da mu glava dotiče koljena, a noge savijaju otraga. U mislima je vidio kako ga tako savijenog i zamotanog u tkaninu stavljaju na leđa ponija i odnose izvan Lhase, gdje će se za njega pobrinuti razlagači mrtvih.

Oni će odnijeti to tijelo i položiti ga na veliku ravnu stijenu pripremljenu upravo za to. Rasporit će ga i izvaditi mu unutrašnje organe. Glavni Razlagač izvadit će mu srce i baciti ga najvećem lešinaru koji će ga, ne skanjujući se, progutati, a zatim će njegove bubrege, pluća i ostale organe narezati i pobacati ostalim lešinarima.

Rukama umrljanim krvlju razlagači će potkidati meso s bijelih kostiju, narezati ga na trake pa i njih baciti lešinarima koji će se nagomilati uokolo nalik na svečanu kongregaciju staraca na zajedničkom objedu.

Nakon što s kostiju ogule sve meso i rasture sve unutrašnje organe, izlomit će kosti na komadiće i ugurati ih u otvore na stijeni. A zatim će ih komadima kamena zdrobiti u najobičniji prah. Taj prah će pomiješati s krvlju i drugim tjelesnim izlučevinama i ostaviti na stijenama kao hranu pticama. Uskoro, za samo nekoliko sati, neće ostati ni traga od onoga što je jednom bilo čovjek. I lešinari će nestati bez traga; odletjet će — nekamo — do naredne prilike, dok opet ne budu trebale njihove jezive usluge.

Starac je razmišljao o svemu, o stvarima koje je vidio u Indiji gdje su se rješavali le-

ševa siromaha tako što su njihova tijela bacali u rijeku ili spaljivali na zemlji, a bogate, koji su si to mogli priuštiti, spaljivali su polako sve dok ne bi ostao samo pahuljasti pepeo koji bi zatim prosuli u svetu rijeku, tako da se pepeo, a možda i duh osobe, mogao pozvati nazad na grudi »Majke Zemlje«.

Oštro se stresao i promrmljao; »Ovo nije trenutak da razmišljam o svom prijelazu, trebam završiti zadatak i pripremiti bilješke o prijelazu ovog malog dječaka«. Ali nije uspio jer su ga prekinuli u tome. Dok je stari Astrolog mrmljao upute da se prepíše cijela stranica boljom tintom, začuli su se ubrzani koraci i lupanje vratima. Starac je srdito podigao pogled jer nije bio navikao da ga se ova-ko prekida u poslu niti je navikao na buku na Odjelu za Astrologiju. Ovdje je bilo područje mira, tišine i dubokog razmišljanja, a najglasniji zvuk bilo je škripanje karbonizirane grančice po gruboj površini papira ručne izrade. Začuli su se povišeni glasovi: »MORAM ga vidjeti, smjesta ga MORAM vidjeti. Najduhovniji od Svih to zahtijeva.« Zatim se čulo udaranje stopala po tlu i suštanje krute tkanine. Stišćući desnom rukom palicu na kraju koje je iz procijepa virila poruka na papiru ispisana rukom Najduhovnijeg od Svih, na vratima se pojavio jedan od lama iz gospodarstva Dalaj Lame. Lama je prišao, uobičajeno se naklonio starom Astrologu i usmjerio palicu prema njemu kako bi ovaj mogao uzeti poruku. Učinivši to, prestrašeno se namrštio.

»Ali, ali«, mrmljao je, »kako mogu sada ići? Upravo sam usred proračuna, usred računanja. Ako budem morao prekinuti ...« On da je shvatio da mu ne preostaje drugo nego da ode, i to »smjesta«. S uzdahom rezignacije promijenio je staru radnu halju za čistiju, pokupio neke karte i nekoliko pisaćih štapića i, okrenuvši se monahu kraj sebe, rekao: »Evo, momče, ponesi ove stvari i idemo.« Okrenuo se i za lamom odjevenim u pozlaćenu halju polako izašao iz sobe.

Lama u pozlaćenoj halji usporio je korak tako da ga starac može slijediti a da se nepotrebno ne umara. Monasi i lame, koji su se užurbano komešali obavljajući svoje poslove, zaustavljali su se s poštovanjem, pognutih glava, dok je Vrhovni Astrolog prolazio pored njih gotovo nepreglednim hodnicima.

Nakon prilično duga hodanja i uspinjanja s jednog kata na drugi, lama u pozlaćenoj halji i Vrhovni Astrolog došli su do najgornjeg kata gdje su se nalazili apartmani Dalaj Lame, Trinaestog Dalaj Lame, Najduhovnijeg od Svih, onoga koji će za Tibet učiniti više nego ijedan drugi Dalaj Lama.

Dva su muškarca skrenula iza ugla i naltjela na tri mlada monaha koja su se nestašno ponašala; naime, oni su se otklizavali po podu stopala omotanih krpama. S poštovanjem su prestali poskakivati i maknuli se ustranu da propuste dva muškarca. Ti su mladići radili puno radno vrijeme; bilo je mnogo hodnika koji su morali biti besprije-korno ulašteni, i tri su mlada monaha provodila cijelo radno vrijeme s debelim krpama

omotanim oko nogu, hodali su, trčali i klizali se preko prostranih podova, a kao rezultat njihovih napora pod se, zajedno sa patinom davnih vremena, prekrasno sjajio. Ali — pod je bio i sklizak. Lama u pozlaćenoj halji obzirno je zakoraknuo unatrag i uhvatio starog Astrologa za ruku dobro znajući da bi slomljena ruka ili noga u starčevim godinama praktički značila smrt.

Ubrzo su došli u veliku sunčanu sobu u kojoj je Veliki Trinaesti osobno sjedio u položaju lotosa netremice promatrajući kroz prozor lance Himalaja, koji su se pred njim uzdizali, zapravo okruživali su cijelu dolinu Lhase.

Stari se Astrolog ispružio pred Božanskim Kraljem Tibeta. Dalaj Lama je poslužiteljima dao znak da odu, i uskoro su on i Vrhovni Astrolog sjedili na jastučićima koji su se u Tibetu koristili umjesto stolaca, licem okrenuti jedan prema drugome.

Njih su dvojica bili stari znanci i dobro su poznavali osobine i mišljenje jedan drugoga. Vrhovni je Astrolog bio upućen u sve državne poslove, znao je sva pretkazanja o Tibetu jer je, ustvari, on bio tvorac većine njih. Sada je Veliki Trinaesti gledao vrlo ozbiljno jer su to bili značajni dani, dani stresa, dani briga. Istočnoindijska kompanija, jedna britanska kompanija, pokušavala je iz zemlje izvući zlato i druge stvari, a agenti i britanske vojne vođe poigravali su se idejom o invaziji na Tibet i preuzimanju zemlje, ali ih je u ostvarenju tog drastičnog koraka sprečavao strah od Rusa koji nisu bili daleko. No dovoljno je reći

da su Britanci u tom razdoblju prouzročili mnogo nemira i nevolja u Tibetu, kao što će ih mnogo godina kasnije izazvati i kineski komunisti. Između Kineza i Britanaca Tibetanci nisu imali bogzna što birati; oni su jedino željeli da ih se ostavi na miru.

Na nesreću, postojao je i drugi ozbiljan problem, naime, u to su vrijeme u Tibetu postojale dvije struje svećenika, jedna poznata pod nazivom Žuti šeširi, a druga pod nazivom Crveni šeširi. Ponekad je među njima dolazilo do žučnih prepirki, a dvojica vođa, Dalaj Lama, koji je bio vođa Žutih šešira, i Panchen Lama, koji je bio na čelu Crvenih šešira, nisu se nimalo voljeli.

Ustvari, između te dvije struje bilo je malo simpatija. Sljedbenici Dalaj Lame su u tom razdoblju bili utjecajni, ali nije oduvijek bilo tako, u druga vremena je Panchen Lama — koji je uskoro bio prisiljen da napusti Tibet — bio na čelu, a tada je zemlja bila gurnuta u kaos, sve dok Dalaj Lama nije uspio povratiti svoja prava uz pomoć Tatara, i zbog religijskih osnova Žutih šešira imao je, moglo bi se reći, »nadmoćniju svetost i nepovredivost«.

Najduhovniji od Svih — Dalaj Lama koji je dobio tu titulu i bio dobro poznat kao Veliki Trinaesti — postavio je mnogo pitanja koja su se odnosila na budućnost Tibeta. Stari je Astrolog prebiraio po stvarima koje je donio sa sobom, izvukao je papire i karte, pa su se dva muškarca zajedno udubili u njih. »Za manje od šezdeset godina«, rekao je Astrolog, »Tibet više neće postojati kao slo-

bodni teritorij. Nasljedni će neprijatelji, Kinezi, upasti u zemlju s novim oblikom političke vlasti i praktično će uništiti svećenički red u Tibetu.«

Dalaj Lami je rečeno da će nakon smrti Velikog Trinaestog biti izabran drugi koji će podržati kinesku agresiju. Bit će izabrano jedno dijete koje će biti Reinkarnacija Velikog Trinaestog, i bez obzira na dobar izbor bit će to u prvom redu politički izbor, jer onaj koji će biti poznat kao Četrnaesti Dalaj Lama, doći će s teritorija koji će držati Kinezi.

Najduhovniji od Svih je zbog svega toga bio vrlo, vrlo neraspoložen i pokušavao je iznaći planove kojima bi spasio svoju voljenu zemlju, ali, kao što je Vrhovni Astrolog tako precizno istaknuo, mnogo se moglo učiniti da se nadmudri i osujeti horoskop pojedinca, ali nije bio poznat nijedan način da se bitno promijeni horoskop i sudbina cijele zemlje. Zemlja je bila sastavljena od mnogo različitih jedinica, od mnogo pojedinaca na koje se nije moglo utjecati da promijene stavove, kojima se nije moglo zapovijedati, niti ih se navesti na to da istodobno misle jednako i s istim ciljem. I tako je sudbina Tibeta bila poznata. Sudbina Mudrih Izreka, Svetih knjiga i Svetog Znanja još se nije znala, ali se vjerovalo da bi se odgovarajućim metodama i sredstvima mogao obrazovati jedan mladi čovjek koji bi stekao iznimna znanja i razvio iznimne sposobnosti, a zatim poslati u svijet, izvan granica Tibeta, kako bi mogao pisati o svom i tibetskom znanju. Dva su čovjeka nastavila

razgovor; nakraju je Dalaj Lama rekao: »A tom dječaku Rampi, jesi li pripremio horoskop? Tražit ću da ga pročitaš za dva tjedna, na posebnoj svečanosti u njegovoj kući.« Vrhovni Astrolog je protrnuo. Dva tjedna? Da mu nije određen točan datum, on ne bi bio gotov ni za dva mjeseca, možda ni za dvije godine. Tada je drhtavim glasom odgovorio: »Da, Vaša Svetosti, sve će biti gotovo za dva tjedna. Ali taj će dječak imati najnesretniji život, pretrpjet će patnje i torture, odbacivanja vlastitih zemljaka, bolest — sve zapreke koje čovjek može zamisliti, sve zle sile — a osobito jednu koju još nisam potpuno shvatio ali čini se da je na neki način povezana s novinarima — ispriječit će se na njegovom putu.«

Dalaj Lama je glasno uzdahnio i rekao: »No, ostavimo to za neko vrijeme, jer se ono što je neizbježno ne može promijeniti. Morat ćeš još jednom pregledati svoje karte kako bi bio posve siguran u ono što ćeš objaviti. A sada — odigramo partiju šaha, umoran sam od državnih poslova.«

Zazvonio je srebrnim zvončićem i u sobu je ušao lama u pozlaćenoj halji da primi zapovijed da donese pribor za šah kako bi dva muškarca mogla igrati. Šah je bio vrlo popularna igra u višim krugovima Lhase, ali to je drugačija vrsta šaha od onog koji se igra na Zapadu. Na Zapadu igra počinje pomicanjem pješaka po dva polja, umjesto po jedno kao u Tibetu, i u tibetskom šahu ne postoji potez kao što je uzimanje topa pa pješak koji se domogne zadnjeg protivnikovog polja mo-

že postati top, niti postoji pat pozicija, umjesto toga smatra se da je postignuto izjednačenje ili zastoj kada kralj ostane sam, bez pješaka ili bilo koje druge figure na šahovskom polju.

Dva muškarca su sjedila i igrala beskraino strpljivo s ljubavnim žarom i poštovanjem koje je među njima vladalo dok su ponad njih na ravnom krovu, upravo iznad odaja Dalaj Lame, na povjetarcu koji je puhao s visokih planina lepršale molitvene zastave. Dolje niz hodnik čulo se kloparanje molitvenog mlina koji je talasao zrakom svoje beskonačne molitve. Po ravnim krovovima širio se zasljepljujući blještavi odsjaj sa zlatnih grobova prethodnih reinkarnacija Dalaj Lame jer, po tibetanskom vjerovanju, svaki Dalaj Lama koji umre ode u prijelazno razdoblje, a zatim se vrati na Zemlju u tijelu nekog malog dječaka. U Tibetu je seoba duša bila tako općeprihvaćena religijska činjenica da čak nije bila vrijedna ni spomena. I tako je gore na ravnom krovu ležalo dvanaest tijela u dvanaest zlatnih grobova osebujno dizajniranih krovova, s mnogo spirala, zavoja i vijuga napravljenih kako bi prevarili i otjerali »zle duhove«.

S mjesta gdje su se nalazili zlatni grobovi mogle su se vidjeti blistave zgrade Fakulteta za medicinske znanosti, tibetskog doma medicine, u Chakporiu na Željeznoj planini. U blizini se nalazio grad Lhasa koji je tog dana blistao na podnevnom suncu. Nebo je bilo purpurne boje, a planine koje su omeđivale dolinu Lhase bile su pokrivene pjenastim bi-

jelim bjelcatim snijegom koji je vjetar raznosio s njihovih vrhova.

Kako su se sati kotrljali, označavani izduženjem sjenki Zapadnog planinskog lanca, dva muškarca u državnom kabinetu su uzdahnula i nevoljko odgurnula svoje šahovske figure, jer je bilo vrijeme molitve, vrijeme kada je Dalaj Lama morao prisustvovati molitvama, vrijeme kada se Vrhovni Astrolog morao vratiti svojim proračunima ako je zadatak koji mu je postavio Dalaj Lama želio završiti u roku od dva tjedna.

Ponovno je zazvonilo srebrno zvonce, ponovno je ušao lama u pozlaćenju halji i u nekoliko promrmljanih riječi dobio upute da pomogne Vrhovnom Astrologu da se vrati u svoje odaje tri kata niže.

Vrhovni se Astrolog škripavo uspravio na svoje stare noge, izveo svoje ritualne prostracije i napustio svog Duhovnog Vođu.

DRUGO POGLAVLJE

»Oo-ee! Oo-ee! Aj-jah! Aj-jah!«, vikao je glas u sumrak tog prijatnog dana. »Jesi li čula za onu gospođu Rampa? Opet se bacila na posao!« Čulo se komešanje koraka na cesti, zvuk kotrljanja kamenčića pod stopalima, a zatim uzdah. »Gospođa Rampa? Što sada radi?«

Odgovorio je prvi glas s loše prikrivenim zadovoljstvom. Čini se da je određenom tipu žena, bez obzira na to kojoj klasi pripadaju, bez obzira na nacionalnost, ako je ona nosilac vijesti — po mogućnosti loših — njihov dan ispunjen.

»Tetka mog posinka je čula čudnu priču. Kao što znaš, ona se udaje za onog carinika koji radi na Zapadnim vratima. Njen joj je momak ispričao da već mjesecima gospođa Rampa naručuje sve moguće stvari iz Indije, a sada joj trgovci karavanama isporučuju robu. Jesi li čula što o tome?«

»Pa, čula sam da će se u njihovim vrtovima uskoro odvijati specijalan događaj, ali ne smiješ zaboraviti da je veliki gospodar Rampa bio naš regent kada je Najduhovniji od Svih otišao u Indiju za vrijeme invazije Bri-

tanaca, koji su nam nanijeli toliko zla. Čini mi se prirodnim da jedna od vodećih dama u zemlji želi nešto naručiti. Ne vidim da ona time išta loše čini, a ti?»

Tračljivica je bučno izdahnula, a onda duboko udahnuła i povikala: »Ahh! Ali ti ne znaš cijelu priču, ne znaš čak ni pola! Čula sam od jedne moje prijateljice koja poslužuje jednog od monaha-komornika u Kesaru — on je iz Potale, znaš — da se priprema vrlo, vrlo iscrpan horoskop i životopis onom momčiću, znaš, onom malom kržljavcu koji zapada iz nevolje u nevolju i koji je, čini se, veliki križ svom ocu. Pitam se jesi li ti što čula o tome?»

Druga dama se na trenutak zamislila, a onda je odgovorila: »Da, ali ne smiješ zaboraviti da je Paljör nedavno umro — vidjela sam vlastitim očima kako odnose njegovo tijelo. Razlagači Tijela su ga s velikim poštovanjem iznijeli iz kuće, a pratila su ga dva svećenika do vrata; svojim sam očima vidjela i to da je, čim su se svećenici okrenuli, jedno malo tijelo bez ceremonije natovareno, s truhom nadolje, na leđa ponija i prenjeto u Ragyab kako bi ga razlagači mrtvih istrkali i njime nahranili lešinare. Morali su ga ukloniti.«

»Ne, ne, ne!«, negodovala je ozlojeđena tračljivica, »ti nisi ništa shvatila — zacijelo nemaš puno iskustva u tim društvenim poslovima; nakon smrti starijeg brata taj momčić Lobsang jedini je nasljednik imanja i bogatstva obitelji Lhalu, znaš, oni su milijuneri. Novac im je ovdje, novac im je u Indiji, a

novac im je i u Kini. mislim da su oni najbogatija obitelj u nas. A taj momčić, zašto da on to sve naslijedi? Zašto da on tako raskošno živi dok mi moramo raditi — muž mi je rekao da to nema veze, da će jednog od narednih dana doći do promjene, mi ćemo se preseliti u kuće gornjih slojeva i živjeti u raskoši, a oni će raditi za nas. Vidjet ćemo što će se dogoditi ako dovoljno dugo poživimo, neka bude slavljen taj dan.«

Začuo se zvuk sporih koraka koji su dolazili kroz sumrak. Sada se mogao razaznati nejasni obris lica i crna, crna upletena kosa Tibetanke. »Čula sam o čemu ste pričale«, rekla je pridošlica, »ali, ne smijemo zaboraviti da će taj mali dječak, Lobsang Rampa, imati vrlo težak život, jer svi oni koji imaju novca imaju zaista vrlo, vrlo težak život.«

»Oh, zaista«, odvrtila je tračljivica, »onda bismo svi mi trebali imati zaista vrlo, vrlo lagan život. Mi uopće nemamo novca, zar ne?« Rekavši to, prasnula je u smijeh nalik na vješticiji hihot.

Pridošlica je nastavila: »Pa, ja sam čula da se priča da je planirana velika svečanost kako bi veliki gospodar Rampa objelodanio da je njegov sin Lobsang njegov nasljednik. Također sam čula da će dječaka poslati u Indiju na školovanje, a onda će biti muke da ga se drži podalje od Britanaca, jer, znate, Britanci nastoje steći kontrolu nad zemljom, pogledajte samo koliko su štete napravili. Ali taj dječak, bogat ili siromašan, pred sobom ima težak život, zapamtite moje riječi — zapamtite moje riječi.« Glasovi su nestajali u daljini

dok su se tri žene oprezno udaljavale cestom Lingkor prolazeći kraj Zmijskog hrama i Kaling Chua, kako bi prešle most Chara Sanpa.

Samo nekoliko jardi dalje subjekt njihove rasprave, dječacić od nepunih sedam godina, nemirno se bacakao po tvrdom podu svoje sobe. Spavao je nemirnim snom, moren užasnom mōrom; mislio je na zmajevu i kako bi bilo strašno ako bi se doznalo da je on pustio zmaja koji se srušio na putnike i toliko preplašio njihove ponije da je jedan od jahača pao i otkotrljao se u rijeku, a taj je jahač bio važna osoba, pomoćnik opata u jednoj lamaseriji. Jadni se dječak okrenuo i trznuo jer je u snu pomislio na sve grozne kazne kojima bi izložili njegovo opiruće tijelo ako bi ga ikada otkrili kao krivca.

Dječacima vodećih obitelji u Lhasi život je bio veoma težak. Ti su dječaci morali služiti drugima za primjer, od njih se očekivalo da podnose teškoće kako bi ojačali za životne bitke, od njih se očekivalo da podnose veće tegobe od onih niskog roda, da se primjerno ponašaju, da pokažu kako čak i sinovi bogataša, čak i sinovi onih koji upravljaju zemljom, mogu istrpjeti bol, patnju, lišeni za život potrebnih stvari. A disciplina za dječaka od nepunih sedam godina bila je takva da je dječaci Zapada koje dobi ne bi nikada mogli izdržati.

U blizini Mosta se začulo mrmljanje, mormor žena koje su zastale da proćaskaju prije nego što se razdvoje i svaka krene prema svojoj kući. Zrakom su dopirale riječi »Rampa«, »Yasodhara«, a zatim mumljanje dok ko-

načno nije zaprštao šljunak ispod njihovih nogu kada su jedna drugoj zaželjele laku noć i svaka krenula svojim putem.

U velikoj rezidenciji Lhalu, čija su masivna ulazna vrata tako dobro izdržala napade britanske pješadije, tako da su ušli tek kad su probili kameni zid, sva obitelj je spavala, osim noćnih čuvara, onih koji su stražarili i izvikivali sate i vremenski izvještaj, tako da je svatko tko bi se probudio znao koje je doba noći.

Uz kapelu rezidencije Lhalu nalazili su se stanovi upravnika imanja i pomoćnog osoblja. Predstavnici najviše klase tibetskih državnih službenika imali su u svojoj rezidenciji vlastite kapele s po jednim ili dva svećenika; rezidencija obitelji Rampa uživala je takav status prema kojem se smatralo da su im apsolutno neophodna dva svećenika. Sva-ke su se treće godine svećenici—monasi iz Potale mijenjali, kako oni koji su bili u službi u tom domaćinstvu ne bi u kućnom domicilu postali beskorisni. Jedan od lama, jer ti su monasi ustvari bili lame, tek je nedavno došao u kuću. Drugi, koji se uskoro trebao podvrći strogoj disciplini lamaserije, nemirno se prevrtao razmišljajući o tome kako da produži svoj boravak jer je uistinu bila životna prilika prisustvovati javnom čitanju horoskopa nasljednika jedne velike obitelji; tada će biti objelodanjeno u kakvog će čovjeka stati.

Ovaj lama je bio mlad momak, jedan od onih koji je na imanje Lhalu došao s visokim preporukama svog opata, koje uopće nije o-

pravdao. Njegove zabave nisu bile posve duhovne niti primjerene svećeničkom stilu, jer je bio od onih s takozvanim »lascivnim pogledom« i njegov je pogled stalno vrludao za mladim i pristalim članovima domaćeg osoblja. Upravitelj koji je živio lijevo od kapele to je opazio i registrirao kao negativnu karakteristiku, pa je jadnog mladog lamu čekalo nečasno otpuštanje. Budući da njegov nasljednik još nije bio imenovan, mladić je smišljao kako bi stvar mogao odložiti, kako bi se proslavio kao sudionik skore proslave i religijske službe.

I jadni i nesretni upravitelj je imao mnogo muke. Gospođa je Rampa zaista bila teška žena, katkada vrlo nasmiljena u svojem nastojanju da čovjeka osudi a da mu i ne pruži priliku da objasni kako neke od tih nezgoda nemaju veze s njim. Upravitelj je morao nabaviti robu i namirnice za tri mjeseca i unatoč tome što je svima bila poznata sporost indijskih trgovaca — gospođa Rampa je podigla strašnu buku tvrdeći kako on svojom nesposobnošću dovodi u opasnost uspjeh cijelog pothvata. »Što da radim?«, mrmljao je za sebe dok se prevrtao i bacakao na svojoj prostirci na podu. »Kako da navedem trgovce da robu dostave navrijeme?« Mrmljajući tako, prevrnu se na leđa, otvori usta pa počeo ispuštati takvo stravično hrkanje da je jedan od noćnih čuvara zavirio unutra da vidi da li čovjek umire!

Gospođa Rampa se također nemirno prevrtala. Ona je imala vrlo visoko razvijenu društvenu svijest. Razmišljala je o tome zna

li upravitelj dobro rang-listu, pitala se jesu li napisane sve pozivnice na specijalnom papiru ručne izrade, jesu li povezane trakom i položene u procijep drvene palice, koje će jačati brzo odnositi na svojim ponijima. To se moralo dobro napraviti, mislila je, ne smije se dogoditi da niži po rang-u primi pozivnicu prije svog pretpostavljenog. Takve stvari procure u javnost, jer uvijek ima ljudi koji se trude da ponize domaćicu koja teško radi da bi napravila sve najbolje za prestiž svoje obitelji. Gospođa Rampa se savila i okrenula razmišljajući o dostavi hrane i o tome može li se dogoditi da ne bude navrijeme.

U obližnjoj sobi se sestra Yasodhara prilično ljutila. Njena joj je majka već odredila što će odjenuti na svečanosti, a to uopće nije bilo ono što je Yasodhara željela, jer njezine su zamisli bile drugačije. Konačno, govorila je sama sebi, ovo je jedina prilika u godini da se stvarno pogledaju momci i otkrije koji bi od njih mogao kasnije odgovarati kao suprug, a bacati pogled na mladiće značilo je da je i ona sama morala imati na sebi nešto što će ih privući — odjeću, dakako, odgovarajuću odjeću; osim toga kosa joj mora biti pomno počešljana i namazana jakovim maslacem, a odjeća naprašena najfinijim jasmynom. Morala je poduzeti sve da privuče pažnju onoga za kojeg se nadala da bi u budućnosti mogao biti dobar suprug, ali njena majka — majke nikada ne razumiju, one su starije, uopće ne shvaćaju kako se prema mladim djevojkama danas valja ponašati; one su zaboravile takve stvari. Yasodhara je legla

na leđa i razmišljala, razmišljala i planirala da doda ovdje vrpcu, ondje dvije, kako bi poboljšala svoj izgled.

Kako je noć postajala starija, svitanje, zora novog dana bila je spremna da se rodi, hukanje školjki i treštanje truba razbudilo je ukučane koji su ionako nemirno spavali. Najmlađi Rampa je otvorio od sna zamagljene oči, zagundao, okrenuo se i odmah usnuo.

Dolje kraj upraviteljeva ureda noćni su čuvari odlazili s dužnosti, a na njihovo je mjesto dolazila nova smjena. Najsavjesniji među slugama su se probudili čim su se oglasile trube iz obližnjih hramova, skočili na noge i jedva odjenuli polusmrznutu odjeću. Njihov je zadatak bio da ponovno rasplamsaju vatru koja je tinjala, da ulašte sobe i sve počiste prije nego što »obitelj« siđe i vidi kako je bilo neuredno preko noći.

U konjušnicama je bilo mnogo konja, a otraga, oko gospodarskih zgrada gdje su se nalazili jakovi, sluge su pretraživale okolinu grabeći lopaticama njihov izmet koji se nataložio preko noći. Sasušen i pomiješan s grandicama, on je u Tibetu bio osnovni ogrjev.

Kuhari su nevoljko izašli da se suoče s još jednim danom, bili su umorni, nekoliko prošlih tjedana su naporno radili pripremajući hranu u nevjerojatnim količinama, uz dodatni zadatak da je sačuvaju od dugoprstih dječacića i djevojčica. Bili su umorni, bilo im je svega dosta, i jedan drugom su govorili: »Zašto ta stvar već ne počne i ne završi kako bismo konačno imali malo mira. Gospodarica

je šenula više nego inače zbog svih ovih priprema.«

Gospodarica — gospođa Rampa — uistinu je bila zaposlena. Danima je bila u uredu svog supruga gnjaveći njegove tajnice da sastave liste svih najvažnijih ljudi u Lhasi kao i nekih odabranih iz obližnjih središta. Također je uporno zahtijevala da se pozovu i stranci koji bi kasnije mogli biti od koristi, ali tu se opet postavljalo pitanje protokola i seniorat-liste, tko dolazi ispred koga, tko bi se mogao uvrijediti ako smatra da bi trebao biti na ONOM položaju. Sve je to bio velik posao, velika briga, velika muka. Slugama je već bilo dozlogrdilo da jedan dan dobiju listu, a drugi ustanove da je umjesto nje napravljena nova.

Svi su danima bili u jurnjavi; finim sitnim pijeskom omekšanim kremenom strugali su se stari kameni zidovi — snažne su se sluge s krpama omotanim oko nogu i teškim kamenim blokovima omotanim krpama s naporom vukli po kući gurajući teški kameni teret po podevima koji su gotovo blistali kao zrcala.

U vrtovima su izmučeni vrtlari na rukama i koljenima prelazili zemlju uklanjajući korov, pa čak i kamenčiće koji nisu bili odgovarajuće boje. Gospodarica je uistinu nalazila teške poslove, ovo je bio vrlo značajan događaj u njenom životu, sin i nasljednik imanja Lhalu, koji bi mogao biti princ — što li? — bit će predstavljen, a samo astrolozi znaju kakav će biti njegov život, ali astrolozi nisu

dali ni naslutiti, držali su u tajnosti ono što će tek čitanjem biti objelodanjeno.

Gospodarica kuće, supruga jednog od najmoćnijih svjetovnjaka u Tibetu, nadala se i nadala da će njen sin otići iz zemlje i školovati se negdje drugdje, nadala se da će moći nagovoriti supruga da joj dopusti da ga često posjećuje za vrijeme studija u stranoj zemlji. Nadala se da će obići mnoge zemlje, jer je odavno krišom prelistavala časopise koje su donosili trgovci koji su često putovali u Lhasu. Imala je ona svoje planove, svoje snove i ambicije, ali sve je ovisilo o posljednjoj riječi Vrhovnog Astrologa, a znalo se kako astrolozi ne haju ni za čiji društveni status.

Vrijeme kada se ta velika svečanost trebala upriličiti brzo se primicalo. Trgovci su ulazili kroz Zapadna vrata i žurili prema rezidenciji Lhalu, a oni mudriji — ili pronicljiviji — znali su da će gospođa Rampa postati žrtva njihovih trikova ako donesu nešto novo, nešto što se u Lhasi još nije vidjelo, nešto zbog čega će njeni susjedi i društveni takmaci vriskati od hinjenog strahopoštovanja koje će ustvari prikrivati njihove frustracije i ljubomoru što oni to nisu prvi imali.

Tako su mnogi trgovci polako putovali od Zapadnih vrata cestom Lingkor, otraga, oko Potale, pored Zmijskog hrama do rezidencije Lhalu, kako bi tamo namamili u iskušenje gospodaricu kuće čudnim egzotičnim stvarima kojima bi ona mogla zabaviti i zadiviti svoje goste. Neki su povelj svojom povorku jakova i svu svoju robu kako bi je gospođa osobno mogla vidjeti; dakako, za tako važnu

priliku i cijene moraju biti više, jer nijedna prava dama ne bi se usudila ni pomisliti da se cjenka ili izmotava zbog cijene iz straha da trgovci ne spomenu susjedima kako gospođa Rampa nije mogla platiti pravu cijenu, nego je tražila popust, ili povlastice, ili uzorke.

Povorke jakova su dan za danom prolazile, dan za danom su muškarci iz štala iznosili lopatama dar jakova i odbacivali ga na gomilu koja je tako brzo rasla; ustvari, trebalo je mnogo više ogrjeva nego inače za kuhanje, grijanje i za krijesove, jer prava je svečanost nezamisliva bez krijesova.

Vrtlari koji su zadovoljavajuće oplijevali korov usmjerili su svoju pažnju na drveće, provjeravajući je li koja grana slomljena, ima li suhih grana koje bi mogle narušiti ljepotu i navući na njih optužbe za loše održavanje vrta. Još bi pogubnije bilo ako bi grančica pala na neku plemenitu damu i pokvarila joj frizuru satima slaganu na specijalnom lakiranoj drvenom okviru. Zato je vrtlarima dozlogrdila svečanost i zabava, dosta im je bilo posla, a ipak se nisu usudili usporiti jer se činilo da su oči gospođe Rampa svugdje; tek što bi čovjek na trenutak sjeo da odmori bolna leđa, ona bi se pojavila bijesno vrišteći kako zavlache posao.

Konačno je odlučeno o rang-listi i sam ju je gospodar Rampa, koji je osobno stavio svoj pečat na svaku pozivnicu dok su ih monasi-pisari pažljivo ispisivali, odobrio. Papir je bio specijalno napravljen za ovu priliku, bio je to, ustvari, debeo papir gruba, gotovo ne-

ravna ruba. Svaki je list bio širok otprilike dvanaest inča i dvije stope dugačak. Ove pozivnice nisu bile uobičajene veličine ni tipa koji se koristi u lamaserijama; papir u lamaserijama je širi nego duži, ali kada se radilo o važnim pozivnicama, one su pisane na užem papiru koji je bio dvaput duži nego širi, jer nakon što se pozivnica primi, papir se pričvrsti na dva bambusova štapa bogato ukrašena na krajevima i zatim se pozivnica pažljivo objesi na traku i nosi kao ukras da se pokaže kako je primalac važna osoba.

Gospodar Rampa se ubrajao u jednu od deset najeminentnijih obitelji u Lhasi. Sam gospodar Rampa je ustvari bio među pet najeminentnijih, ali je gospoda Rampa bili među prvih deset, u protivnom se ne bi mogli vjenčati. S obzirom na to svatko je od njih imao tako visok društveni položaj da su se na pozivnice trebala staviti dva pečata, jedan za Njegovo Gospodstvo, a drugi za Njeno Gospodstvo, a budući da su bili u braku i imali golemo imanje, morali su stavljati i treći pečat, pečat imanja. Svaki je pečat bio drugačije boje, pa su gospoda Rampa i upravitelj imanja bili izbezumljeni od straha da li će nosioci pozivnica biti možda nesmotreni i učiniti nešto zbog čega će se krhki pečati slomiti.

Pripremljene su posebne palice za nošenje pozivnica. One su morale biti iste dužine i gotovo iste debljine, a svaka je imala na jednom kraju prorez u koji će se uglaviti pozivnica. Ispod proreza pričvršćen je dio koji je nosio obiteljski grb. Ispod grba su se nalazile trake čvrstog papira na kojima su bile ispi-

sane molitve u kojima se izražava nada da će kurir biti zaštićen, da će zacijelo isporučiti pozivnicu i da je primalac neće odbiti.

Kuriri su stanovito vrijeme bili uvježbavani u najimpozantnijem stilu jahanja i isporuke pozivnica. Sjedili su na konjima mašući kroz zrak palicama s pozivnicama kao da su koplja, a onda bi na dogovoreni znak pojurili do kapetana garde koji ih je trenirao. On je, glumeći kućevlasnika ili upravitelja, ljubazno uzimao pozivnicu iz palice ispružene i nagute prema njemu. Pritom bi se s poštovanjem naklonio kuriru koji je predstavljao »obitelj«. Kurir bi uzvratilo naklon, okrenuo konja i odgalopirao natrag.

Kada su sve poruke, ili pozivnice, bile gotove, poslagane su prema seniorat-listi, a najimpozantniji kurir je uzeo najvažniju pozivnicu, i tako redom. Zatim su u galopu odjurili da ih uruče. Prilazili su drugi kuriri, svaki bi uzeo pozivnicu, umetnuo je u prorez na palici i odgalopirao. Uskoro bi se vratili i cijela se procedura ponavljala sve dok konačno nisu uručene sve pozivnice. Potom je nastupilo vrijeme kušnje kada su upravitelj i ostali morali sjediti i čekati, i čekati, pitajući se koliko njih će prihvatiti pozivnice. Imaju li previše hrane? Ili premalo? To je bilo zaista mučenje za živce.

Neki od gostiju će možda rado boraviti u vrtovima, osobito oni čiji društveni status nije dovoljno visok da uđu u kuću, ali drugi — dakle, ti su bili značajniji — morat će ući u kuću, a predstavnici klera htjet će posjetiti kapelu. Zato je s oltara i s ograda oko njega

skinut lak, i muškarci su ruke pune krpa umakali u vlažni pijesak i strugali, strugali i strugali sve dok drvo ispod laka nije postalo sjajno kao da je novo. Tada su nanijeli posebnu vrstu temeljnog premaza, a kada se on osušio, vrlo pažljivo su premazali oltare i ograde s mnogo slojeva laka tako da su se nakraju presijavali kao površina mirne vode za sunčana dana.

Gospodarica kuće i upravitelj pozivali su svakog jadnog, izmučenog slugu pojedinačno i pažljivo provjeravali da li je odjeven u prikladnu odjeću i da li je sve na njemu čisto. Ako im odjeća nije prošla na pregledu, morali su je dobro oprati u velikim kotlovima vrele vode. Nakraju, kada je napetost dosegla vrhunac a sve pozivnice bile prihvaćene i sluge pregledane, za njih je bila pripremljena posebna odjeća koju će odjenuti tek na taj dan. I tako su umorni ukućani posjedali u kasnu večer da dočekaju zoru novog dana kada će biti otkrivena Sudbina.

Sunce je polako tonulo iza Zapadnih planina šaljući obilje iskričavih točkica svjetla iz snježne pjene planinskih vrhova; snijeg je blještao krvavocrvenom bojom, zatim je potamnio u plavu, pa u purpurnu. Nakraju je ostao još samo blijedi obris tame neba i na njemu svijetleće točkice, zvijezde.

U rezidenciji Lhalu između njegovanog drveća pojavile su se tajanstvene točke svjetlosti. Putnik namjernik na cesti Lingkor usporio je korak, zastao, načinio pokret kao da će krenuti, a onda se okrenuo i vratio kako

bi provjerio što se to vuče, ili točnije, što je ispred drveta.

Iz vrta su doprli uzbuđeni glasovi, i putnik se naprosto nije mogao oduprijeti iskušenju da ne otkrije što je to izazvalo takve povišene glasove, odnosno prepirku. Što je tiše mogao, uspeo se na kameni zid i, podupirući se rukama, naslonio se grudima na vrh pa ugledao zaista čudan prizor. Gospodaricu kuće, gospođu Rampa, punašnu, nisku, zapravo kokkastu. S obje njene strane stajala su po dvojica visokih slugu, a svaki je držao svjetiljku na maslac i pokušavao zaštititi lelujavi plamen da se ne ugasi i time izazove bijes Njenog Gospodstva.

Mrzovoljni vrtlari su se izgubljeno motali između drveća postavljajući svjetiljke na maslac na niže grane, a zatim su kremenom palili kresivo. Snažnim puhanjem su raspirili plamen, a zatim štapićem dobro natopljenim maslacem prenosili plamen na svjetiljke. Gospoda nije pouzdano znala gdje želi da se svjetiljke postave, pa su ovi unedogled turali po mraku s malim treperavim svjetlima koja su pojačavala boju noćnog purpura. Najposlije se začulo komešanje i pojavila se ogromna figura koja je poskakivala i bijesno vikala: »Oštećujete moje drveće, moje drveće, moje drveće — uništiti ćete mi drveće! Ne dozvoljavam ovu glupost. Smjesta ugasi svjetiljke!« Gospodar Rampa je bio strašno ponosan na svoje prekrasno drveće, na drveće i vrtove koji su bili poznati u cijeloj Lhasi. On bi uistinu pomahnitao pri pomisli da

bi se mogli oštetiti tek propupali cvjetovi na drveću.

Njegova supruga, Njeno Gospodstvo, okrenula se prema njemu s dostojanstvenim izrazom na licu i rekla: »Zaista praviš spektakl pred slugama, moj gospodaru. Zar misliš da ja nisam kadra obaviti ovaj posao? Ovo je moja kuća kao i tvoja. Nemoj me ometati.« Jadni je gospodar dahtao kao bik, čovjek je čak mogao zamisliti kako mu iz nosnica izlazi plamen. Bijesno se okrenuo na petama i požurio nazad u kuću; čuo se tresak vrata, tako jak da bi se svaka iole slabija vrata sigurno razmrskala.

»Žeravnik s tamjanom, Timon, žeravnik s tamjanom. Jesi li ti glup čovjek? Stavi ga ovdje, nemoj ga paliti — stavi ga ovdje.« Jadni Timon, jedan od sobara, mučio se noseći teški žeravnik, i to ne samo jedan već nekoliko njih. Noć je postajala sve tamnijom i tamnijom, a gospodarica kuće još nije bila zadovoljna. Konačno je zapuhao svježi vjetar, pojavio se mjesec i rasuo svoju ledenu svjetlost. Čovjek koji je virio preko zida zadovoljno se zasmijuljio, skočio na tlo i nastavio svojim putem mrmljajući si u bradu: »Dakle, tako! Ako je to cijena da budeš plemenita roda, ja sam onda zaista sretan što sam samo običan trgovac.« Zvuk njegovih koraka je zamro u tami, a u vrtovima su jedna za drugom poglašene svjetiljke na maslac. Osoblje i gospodarica su se razdvojili. U jednom od vrtova noćna je ptica osjetila čudan miris koji se širio iz jedne od svjetiljaka na maslac čiji se

stijenj još dimio, te je odletjela s krikom negodovanja i straha.

U kući je iznenada nastala strka; nestao je dječak, nasljednik imanja, mladi princ — gdje je sada? U krevetu nije bio. Nastala je panika. Majka je pomislila da je pobjegao prestrašen žestinom svog oca. Otac je pomislio da je zacijelo pobjegao uplašivši se majčinoga gnjeva, jer tog dana ništa što je jadni dječak napravio nije bilo valjano. Cijeli taj dan je upadao u nevolje, prvo se zaprljao, zatim je poderao odjeću, potom nije bio tamo gdje je morao biti u određeno vrijeme, a onda je zakasnio na objed; sve mu je išlo loše.

Podigle su se sluge, sva mjesta su pretražena, svjetiljke na maslac su plamsale, a stijenj i kresivo se dimili. Kolona slugu je obilazila vrtove dozivajući mladog gospodara, ali uzalud. Probudili su i njegovu sestru Yasodharu da je pitaju zna li kamo je njen brat mogao otići, ali ona je nadlanicom protrljala svoje zamagljene oči, ponovno legla i odmah usnula.

Sluge su brzale mračnom cestom da bi provjerile da li je dječak otišao. Druge sluge su pretraživale kuću od poda do krova i konačno su pronašle Lobsanga u spremnici kako spava na vreći žita, s po jednom mačkom sa svake strane; sve troje je glasno hrkalo. Ali ne zadugo! Otac se zaletio uz bijesnu riku koja je, činilo se, zatresla zidove a iz vreće žita podigla prašinu čije su čestice zaplesale u zraku. Svjetiljke u rukama slugu su zatreperile, a jedna ili dvije se ugasile. Jedna snažna ruka je jasnog dječaka čvrsto zgrabila

za vrat i podigla uvis. Majka je utrčala u prostoriju protusloveći: »Stani! Stani! Pripazi da mu ne ostanu tragovi, jer će sutra sve oči Lhase biti uprte u njega. Samo ga pošalji u krevet.« I tako je jadni dječak dobio snažan udarac i bio tako silovito gurnut da je pao na lice. Jedan od slugu ga je podigao i odnio. Mačkama nije bilo ni traga ni glasa.

Ali u velikoj Potali, u pravcu koji su odredili astrolozi, aktivnosti su još trajale. Vrhovni Astrolog je pomno provjeravao svoje brojke, karte, ponavljao ono što će govoriti i uvježbavao intonaciju koja će biti neophodna za vrijeme govora. Kraj njega su lame-astrolozi uzimali po jedan list papira i s još dvojicom lama provjeravali da li su listovi složeni po redu, ni slučajno se nije smjela omaknuti greška jer bilo je nemoguće čitati s pogrešne strane a to bi kolegama astrolozima ugrozilo reputaciju. Nakon što je svaka knjiga pregledana, odozgo su položene drvene korice. Knjiga je potom povezana s dvostruko više traka nego što je bilo uobičajeno kako bi bila dvostruko sigurnija.

Monah koji je određen za osobnog poslužitelja Vrhovnog Astrologa pažljivo je četkao njegovu najbolju halju, pazeći pritom da znači zodijska, kojima je bila ukrašena, budu sjajni i dobro pričvršćeni. A zatim je, budući da je on bio star čovjek, uzeo dva štapa, pa i njih pažljivo pregledao da nemaju kakvih ogrebotina ili kakvih pukotina, a nakon toga ih je dodao drugom monahu koji ih je laštio sve dok nisu zasjali kao polirani bakar.

Iz okolice hrama su zatutnjali gongovi, zašestale su trube i začulo se užurbano komešanje nogu jer su religiozni monasi kretali na svoju prvu noćnu službu. Monasi-astrolozi su bili oslobođeni službe zbog važnog zadatka koji im je dodijeljen, jer nisu mogli riskirati da odu na službu a sutradan pronađu da im se potkrala neka greška.

Konačno su, jedna po jedna, pogašene sve svjetiljke na maslac. Uskoro se nigdje nije vidjelo svjetlo osim sjaja zvijezda i mjeseca na nebu, a svjetlost zvijezda i mjeseca se pojačavala blještavim odrazima s jezera i rijeka čiji su tokovi presijecali dolinu Lhase. Često bi se zasljepljujuća traka vode rasprsnula u krugove svjetlucava srebrnasta sjaja, nalik na sjaj starog srebra, kada bi neka velika riba iznenada jurnula na površinu.

Sve je bilo tiho osim što se čulo kreketanje žaba i krikovi noćnih ptica u daljini. Mjesec je u usamljenoj raskoši plutao purpurnim nebom, a oblaci koji su nailazili iz Indije prigušivali su treperenje i sjaj zvijezda. Na zemlju se spustila noć i svi su spavali osim noćnih stvorenja.

TREĆE POGLAVLJE

Na neravnom istočnom obzoru pojavilo se prvo slabo svjetlo. Lanci velikih planina uspravno su se uzdizali u mrkloj tami, a nebo je iza njih počelo rudjeti.

Na najgornjem katu lamaserije monasi i lame bili su spremni da pozdrave novi dan; najviši kat — krov — uvijek je imao posebnu platformu na kojoj su na postoljima stajale velike školjke i petnaest do dvadeset stopa dugačke trube.

Dolina Lhase je bila nalik na jezero crne tinte. Mjesec još dugo neće zaći, a zvijezde su nestajale kako je nebo iza Istočnih planina blijedjelo. Ali dolina Lhase je još spavala, još je živjela u najdubljoj tami noći, i sve dok se sunce ne podigne visoko ponad planina, duboko usječene i nedokučive lamaserije i kuće neće obradovati danje svjetlo.

Dolinom su se povremeno i nasumce propisale točkice svjetla kao da se neki lama, kuhar ili pastir morao vrlo rano pripremiti za početak svog posla. Blijedi, slabašni odsjaji svjetla još su više naglašavali baršunastu tamu, tako crnu da se ni grančica na drvetu nije mogla razabrati.

Svjetlost s Istočnih planina se pojačala. Prvo se pojavio žestoki bljesak svjetla, a onda je zasjala crvena zraka, potom se pojavila zelena zraka svjetla, jedan od znakova ranog jutarnjeg izlaska sunca ili kasnog noćnog zalaska. Uskoro su se pojavile šire trake svjetla i nekoliko minuta poslije zapanjujuće zlatna vatra svjetlosti zasula je vrhunce, otkrivajući vječni snijeg čiji se sjaj odbijao od visokih ledenjaka i projicirao dolje u dolinu prve zrake novog dana. S prvim zrakama sunca na najvišim vrhovima planina, lame su snažno zadržale u svoje trube, a drugi su se oglašili školjkama tako da se činilo da se i sam zrak uzbibao od zvuka. Nije bilo odmah reakcije, premda su ljudi iz doline, naviknuti na zvuke truba i školjki, mogli zanemariti tu buku upravo kao što ljudi iz gradova zanemaruju brujanje aviona, klopavanje kanti za smeće i sve ostale zvukove »civilizacije«.

Povremeno bi neka pospana noćna ptičica ispustila prestrašeni cvrkut, ponovno gurnula glavu pod krilo i zaspala. Sada je nastupilo vrijeme dnevnih stvorenja. Postupno su se budile dnevne ptice, pospano pijučuci i lamatajući krilima da se razgibaju od noćne ukočenosti. Ponegdje bi otpalo pokoje pero koje bi otpuhnulo hirovit i nestašan povjetarac.

U vodama Kyi Chua i kod Zmijskog hrama ribe su lijeno zaplivala nakon noćnog plutanja ispod površine. RIBE U TIBETU su se uvijek mogle podići blizu površine, jer budisti ne uzimaju ničiji život i u Tibetu uopće nema ribara.

Na zvuk rogova i hućanje školjki starac se okrenuo i pospano sjeo. Odozdo iz svog kuta zagledao se u nebo, a onda ga je presjekla iznenadna misao i škripavo se uspravio na noge. Kostii su mu bile stare, mišići umorni, pa je zato oprezno ustao, primaknuo se prozoru i pogledao — pogledao grad Lhasu koji se upravo budio. Ispod njega, u selu Shö, jedno za drugim pojavljivala su se mala svjetla u ritmu paljenja svjetiljaka na maslac kako bi se činovnici koji su imali posla tog dana mogli navrijeme pripremiti.

Stari se Astrolog stresao od rane jutarnje hladnoće i čvršće omotao halju oko sebe. Njegove su se misli usredotočile na imanje Lhalu koje nije mogao vidjeti jer je gledao u pravcu sela Shö i grada Lhase, a rezidencija se nalazila na drugom kraju Potale, okrenuta prema zidu s izrezbarenim likovima, koji je plijenio pažnju hodočasnika.

Starac se ponovno polako spustio na prostirku da se odmori razmišljajući o događajima tog dana. Današnji će dan, mislio je, biti visoka stepenica u njegovoj karijeri, možda i najviša. Starac je već osjećao ruku smrti koja mu se primicala, osjećao je kako se usporavaju procesi u njegovom tijelu, osjećao je da se njegova srebrna nit već stanjuje. Ali se radovao što ima još jedan zadatak koji će potvrditi ugled Vrhovnog Astrologa Tibeta. Razmišljajući tako, zadrijemao je, ali se, trgnuvši se, probudio kada je u sobu utrčao jedan od lamá uzvikujući: »Poštovani Astrolože, već je svanulo, nemamo vremena za gubljenje, moramo još jednom provjeriti horo-

skop i redosljed kojim će se iznositi pojedine točke. Pomoći ću vam da ustanete, poštovani Astrolože.« Tako govoreći, sagnuo se, stavio ruku oko starčevih ramena i nježno ga osovio na noge.

Sada se svjetlost brzo pojačavala, sunce se pomolilo ponad Istočnog planinskog lanca i obasjalo zapadnu stranu doline; dok su kuće i lamaserije u podnožju Istočnog planinskog lanca još bile u tami, one na suprotnoj strani gotovo su bile okupane dnevnim svjetlom.

Potala se budila. Čulo se čudno, ali uobičajeno komešanje ljudi na početku dana, osjećalo se da su ti ljudi već spremni da nastave ponekad dosadan posao življenja. Zvonila su mala srebrna zvana, a svaki čas bi se začuo prigušeni zvuk školjki ili možda prodorno trubljenje trube. Stari Astrolog i oni oko njega nisu obraćali pažnju na štopotanje i okretanje molitvenih mlinova, jer su ti zvuci toliko bili dio svakodnevice da već odavno nisu obraćali pažnju na njihovu buku kao što nisu primjećivali ni molitvene zastave koje su vijorile na jutarnjem povjetarcu na najvišem mjestu Potale. Ljude bi jedino zaprepastio izostanak tih zvukova.

U hodnicima se čulo komešanje nogu i otvaranje teških vrata. Odnckud je doprlo pojanje psalma, religijskog psalma, psalma kojim se pozdravljao novi dan. Ali stari Astrolog nije imao vremena za te stvari, jer se morao sabrati i prihvatiti se obaveza koje su nužne poslije noćnog sna. Uskoro će doručkovati tsampu i čaj, a onda će morati pri-

sustvovati ritualu pripreme za čitanje koje je toga dana morao obaviti.

U rezidenciji obitelji Lhalu sluge su bile već budne. Gospođa Rampa je također bila budna. A gospodar Rampa je, nakon brzog doručka, veselo uzjahao konja i s pratnjom odjahao u vladine uredе u selo Shō. Zaista se veselio što može pobjeći od svoje supruge, od njene žustre i pretjerane revnosti te njenog pretjeranog fanatizma u pogledu skorih događaja. On je morao rano početi s poslom, jer će kasnije biti neophodno da se vrati i odigra ulogu ljubaznog domaćina, princa Lhase. Nasljednik imanja Rampa se probudio i nevoljko se povratio u život. Danas je bio »njegov« dan, pa ipak, mislio je pomalo zbrkano, kako to može biti njegov dan kad majka planira da od toga napravi društveni probitak. Da je bilo po njegovom, on bi odbacio tu zamisao i izgubio se na obali rijeke kako bi mogao promatrati splavara koji prevozi ljude preko rijeke, a možda bi ga, ako ne bi bilo gužve, uspio namoliti da ga besplatno preveze tamo i natrag, naravno, uz obećanje da će mu pomagati otiskivati motkom splav.

Jadni, bijedni dječak osjećao se nesretnim u rukama bezdušnog sluge koji je utrljavao u njegovu kosu jakov maslac i uplitaо je u čvrstu pletenicu s čudnim savitkom. Jakov maslac je bio utrljavan u pletenicu sve dok nije postala kruta kao vrbov štap.

Otprilike oko deset ujutro začuo se zveket i topot konja i grupa muškaraca je ujahala u dvorište. Gospodar Rampa i njegova pratnja vratili su se iz vladinih ureda, jer je obi-

telj morala ići u Katedralu u Lhasi da se zahvali za sve tajne koje će se tog dana obznaniti, bez obzira na to kakve su i, naravno, da svećenicima pokažu kako su uvijek spremni vjerovati da su »crne glave« bezvjernici, a da su upravo oni religiozne »crne glave«. Monasi u Tibetu briju glave, a obični ljudi, svjetovnjaci, imaju dugačku, uglavnom crnu kosu zbog koje ih zovu »crne glave«.

Ljudi su čekali u dvorištu, a gospođa Rampa i njena kći Yasodhara već su bile na ponijima. Nasljednika su u posljednji čas zgrabili i bez ikakve ceremonije posjeli na ponija koji je pokazivao jednaku nevoljkost. Velika dvorišna vrata su ponovno otvorena i kroz njih je izjahala povorka na čelu s gospodarom Rampom. Oko pola sata su jahali u neobičnoj tišini, dok konačno nisu došli do malih kuća i dućana oko Katedrale u Lhasi, Katedrale koja je tamo stajala tolike stotine godina kao mjesto molitve i štovanja za pobožne. Kameni podovi su bili duboko uzlijebljeni i istrošeni od stopa hodočasnika i posjetitelja znamenitosti. Lijevo i desno od ulaza u Katedralu nalazili su se nizovi molitvenih mlinova — zaista velikih! — i kako bi tko prošao, okrenuo bi mlin, što je bio običaj, tako da se stvaralo neobično zveckavo klepetanje gotovo hipnotičkog djelovanja.

Unutrašnjost Katedrale je bila zagušljiva od teškog mirisa — težina je bila nesnosna — tamjana i sjećanja na tamjan koji je paljen tijekom trinaest ili četrnaest stoljeća. Činilo se da iz masivnih crnih krovnih greda izra-

staju oblaci tamjana zbog dima plavkastog, sivog i povremeno smečkastog.

Tamo je bilo raznih bogova i božica otjelovljenih u zlatnim, drvenim i porculanskim figurama, a ispred svake od njih nalazili su se darovi hodočasnika. Darovi su često uklanjani i stavljeni iza metalne rešetke da bi se zaštitili od onih hodočasnika čiju pobožnost je nadjačavala želja da s bogovima podijele njihovo bogatstvo.

Gorjele su velike, teške svijeće i stvarale treperave sjenke u cijelom zdanju zamagljenom od tamjanskog dima. Čak i dječaku od nepunih sedam godina izgledala je pametna zamisao da se plamen svijeća održava tijekom svih tih trinaest ili četrnaest stotina godina dolijevanjem maslaca. Buljeći razrogачenim očima oko sebe, jadni je dječak mislio: »Neka se samo završi ovaj dan, onda ću možda otići u neku drugu zemlju, daleko od ove svekolike svetosti.« Nije on pojma imao što mu se sprema!

Jedna je velika mačka letargično dotumerala i protrljala se o noge nasljednika obitelji Rampa. Dječak se sagnuo i kleknuo da pomazi tu plemenitu životinju koja je zanosno prela. Te su mačke bile čuvari hrama, prepredeni poznavaoči ljudske naravi; one su prepoznavale one koji su u iskušenju da ukradu i one kojima se moglo vjerovati. Takve mačke nikada, baš nikada ne prilaze nikome osim svojim čuvarima. Među promatračima je na trenutak zavladao grobna tišina, a neki su monasi načas prestali pojati i začuđeno su gledali dječaka koji je klečao kraj velike

mačke. Međutim, prizor je uskoro pokvario gospodar Rampa koji se, s bijesnim izrazom lica, sagnuo i podigao dječaka uhvativši ga za kožu na potiljku, protresao ga kao kad domačica istresa prašinu, pljusnuo ga iza uha tako jako da je dječak pomislio da je počela oluja, a onda ga tresnuo na noge. Mačka se okrenula prema Njegovom Gospodstvu i ispuštala vrlo dugo, vrlo glasno šištanje, dostojanstveno se okrenula i udaljila dugačkim koracima.

Ali kucnuo je čas za povratak u rezidenciju obitelji Lhalu, jer su uskoro trebali početi pristizati gosti. Mnogi su gosti poranili kako bi mogli pažljivo probrati ponudeno, kao i odabrati najbolje mjesto u vrtu. I tako je društvo napustilo područje Katedrale i ponovno izašlo na ulicu. Dječak je podigao oči, pogledao zastave kako lepršaju iznad ceste koja je vodila u Indiju i pomislio: »Hoću li ja biti uskoro na toj cesti, na putu prema drugoj zemlji? Saznat ću doskora, nadam se, ali, Bože moj, kako bih rado nešto pojeo!«

Društvo je jahalo natrag slijedeći svoje tragove, i nakon dvadeset i pet do trideset minuta ponovno su ujahali u dvorište kuće gdje ih je pozdravio zabrinuti upravitelj koji je valjda pomislio da je došlo do nekog zastoja i da će morati razljućenim gostima objašnjavati kako su se domaćin i domaćica nepredviđeno zadržali u Katedrali.

Još je bilo vremena za brzi obrok, a onda je nasljednik imanja jurnuo na prozor, jer se začula iznenadna buka koja je dopirala s ceste. Stizali su monasi-glazbenici koji su, ja-

šuci na ponijima, zveckali svojim glazbalima. Jedan je monah u kratkim razmacima isprobavao svoju trubu ili klarinet. Drugi monah je povremeno snažno udarao u bubanj da provjeri je li koža dobro nategnuta. Konačno su ušli u dvorište, otišli sporednim putem u vrtove i pažljivo odložili svoja glazbala. Nakon toga veselo su posegnuli za tibetskim pivom. Piva je bilo u izobilju da bi se pripremili, tj. oraspoločili, i svirali veselu glazbu umjesto ozbiljne klasične.

Ali nije bilo vremena baviti se glazbenicima jer su počeli pristizati gosti. Svi pozvani su se odazvali. Činilo se kao da se cijela Lhasa kretala prema rezidenciji Lhalu. Došla je i mala vojska teško naoružanih muškaraca na konjima, koji su bili nalik na britansku invazijsku vojsku, ali ova je bila naoružana samo zbog ceromonije i propisanog protokola. Muškarci su jahali u dvije kolone, a između njih jahale su žene koje su na taj način bile dobro zaštićene od svakog mogućeg napada. Naoružane sluge su nosile koplja urešena zastavama i uskim, dugim plamencima. Ponegdje bi se, jer u društvu je bilo i monaha, zavijorile i molitvene zastave.

U dvorištu su bila dva reda slugu jedan nasuprot drugome; jedan je predvodio upravitelj, a drugi glavni svećenik domaćinstva. Bilo je mnogo muka s klanjanjem, uzvraćanjem naklona i ponovnim klanjanjem, ovisno o tome kako su se gosti najavljivali i ulazili. Svakom su gostu pomogli da sjaše s konja kao da su svi bili — pomislio je nasljednik domaćinstva — gomila paraliziranih debila.

Sluge su odvodile njihove konje i obilno ih hranile. A zatim su ih, ovisno o društvenom statusu gosta, ili uvodili u vrt ili ostavljali da se sami pobrinu za mjesto, ili su ih uvodili u kuću gdje su gosti ciktali zbog ovog ili onog predmeta izloženog samo zato da ih zadivi. Naravno, u Tibetu se obostrano darivaju ešarpe pa je bilo nemalo zbrke kada su i za uzvrat dobivali iste ešarpe. Ponekad bi se dogodila nezgoda kada bi neki zbunjeno sluga nepromišljeno vratio gostu upravo onu ešarpu koju je ovaj poklonio; svi bi se tada zbunjeno smješkali i mrmljali isprike, te bi se stvar uskoro izgledala.

Gospoda Rampa je bila crvena u licu i preznijavala se. Bila je užasnuta od straha da je stari Astrolog — Vrhovni Astrolog Tibeta — umro, ili pao u rijeku, ili da ga je pregazio konj, ili da mu se dogodila neka slična nesreća, jer od njega nije bilo ni traga, a svrha cijele svečanosti bila je javno čitanje horoskopa za nasljednika kuće. Bez Vrhovnog Astrologa to se nije moglo učiniti.

Jednog slugu su poslali da otrči do najvišeg mjesta u kući i motri prema Potali da vidi ima li kakvog znaka povorci konjanika što bi navijestilo skori dolazak Astrologa. Sluga je otišao i ubrzo su ga vidjeli na vrhu krova; uzbuđen, gestikulirao je i drmusao se u plesnom ritmu.

Gospoda Rampa je bila bijesna, frustrirana, nije znala što to sluga pokušava priopćiti, više je izgledalo da je pijan nego bilo što drugo. Zato je brzo poslala drugoga slugu da sazna što je posrijedi. Uskoro su dvojica slugu

zajedno stigla i objasnila da povorka s Astrologom upravo prelazi nizinu Kyi Chu. To je bio znak za još veću groznicu. Gospoda Rampa je sve prisutne izvela iz kuće u vrt govoreći im da zauzmu svoja mjesta, jer Vrhovni Astrolog samo što nije stigao. Monasi-glazbenici su se poredali i zasvirali, a zrakom se pronio drhtaj i trepet od uzbuđenja koje su izazvali.

Vrtovi na imanju Lhalu bili su prostrani i pomno održavani. Tamo je bilo drveća iz cijelog Tibeta, neka stabla su bila čak iz Indije, Bhutana i Sikkima. Grmova s egzotičnim cvjetovima koji su mamili zadivljene poglede, također je bilo u izobilju. A sada je prekrasan izložbeni uzorak vrta bio preplavljen pohlepnim posjetiteljima, ljudima koji nisu pojma imali o hortikulturi, ljudima koji su došli zbog SENZACIJE. Veliki gospodar Rampa se izgubljeno motao uokolo grizući zglobove na prstima u agoniji tjeskobne frustriranosti dok se pokušavao prijateljski smješkatati onima za koje je držao da im se treba nasmiješiti.

Gospoda Rampa je izgledala još niža dok je trčala na sve strane; ona je neprestano bila u pokretu provjeravajući ne drži li se gospodar Rampa suviše kruto, što radi nasljednik imanja, što rade sluge — i budno pazila kada će se pojaviti Vrhovni Astrolog.

Začuo se zvuk konjskih kopita. Upravitelj imanja je požurio kroz glavna izlazna vrata koja su se za njim pažljivo zatvorila. Stajao je spreman da izda zapovijed da ih otvore u

pravom trenutku kako bi se postigao najbolji efekt.

Gosti su čuli topot konja pa su kao bujica potekli iz vrta u golemu, bogato ukrašenu sobu koja je za tu priliku pretvorena u gostinjsku sobu i blagovaonicu. Tu ih je čekao čaj s maslacem i, naravno, poslastice iz Indije, vrlo slatki, ljepljivi kolačići koji bi djelotvorno mogli poslužiti da im se slijepe usta i da ih se onemogućiti da previše pričaju!

Začuo se potmul zvuk gonga, koji je odjeknuo u zgradi, zvuk moćnog gonga visoka nekih pet stopa, koji se koristio samo u naj-svečanijim zgodama. Sada je kraj njega na povišenom mjestu stajao jedan sluga i udarao po njemu onako kako je uvježbavao proteklih dana na jednom manjem gongu.

Gong je zatutnjao, ulazna vrata su se širom otvorila, a u dvorište se uvezla povorka mladih monaha, lama i Vrhovni Astrolog. On je bio star, isušen čovječuljak od osamdesetak godina. S njim, gotovo nogu uz nogu jahala su dvojica lama čija je jedina dužnost bila da paze da se starac ne sruši i da ga ne pogaze konji.

Konji su se zaustavili naslutivši valjda da su na kraju puta i da će uskoro biti dobro nahranjeni. Dvojica lama-pratilaca skočila su s konja i pažljivo skinula starog Astrologa. A onda je prišao gospodar Rampa i obavljena je tradicionalna razmjena ešarpi, tradicionalni nakloni i uzvratni naklona. Zatim su Vrhovni Astrolog i gospodar Rampa ušli u gostinjsku sobu gdje su mu se svi okupljeni naklonili.

Nekoliko je trenutaka vladala prilična zbrka i uznemirenost. Onda je Vrhovni Astrolog, nakon što je učtivo kušao ponuđeni čaj s maslacem, doo znak dvojici lama koji su nosili bilješke i karte.

Ponovno se oglasio gong, duboko buuum, buuum, buuum — buuum. Vrata na drugom kraju gostinjske sobe su se raskrilila i Vrhovni Astrolog i dvojica lama-pratilaca krenuli su u vrt gdje je bio podignut veliki šator, za tu priliku dostavljen iz Indije. Jedna je strana šatora bila otvorena tako da je što više ljudi moglo gledati i slušati što se događa. U šatoru je bio podignut podij s balustradom na tri strane, a ispred prednje su se nalazila četiri stolca.

Vrhovni Astrolog i njegova dvojica lama-pratilaca prišli su podiju, a zatim su se pojavila četvorica slugu s uzdignutim bakljama, jer su se na distalnom kraju nalazila velika svjetla koja su značila da su ovi muškarci priznavali da je u šatoru plamen znanja.

Zatim su se pojavila četiri trubača. Oni su zatrúbili u fanfare. Njihov je zadatak bio da skrenu pažnju na gospodara i gospodu Rampa, jer je zbog njihovog sina, nasljednika imanja Lhalu, bila sva ova »gužva«, kao što je rekao jedan promatrač. Gospodar i gospoda Rampa polako su se uspeli na podij i stali iza četiri stolca.

Iz drugog smjera, i s vlastitom pratnjom, došla su još dva muškarca iz lamaserije državnog proročišta. Ta dvojica staraca iz lamaserije Nechung, uz Vrhovnog Astrologa najiskusniji astrolozi u zemlji, bili su surad-

nici Vrhovnog Astrologa, oni su pregledavali brojke, karte i proračune, a svaki list horoskopa je imao pečat suglasnosti svakoga od njih.

Vrhovni Astrolog je ustao. Ostali su sjeli. Iznenada se u društvu začulo ušutkavanje. Stari je Astrolog netremice gledao mnoštvo ljudi i, stojeći

nekoliko trenutaka u nijemoj tišini, pošto je zavládala sveopća napetost, dao je znak dvojici lama i oni su krenuli prema njemu. Onaj s njegove desne strane držao je uvezanu knjigu horoskopa, a onaj s lijeve pažljivo je skinuo gornju drvenu ploču, i Vrhovni je Astrolog počeo čitati svoje bilješke.

Ljudi su se morali naprezati jer je zbog starosti Astrolog imao tanak, visok glas koji se onima otraga miješao sa cvrkutom ptica na najvišim granama.

Njegove su uvodne napomene bile ritualne, onakve kakve se čitaju u ovakvim prilikama; »Bogovi, đavoli i ljudi, svi se istovjetno ponašaju«, rekao je »i zato se budućnost može prореći, ali budućnost nije nepromjenjiva. Budućnost se, dakle, uz neka ograničenja, može promijeniti. Zato mi možemo prognozirati samo vjerojatnosti, predviđati dobra i zla, a ostalo moramo ostaviti onima čiji horoskop objašnjavamo.« Zašutio je i pogledao uokolo, a lama s njegove lijeve strane maknuo je gornji list i drugi izložio čitanju. Astrolog je duboko uzdahnuo i nastavio: »Ovdje imamo najjedinstveniji, najneobičniji horoskop koji smo nas trojica ikada proračunali.« Okrenuo se i lagano naklonio svojim su-

radnicima. A onda je, pročistivši grlo, nastavio: »Ovo je horoskop malog dječaka od samo šest godina. Ovo je najteži horoskop i najteži život s kojim smo se ikada sreli.«

Gospodar i gospoda Rampa su se zbog nelagode pomakli. Ovo sigurno nije bilo ono što su očekivali pa uopće nisu bili sretni. Ali, u skladu s istreniranošću njihove kaste, zadržali su nedokučiv izraz lica. Iza njih je uzrok svih nevolja, nasljednik imanja Lobsang Rampa, bio zaista neraspložen. Koliko gubljenja vremena! Koliko je ljudi prešlo rijeku? Sto skelar radi? Jesu li mačke dobro? Osjećao je da mora stajati tamo kao punjeni tupavko dok prastari fosili odlučuju što će on napraviti sa svojim životom. Mislio je da i on ima pravo štogod reći o tome što će raditi. Ljudi su mu govorili kako je prekrasno biti nasljednik tako golema imanja, govorili su mu kako se njegovi roditelji mogu njime ponositi. A on je želio biti splavar, želio je negdje biti čuvar mačaka; a sigurno je da nije želio raditi.

Ali Astrolog je nastavljao svoj monotoni govor, vladala je nijema tišina i svi su bili očarani. »Ovaj dječak mora ići u Medicinsku lamaseriju Chakpori; prije upisa mora izvršiti pokoru i položiti zakletvu, a nakon toga početi najniže od najnižeg i postupno se uzdizati svojim radom. Mora naučiti sva medicinska znanja Tibeta, stanovito vrijeme mora raditi ono što se gotovo ne može ni spomenuti; mora raditi s razlagačima mrtvih da bi režući leševe shvatio strukturu ljudskog tijela. Nakon toga će se vratiti u Chakpori i

ponovno studirati. Bit će uveden u najskrovitije tajne naše zemlje, naše vjere i naše znanosti.«

Stárac je ispružio ruku i jedan mu je pralilac brzo dodao malu srebrnu kupu u kojoj je bila neka tekućina koju je pregledao, a potom popio. Zatim je pralilac pažljivo uzeo srebrnu kupu i ponovno je napunio da bude spremna kad je ponovno zatraži.

Astrolog je nastavio: »Zatim će doći vrijeme kada više neće moći ostati u ovoj našoj zemlji, već će morati krenuti na put u Kinu da studira zapadnjačku medicinu, jer se u Chunkingu nalazi zapadnjački Medicinski fakultet. Na tom će fakultetu uzeti novo ime kako se ne bi saznalo da nasljednik obitelji Lhalu radi s leševima. Kasnije će naučiti nešto što je nama sada posve neshvatljivo, nešto što još nije ostvareno, nešto što još nije zapravo izumljeno. Našim iskusnim umovima čini se da će raditi nešto što uključuje letenje, a to nije levitacija, ono što neki od nas ovdje u Lhasi umiju. Moram biti nejasan upravo s obzirom na ovaj aspekt, jer je to nejasno i nama trojici. Dječak, on će tada biti mladić, morat će to sam shvatiti, letjet će zrakom pomoću nekih instrumenata. Naše slike pokazuju nešto nalik na zmajeve, koji su nama poznati, ali ovaj posebni zmaj nije konopcem sputan za zemlju, već izgleda da njima upravljaju oni koji na njemu lete.«

Iz skupine ljudi začuo se mrmor i šapat. Jedno se čudo slagalo na drugo, takve stvari nitko nikada nije pričao. Za trenutak se začulo nelagodno struganje nogama, a onda je

Astrolog popio drugo piće i okrenuo se, sada već manjem broju listova papira.

»Beskrajno će patiti; imat će neizmjereno mnogo teškoća, zaratit će se sa silama zla, nekoliko će godina biti u zatvoru i pretrpjet će takve patnje kakve je malo njih podnijelo, a svrha toga će biti pročišćavanje i uništenje svih ostataka putenosti i stvaranje takve mentalne moći da može sve izdržati. Kasnije će pobjeći od svojih tamničara, poslije goleme eksplozije koja će u zemlji, a možda i u cijelom svijetu, izazvati metež. Putovat će jednim golemim kontinentom sredstvima koja mi ne poznajemo, a na kraju tog putovanja bit će ponovno nepravедno utamničen, i pretrpjet će muke, gotovo tolike kolike i kod prvog utamničenja. Nakraju, za njega će se zauzeti nepoznati ljudi i bit će oslobođen i protjeran s tog velikog kontinenta. Lutat će mnogim zemljama, upoznat će mnoge ljude, vidjeti mnoge kulture, naučiti mnoge stvari. A onda će otići u jednu zemlju gdje ga opet neće primiti s dobrodošlicom zato što se razlikuje od drugih. Patnje će ga toliko promijeniti da više neće izgledati kao pripadnik naše vrste, već znatno drugačije. Kada se ljudi sretnu s nečim što je različito, oni se toga uplaše, a ono što ih plaši mrze i nastoje uništiti.«

Starac je djelovao umorno. Konačno je pristupio stariji pratilac, nešto promrmljao Astrologu, a zatim rekao: »Odmorit ćemo se nekoliko minuta da se Vrhovni Astrolog oporavi za drugi dio ovog pretkazanja. Zato se na trenutak usredotočimo na ono što je re-

čeno, tako da možemo lakše prihvatiti ono što slijedi.« Vrhovni Astrolog je sjeo, donijeli su mu osvježenje, i on je promatrao gomilu ljudi. I dok je tako sjedio i promatrao te ljude, prisjetio se svog dječastva, prisjetio se vremena kada se penjao na visoke planine u najmrklijoj noći kako bi mogao gledati zvijezde raspoređene po nebeskom svodu iznad njega. Dugo je duboko razmišljao o značaju tih zvijezda, o tome da li one utječu na ljude. Odlučio je da to otkrije. Raznim putovima, i vjerojatno zato što mu je sudbinom bilo određeno, upisao se u lamaseriju državnog pročišća, gdje je bilo utvrđeno da posjeduje izuzetne astrološke sposobnosti naravno, u astrologiji koja je znatno superiornija od one u zapadnom svijetu, mnogo, mnogo cjelovitija i znatno pouzdanija. Ona obuhvaća više varijabli i može se projicirati dublje. Mladić kojem je sudbina odredila da bude Vrhovni Astrolog Tibeta brzo je napredovao i izučavao, izučavao i izučavao. Nabavio je prastare indijske i kineske tekstove i gotovo ponovno napisao astrološku znanost u Tibetu. Kako je zbog svojih sposobnosti postajao sve slaviji, pozivali su ga gospodari iz svih velikih kuća u Lhasi, a zatim i iz drugih gradova Tibeta. Uskoro su ga pozvali da napravi horoskop za vladu i za Velikog Trinaestog osobno. Uvijek je bio pošten. Ako nije znao, rekao bi da ne zna. On je predvidio britansku invaziju, prerekao je odlazak Velikog Trinaestog u drugu zemlju i njegov povratak, a pretkazao je da nakon prelaska Velikog Trinaestog u drugi oblik postojanja neće više biti stvarnog

Dalaj Lama; zamijenit će ga drugi, ali on će biti izabran iz političkih razloga u pokušaju da se obuzdaju teritorijalne ambicije Kineza. On je pretkazao da će za otprilike šezdeset godina biti kraj Tibeta i, kao što se znalo, zavladat će drugačiji poredak koji će uzrokovati goleme nesreće i patnje, ali bi se mogao, ako se bude ispravno postupalo, odraziti uništenjem zastarjelog sistema i, za otprilike sto godina, Tibetu donijeti dobrobit.

Vrhovni je Astrolog srknuo čaj s maslacem i pogledao u ljude pred sobom. Promatrao je kako neki mladići gledaju djevojke i kako im one uzvraćaju poglede, stidljivo, ohrabrujuće. Razmišljao je o godinama svog celibatskog monaškog života, o gotovo osamdeset godina, pomislio je, i jedva da je znao po čemu se žene razlikuju od muškaraca. On je posjedovao znanje o zvijezdama, o utjecaju zvijezda i o muškarcima i ženama pod utjecajem zvijezda. Pogledao je pristalu mladu ženu i upitao se da li je zaista pravedno da monasi žive u celibatu. Sigurno je, razmišljao je, da čovječanstvo trebaju činiti dva spola, muški i ženski, a sve dok se ta dva spola ne sjedine, ne može postojati cjelovit Čovjek. Razmišljao je o mnogim pričama koje je čuo o tome kako žene postaju sve arogantnije, da sve više pokušavaju vladati. Pogledom je potražio neku od starijih žena gruba lica i uočio to nadmoćno držanje. A onda je pomislio, pa možda još nije sazrelo vrijeme da se muškarac i žena sjedine, da oblikuju savršen entitet. Ali i to će doći, iako ne prije kraja ovog kruga postojanja. Razmišljajući tako, pružio je svoju ku-

pu pratiocu i dao znak da je spreman nastaviti.

Kroz skupinu ljudi opet se začulo utišavanje, a pogledi su bili okrenuti prema podiju. Nakon što su starcu pomogli da ustane, pred njega su položene knjige. Još jednom je pogledao uokolo i rekao: »Neka od iskustava koja će doživjeti subjekt ovog pretkazanja toliko su izvan dometa našeg vlastitog iskustva da se ne mogu dovoljno precizno predvidjeti. No zna se da će ova osoba morati obaviti iznimno velik i važan Zadatak, Zadatak koji je od najvećeg značaja za cijelo čovječanstvo a ne samo za Tibet. Zna se da postoje sile zla, vrlo opake sile koje će beskompromisno raditi na tome da negiraju ono što on mora uraditi.

Suočit će se s mržnjom, suočit će se sa svim vrstama nesreća i patnji, spoznat će što znači biti na rubu smrti i morat će istrpjeti teško iskušenje seobe duše u drugo tijelo, da bi u tom drugom tijelu mogao nastaviti svoj posao. Ali i tu, u tom drugom tijelu, imat će novih problema. Njega će se, zbog političkih razloga koje sam već spomenuo, odreći njegovi vlastiti ljudi. Smatrat će se da je za dobrobit čovječanstva da ga se odbaci, da mu ne pruže podršku oni koji bi morali, oni koji bi mu mogli pomoći, i, ponavljam, to su vjerojatnosti, jer je sasvim moguće da će ga naši ljudi podržati i dati mu priliku da govori pred narodima svijeta tako da se, u prvom redu, i Tibet može spasiti, a drugo, da se taj veliki Zadatak čija se prava priroda možda neće spomenuti, može brže izvršiti. Ali slabi

ljudi, privremeno sputani zakonom, neće biti dovoljno jaki da mu pomažu i tako će se on boriti sam protiv sila zla i protiv nesmotrenih ljudi kojima će pokušati pomoći.«

Starac je pogledao uokolo i dao znak pratiocu slijeva da makne list. Pratilac je malo pocrvenio zato što ga se moralo podsjetiti na to, i brzo je uradio što je trebao. Astrolog je nastavio: »Izvan naših granica postoji specijalno udruženje, ili grupa, koja informira čovječanstvo. Oni nemaju dovoljno visok spiritualistički status da bi mogli shvatiti Zadatak koji se mora izvršiti, i njihova će senzacionalna mržnja neizmjereno otežati njegovo izvršenje. Također, postoji mala skupina ljudi koja će se ispuniti gorućom mržnjom i koja će učiniti sve da uništi subjekta ovog horoskopa i da mu zada sve moguće nevolje i patnje.«

Starac je zašutio i položio ruku na prvu stranicu, znak da je završio s knjigom. A onda se okrenuo i obratio skupu: »Prema svom višegodišnjem iskustvu, reći ću vam ovo: bez obzira na to kako je velika borba, bez obzira na to kako su teške patnje, Zadatak je vrijedan toga. Jedina važna bitka je posljednja bitka. Nije važno tko pobjeđuje a tko gubi, ratovi traju do konačne bitke, a nakraju će tu posljednju bitku dobiti sile dobra, a ono što se mora uraditi, bit će urađeno.« Poklonio se triput ljudima, a onda se okrenuo i triput se poklonio gospodararu i gospodi Rampe. Zatim je sjeo da odmori noge koje su mu drhtale pod teretom godina.

Slušaoci, koji su međusobno šaputali, brzo su se raspršili i otišli u vrtove u potrazi za zabavom, a tamo je zabave bilo napretek — glazba, akrobati, žongleri i, naravno, hrana i piće. Nakon što su se Astrolog i njegova dva suradnika malo odmorili, ustali su i ušli u veliku kuću jer su imali još toga za reći roditeljima Lobsang Rampe. Također su još toga morali reći i Lobsangu, privatno i u četiri oka.

Vrhovni se Astrolog uskoro uputio natrag u Potalu, a njegova dva suradnika u lamaseriju državnog prorocišta.

Dan je prolazio. Došao je sumrak, a s početkom sumraka okupljeni ljudi su se uputili prema velikim ulaznim vratima i cestama otišli svojim kućama da stignu tamo prije noći i opasnosti koje ona donosi.

Pala je tama, a na cesti iza velikih dvorišnih vrata stajao je usamljen mali dječak gledajući za posljednjim gostima i tragovima njihova bančenja. Stajao je sklopljenih ruku razmišljajući o Vrijednom Životu koji su mu pretkazali, o užasima rata koje još nije shvaćao, budućim bezumnim progonima. Stajao je tamo sam, sam na cijelome svijetu, i nitko osim njega nije imao takvih problema. On je stajao tamo, noć je postajala sve mračnija, a nitko nije dolazio da ga potraži i odvede u kuću. Konačno, kada se na nebu pojavio mjesec, legao je porcd ceste — velika vrata ionako su bila zatvorena — i začas je kraj glave začuo pređenje i velika, krasna mačka je le-

gla pored njega. Dječak je zagrlio mačku, a životinja je glasnije zaprela. Uskoro je utonuo u tegoban, nemiran san, ali je mačka budno motrila, stražarila.

Tako završava Prva knjiga,
knjiga o tome kako je bilo na početku.

DRUGA KNJIGA

Prvo doba

ČETVRTO POGLAVLJE

»Oh, Lobsang, Lobsang«, reče Majka, lica blijeda od gnjeva. »Osramotio si i sebe i nas. Tvoj Otac te se srami, toliko je ljut na tebe da će ostati u uredu cijeli dan. Osim toga, poremetio si moje planove. Za sve si ti kriv, Lobsang!« Izgovorivši to, naglo se okrenula i odjurila, kao da me više nije mogla gledati.

Srami se zbog mene? Zašto bi se ona sramila zbog mene? Nisam ja želio da budem monah, niti sam želio sve one užasne stvari koje su mi pretkazali. Svatko s imalo razuma je to mogao znati. Jučerašnja pretkazanja ispunila su me užasom. Kao da su mi ledeni zlodusi prstima prelazili gore-dolje po kralježnici. A ona me se sramila, ma nemoj!

Na vidiku se pojavio stari Tzu koji je gotovo nalikovao na pokretnu planinu, toliki je, naime, bio. Pogledao me i rekao: »Onda, mladću, imat ćeš surov život, zar ne? Ja mislim da ćeš uspjeti. Da ne možeš podnijeti sve napore i iskušenja, ne bi bio izabran za taj zadatak. Zanatlija odabire alat prema poslu koji mora uraditi. Možda je — tko zna? — tvoj zanatlija izabrao bolji alat nego što misli.« Malo, ali samo »malo« sam se razvedrio, po-

gledao starog Tzua i rekao: »Ali, Tzu, kako sam ja te osramotio Majku, kako sam osramotio Oca? Ništa nisam uradio. Ja nisam želio postati monah. Ja naprosto ne razumijem što oni misle. Čini mi se da su danas svi puni mržnje prema meni. Moja sestra ne razgovara sa mnom, Majka me grdi, Otac čak ne želi ostati u kući sa mnom, a ja ne znam zašto.«

Stari se Tzu s bolom spustio na pod i sjeo prekrštenih nogu; rane koje su mu nanijeli Englezi veoma su ga mučile. Oštećena bedrena kost ga je uvijek boljela. Unatoč tome, sjeo je na pod i razgovarao sa mnom.

»Tvoja je Majka«, rekao je, »žena velikih društvenih ambicija. Ona je mislila da ćeš kao sin princa Tibeta, a kasnije i sam princ po nasljednom pravu, otići u neki veliki indijski grad i tamo steći velika znanja o svjetskim stvarima i poslovima. Tvoja je Majka mislila da ćeš joj biti društveni oslonac, mislila je da će te, ako odeš u Indiju a možda i u druge zemlje, posjećivati, što je godinama bila, čak prije tvog rođenja, njena velika ambicija. A ti si sada odabran za specijalni zadatak, a to nije ono što je ona željela, ni ono što je tvoj Otac želio. Oni su željeli blistavu figuru na političkoj sceni, pripadnika otmjenih društvenih krugova a ne monaha koji će se cijeli život boriti, ne čovjeka koji će lutati po Zemlji kao otpadnik, kojeg će njegovi drugovi izbjegavati zato što govori istinu, kojeg će izopćiti njegova okolina zato što će nastojati da izvrši Zadatak koji drugi nisu uspjeli.« Stari Tzu je glasno otpuhnuo,

Sve je to izgledalo posve nevjerojatno. Zašto bih ja trebao biti kažnjen, žrtvovan, za nešto što nisam učinio i što nisam želio učiniti? Ja sam želio biti na obali rijeke i promatrati splavare i njihova plovila od kože kako plove odguravajući se motkama preko vode. Želio sam vježbati na hoduljama i puštati zmaja. Ali sada — pa, nisam znao što da radim, nisam shvaćao zašto sam to morao biti upravo JA.

Dani su suviše brzo prošli i konačno sam morao, kao što je bilo pretkazano, napustiti svoj dom i uspeti se uzbrdicom do lamaserije u Chakporiu. Tamo sam morao proći teško iskušenje čekanja, čekanja na otvorenom, izložen očima svih. Dok sam sjedio prekrštenih nogu u prašini iza velikih ulaznih vrata, oko mene su se okupili dječaci. Dani su bili neizdrživo dugački, ali ja sam izdržao. Noći su bile nepodnošljivo mučne, ali ja sam ih podnio; iskušenje je najposlije završilo. Dopusšteno mi je, meni, novom dječaku, da se upišem u lamaseriju kao najniži od najnižih, kao netko tko je bio plijen, netko tko je bio odabran za žrtvu, s kim su se mogle zbijati svakovrsne šale. Najniži među najnižima.

Vrijeme se vuklo, a mene je morila nostalgija. Nedostajao mi je dom, nedostajao mi je Tzu, nedostajala mi je sestra Yasodhara; prema Majci koja me više nije voljela gajio sam čudne osjećaje. Ali, iskreno govoreći, nedostajala mi je. Da budem još iskreniji, osjećao sam se krivim. Kako sam ih iznevjerio? Zašto sam ih toliko razočarao? Što sam mogao uč-

niti kad je Astrolog rekao da ću morati otići i patiti zbog ovoga i trpjeti zbog onoga? To nije bio moj izbor, nitko zdrava razuma, mislio sam, ne bi izabrao tako tegobne nevolje poput onih što su meni predodređene.

Razmišljao sam o svom Ocu kada sam ga posljednji put vidio prije odlaska od kuće. Pogledao me sledena izraza lica, govorio mi je strogo kao da sam stranac bez vlastitog doma, bez roditelja. Ponašao se prema meni grublje i strože nego prema nekom prosjaku koji je došao na naša vrata. Rekao mi je da sam — takvom karmom — zbog koje moram postati monah, lama, putnik, netko kome će se izrugivati, koga će prezirati, kome neće vjerovati, osramotio obitelj.

Yasodhara — pa, naprosto nisam znao kako da protumačim njeno držanje. Promijenila se. Nekad smo se igrali zajedno kao svaki brat i sestra, zapravo dobro smo se slagali, kao što se »prilično dobro« slažu braća i sestre. Ali sada me gledala kao da sam pas lutalica koji se dovukao u kuću i u nekom kutu ostavio neželjeni dar. Sluge više uopće nisu prema meni pokazivale poštovanje, poštovanje koje se iskazuje nasljedniku imanja Lhalu. Za njih sam bio nešto što je boravilo tamo nekoliko dana do svog sedmog rođendana. A onda sam na svoj sedmi rođendan trebao otići bez pozdrava, ususret životu koji ne bih poželio ni najgorim neprijateljima.

U Chakporiu se stalno isparavao miris od sušenja bilja, stalno se čulo zviždanje dok se kuhao biljni čaj. Ovdje se znatno više vremena posvećivalo kodiranju biljaka nego re-

ligijskim disciplinama. Ali smo imali vrlo dobre zaštitnike, svi su bili postariji muškarci, a neki su od njih bili čak u Indiji.

Sjećam se postarijeg monaha, možda bih trebao reći lame, koji nam je jednom držao nastavu, a onda prešao na temu o seobi duše. »U davnim danima«, govorio je, »ustvari, znatno prije početka pisane povijesti, Zemljom su hodali divovi. Bili su to Zemaljski Vrtlari, oni koji su došli da nadziru razvoj života na ovom planetu, jer mi, znate, nismo prvi Krug Postojanja, tek kad je zemlja iskrcana, i sav život bio uklonjen, onda smo mi, ljudska rasa, pušteni da ovdje stvaramo svoj život, da se sami razvijamo.« Zašutio je i pogledao uokolo da vidi jesu li učenici zainteresirani za tu temu. Ugodno iznenađen, otkrio je da su njegove riječi zaista zainteresirale učenike.

»Rasa divova«, nastavio je, »nije baš bila podesna za život na Zemlji, pa je tako magičnim sredstvima rasa divova smanjivana sve dok nisu bili iste veličine kao ljudi, i tako su se mogli miješati s ljudima a da nitko u njima ne prepozna Vrtlare. Unatoč tome često je bilo neophodno da dođe neki drugačiji, po rangu stariji Vrtlar, i obavi specijalne zadatke, jer je trebalo suviše vremena dok neka žena ne rodi dječaka, a zatim se moralo godinama čekati dok ne prođe njegovo djetinjstvo i dječastvo. Zato je zbor znanstvenika Zemaljskih Vrtlara imao drugačiji sistem; oni su povećavali neka tijela i osiguravali da ona budu u skladu s dušom koja će ih kasnije nastavati.«

Dječak koji je sjedio sprijeda nenadano je progovorio: »Kako se može duša nastaniti u drugoj osobi?« Lama-učitelj mu se nasmijeo i odgovorio: »Upravo sam vam htio pričati o tome. Zemaljski Vrtlari su dozvolili nekim muškarcima i ženama da se spare i rode zajedničko dijete, kojega se rast morao neprestano pomno nadzirati, možda petnaest, dvadeset ili trideset godina. A onda bi došlo vrijeme kada bi Vrtlar na visokom položaju morao doći na Zemlju u roku od nekoliko sati pa bi pomoćnici to obučeno tijelo dovodili u trans, u zastoju, ili, ako hoćete, u stanje obamrlosti. Pomagači u astralnom svijetu dolazili bi do živog tijela zajedno s bićem koje je željelo ići na Zemlju, pomoću svog posebnog znanja otkinuli bi srebrnu nit, a umjesto nje spojili srebrnu nit Zemaljskog Vrtlara. Domaćin bi tada postao prijevozno sredstvo Zemaljskog Vrtlara, a astralno tijelo domaćina otišlo bi u astralni svijet, kao što bi se dogodilo da je ta osoba umrla.«

Ovo se zove transmigracija, seoba jednog bića u tijelo drugoga. Tijelo u koje se seli poznato je pod nazivom domaćin, i pod tim se imenom zvalo kroz cijelu povijest. Transmigracija je uvelike prakticirana u Egiptu, što je rezultiralo onim što je poznato kao balzamiranje, jer je u to doba u Egiptu bilo mnogo tijela koja su se čuvala u stanju obamrlosti, ona su bila živa, ali nepomična, spremna da ih preuzmu viša bića, kao što mi danas čuvamo ponije da bi ih monah ili lama uzjahali i nekamo odjahali.«

»Oh, Bože!«, uzviknuo je jedan dječak. »Mislim da su prijatelji domaćina bili strašno iznenađeni kada se tijelo probudilo, a da onaj za koga su mislili da je njihov prijatelj posjeduje sve to znanje. Uh! Ne bih želio biti domaćin, mora da je užasan osjećaj kad ti netko drugi preuzme tijelo.«

Učitelj se glasno nasmijao i rekao: »To bi zaista bilo jedinstveno iskustvo. Ljudi to još rade. Još se tijela pripremaju, posebno stvaraju i othranjuju da, ako se ukaže potreba, u njih može ući drugo biće i preuzeti ga ako to bude neophodno za dobrobit cijelog svijeta.«

Dječaci su još danima poslije o tome raspravljali i, kao što već dječaci rade, nekolicina njih se pretvarala da će preuzeti tijela drugih. Ali za mene, razmišljajući o onom stravičnom pretkazanju, to uopće nije bila šala, meni to nije bilo zabavno, čak i samo pomisao na to bila je teška kušnja. To je za moj organizam značilo trajni šok, tako velik da sam povremeno mislio da ću poludjeti.

Jedan se zaštitnik posebno zainteresirao za moju ljubav prema mačkama i neskrivenu ljubav mačaka prema meni. Taj je zaštitnik dobro znao da smo mačke i ja telepatski komunicirali. Jednog dana nakon nastave bio je uistinu dobro raspoložen, ugledao me kako ležim na zemlji s četiri ili pet naših mačaka iz hrana koje su sjedile na meni. On se na taj prizor glasno nasmijao i pozvao me da odem s njim u njegovu sobu, što sam pomalo sa strahom učinio, jer je tih dana poziv u odaje nekog lame obično značio ukor za neš-

to učinjeno ili neučinjeno, ili određivanje dodatnih zadataka. I tako sam ga pratio na pristojnom rastojanju, a kad smo se našli u njegovoj sobi, dok mi je govorio o mačkama, rekao mi je da sjednem.

»Mačke su«, rekao je, »danas mala stvorenja i ne mogu komunicirati ljudskim jezikom, već samo telepatski. Prije mnogo, mnogo godina, upravo prije ovog Kruga Postojanja, Zemlju su nastavale mačke. Bile su veće, bile su velike gotovo kao naši poniji, razgovarale su međusobno, mogle su svašta raditi svojim prednjim šapama koje su tada nazivali rukama. Bavile su se hortikulturom i uglavnom bile vegetarijanke. Živjele su u šumama, a kuće su im bile na visokom drveću. Neke vrste drveća su bile drugačije od onog koje mi danas poznamo na Zemlji, ustvari, neke vrste su imale velike šupljine kao pećine, i u tim šupljinama, ili pećinama, mačke su pravile svoje domove. Oni su bili topli, zaštićeni živim bićem drveta; sve u svemu bila je to vrlo simpatična zajednica. Ali ne može se ni u čemu postići savršenstvo ako nema nikakvog natjecanja; ako nema nezadovoljstva koje potiče, sva stvorenja postupno degeneriraju.«

Nasmiješio se na mačke koje su došle za mnom i koje su sada sjedile oko mene, a zatim je nastavio: »To se dogodilo našoj braći i sestrama mačkama. Bile su suviše zadovoljne, suviše sretne, ništa nije poticalo njihovu ambiciju, ništa ih nije pokretalo da dosegnu veće visine. Nisu razmišljale ni o čemu osim o tome kako su sretne. Bile su poput onih

jadnika lišenih pameti koje smo nedavno vidjeli; bili su sretni samo zato što mogu ležati ispod drveća i pustiti da se dnevni poslovi sami obavljaju. One su bile nepoduzetne i stoga su propale. Kao takve, Zemaljski Vrtlari su ih iskorijenili kao korov, a Zemlja je neko vrijeme bila nenaseljena. I tijekom vremena Zemlja je dosegla takav stupanj zrelosti da je ponovno mogla biti nastanjena drugom vrstom bića. Ali mačke — dakle, njihova je greška bila što nisu ništa radile, ni dobro ni loše. One su postojale, samo to — postojale su. I tako su ponovno poslone na Zemlju kao mala stvorenja, poput ovih ovdje, poslone su da nauče lekciju, poslone su sa saznanjem da su nekada ONE bile dominantna vrsta. Danas su one rezervirane i paze kome će podariti svoje prijateljstvo. Poslane su sa zadatkom da promatraju ljudska bića i izvještavaju o njihovom napretku ili nazatku, tako da će do sljedećeg Kruga mačke prikupiti mnogo podataka. Mačke svugdje idu, sve mogu vidjeti, sve mogu čuti, a kako ne mogu lagati, sve će zabilježiti upravo onako kako se dogodilo.«

Znam da sam tada bio prestravljen. Pitao sam se što mačke izvještavaju o meni. Ali onda je jedan mačak, šampion mnogih borbi, ispustio: »Frrr!«, skočio mi na ramena i gurnuo svoju glavu na moju tako da sam znao da je sa mnom sve u redu i da o meni neće loše izvještavati.

Neposredno nakon toga ležao sam s licem na prostirci na podu bolničkog odjela, jer sam imao opekotine na bedru lijeve noge, od

kojih su mi ostali ožiljci i, osim toga, još uvijek nisam mogao hodati. Dok sam ležao po trbuške, jer nisam mogao leći na leđa, u sobu je ušao jedan lama i ljubazno mi rekao: »Kasnije, Lobsang, kada te izliječe i kad budeš mogao hodati, odvest ću te na stanoviti planinski vrh. Tamo je nešto što ti želim pokazati, jer je Zemlja, znaš, doživjela mnoge promjene, kopna su se promijenila, mora su se promijenila, nastale su planine. Pokazat ću ti stvari koje u prošlih sto godina nije vidjelo više od deset ljudi u cijelom Tibetu. Zato se što brže oporavi i ozdravi, čeka te nešto zanimljivo.«

Nekoliko mjeseci poslije moj učitelj lama Mingyar Dondup, koji mi je toliko mnogo značio i koji mi je bio više od oca, majke i brata, poveo me jednim puteljkom. On je jahao nekoliko stopa ispred mene na snažnom konju, a ja sam ga pratio na poniju koji je bio obazriv prema meni kao i ja prema njemu. Prepoznao je u meni lošeg jahača, a ja sam naslutio da je on konj koji prepoznaje lošeg jahača. Imali smo, kako bih to godinama poslije nazvao, neutralan odnos spreman na svaku eventualnost, zapravo neku vrstu odnosa — pa, ako ti ništa ne uradiš, neću ni ja, moramo nekako zajedno živjeti. I tako smo jahali dalje dok se moj učitelj nije konačno zaustavio. Nagnuo sam se i skliznuo niz bok ponija. Ispustili smo povodac jer su i konj i poni bili izvrsno dresirani.

Moj učitelj je naložio vatru i mi smo sjeli da pojedemo mršavu večeru. Neko smo vri-

jeme ćaskali o čudima Nebeskog svoda koji je slao blijede, treperave točkice svjetlosti.

Konačno je moj učitelj rekao: »Sada moramo na spavanje; Lobsang, noćas nema službi u hramu koje bi te uznemiravale, nema jutarnjih službi zbog kojih bi se morao probuditi. Dobro spavaj jer ćemo sutra vidjeti stvari za koje nikada nisi ni sanjao da postoje.« Nakon toga se umotao u svoj pokrivač, okrenuo se ustranu i zaspao. Neko sam vrijeme ležao trudeći se da se namjestim u stijeni, jer mi se činilo da mi bedrena kost strši; okrenuo sam se na trbuh, jer su me ožiljci još boljeli te sam najposlije i ja usnuo.

Svanulo je vedro jutro. S planinskih visova gdje smo se nalazili bilo je očaravajuće promatrati kako ranojutarnje zrake Sunca raspaju svjetlo preko doline i obasjavaju vrhove na Zapadnom obzoru kao da ih dodiruju zlatnim vatrenim prstima. Uistinu se neko vrijeme činilo da je cijeli planinski lanac vatrene buktinja. Stajali smo i promatrali, a onda smo se istodobno okrenuli i nasmiješili jedan drugome.

Nakon laganog doručka — doručak mi se uvijek činio laganim! — napojili smo konje u malom planinskom potoku, a zatim smo ih, dajući im hrpu stočne hrane koju smo, naravno, donijeli sa sobom, zavezali zajedno na razdaljini od tridesetak stopa. Mogli su nesmetano tamarati i pasti rijetku travu.

Lama Mingyar Dondup zaputio se neutrom planinskom stranom. Kraj jednog ogromnog kamena koji je izgledao kao da je uglavljen u stijenu, okrenuo se i rekao: »Na

svojim ćeš putovanjima vidjeti mnogo toga što izgleda kao da je magično, Lobsang. Ovdje je prvi primjer te magije.« A onda se okrenuo i, na moje zaprepaštenje, nestao! Naprosto je nestao pred mojim očima. A onda sam »odnekud« začuo njegov glas koji me pozivao da pođem naprijed. Poslušao sam ga. Ono što mi je u početku izgledalo kao traka mahovine koja visi sa stijene bile su zapravo ovješene lijanе. Prišao sam, a lama je razmaknuo lišće paprati kako bih mogao ući. Okrenuo se i ja sam ga slijedio buljeći uokolo sa strahopoštovanjem. Bili smo u nekom širokom, veoma širokom tunelu u koji je svjetlost dopirala iz nekog izvora koji nisam mogao otkriti. Slijedio sam njegove tragove prebacujući si zbog sporosti jer, ako budem išao presporo, tako sam, naime, shvatio, mogao bih se izgubiti u ovom planinskom tunelu.

Neko smo vrijeme hodali kroz tako gustu tamu da sam se morao pridržavati za zid na jednoj strani. Nisam se brinuo zbog rupa ni niskih stijena, jer je moj učitelj bio znatno viši od mene i, ako je on prošao, mislio sam, zacijelo ću i ja.

Nakon nekih trideset minuta hoda, povremeno kroz zagušljivi mrtvački ustajali zrak, a povremeno kroz svježi planinski zrak, dospjeli smo u neku vrst osvijetljene zone, gdje je moj učitelj zastao. Došavši do njega, zastavio sam se i pogledao uokolo. Od zapanjenosti mi je zastao dah. Bili smo u nekoj velikoj odaji, oko pedeset ili šezdeset stopa širokoj, na čijim su se zidovima nalazile čudne rezbarije, rezbarije koje nisam uspio shvatiti.

To su bili neki čudno odjeveni ljudi u neobičnoj odjeći koja ih je prekrivala od glave do pete, ili točnije, od vrata do stopala, jer su na glavama imali nešto što je bilo nalik na prozirnu kuglu. Podigavši pogled, ugledao sam nešto što je izgledalo kao golema kocka, na kojoj sam razabrao samo neki plutajući, pahuljasti oblak.

Moj učitelj je proniknuo u moje misli: »Lobsang, ovo je čudno mjesto«, rekao mi je, »prije tisuće i tisuće godina na Zemlji je postojala jedna moćna civilizacija. To je doba bilo poznato kao doba Atlantisa. Neki ljudi iz Zapadnog dijela svijeta, u koji ćeš kasnije otići, misle da je Atlantis legenda, izmišljeno mjesto koje je usnuo neki glasoviti pripovjedač. Dakle«, razmišljao je dalje naglas, »na moju žalost moram ti reći da će mnogi ljudi misliti kako si ti sanjao svoja vlastita iskustva, ali ne obraćaj pažnju na takva sumnjičenja, ne obraćaj pažnju na to što ti neće vjerovati, ti znaš istinu, ti ćeš živjeti u istini. A ovdje, u ovoj odaji, imaš dokaz da je Atlantis postojao.«

Okrenuo se i nastavio hodati kroz taj čudni tunel. Izvjesno smo vrijeme hodali u mrklom mraku, teško smo disali zbog zagušljivog, ustajalog zraka. A onda je zrak opet postao svjež, odnekud je dopirao ugodan povjetarac. Zagušljivosti je nestalo i, osim toga, uskoro smo ugledali odsjaj svjetla iznad naših glava. Vidio sam ispred sebe lik svog učitelja kako se pomalja u tom svjetlu. Napunivši pluća svježim zrakom, požurio sam za

njim. Ponovno se zaustavio u jednoj golemoj odaji.

Ovdje je bilo još više čudnih stvari. Netko je očito u stijeni uklesao velike police, na kojima su bili čudni predmeti koji, po mojem mišljenju, nisu ničemu koristili. Gledao sam ih a neke od njih i nježno dodirivao. Nalikovali su na strojeve. Tamo je bilo velikih diskova s čudnim žljebovima. Neki su diskovi bili, čini se, načinjeni od kamena i dugački možda šest stopa u presjeku, s valovitim ukrasom na površini, a u sredini diska je bila rupa. Meni to ništa nije predstavljalo. Zato sam prestao s beskorisnim nagađanjima i počeo proučavati slikarije i rezbarije koje su ukrašavale zidove. Bile su to čudne slike velikih mačaka koje su hodale na dvije noge, kuće u krošnjama drveća u kojima su ležale sklupčane mačke, predmeta koji su izgledali kao da lebde u zraku i ljudi koji su odozdo upirali prstom u njih. To je sve bilo toliko izvan dosega mog shvaćanja da me zaboljela glava.

Moj učitelj je rekao: »To su prolazi kojima se dolazi do krajeva Zemlje. Zemlja ima kičmu, njena je kičma od kamena. U našoj je kičmi tunel koji je ispunjen tekućinom i kroz koji prolazi moždina. Ovo ovdje je kičma Zemlje, a ovaj tunel su izgradili ljudi u doba Atlantisa koji su znali rastaliti kamen bez zagrijavanja. Pogledaj ovu stijenu«, rekao je okrenuvši se i kucnuvši po njoj. »Ova je stijena rastaljena na gotovo totalnu tvrdoću. Ako uzmeš veliki kamen i udariš njime po ovoj stijeni, nećeš je uopće oštetiti, ali ćeš

smrskati kamen. Mnogo sam proputovao i znam da se ova kamena kičma proteže od Sjevernog do Južnog pola.«

Dao mi je znak da sjednemo, pa smo prekrizivši noge, sjeli na pod upravo ispod rupe koja se protezala van i kroz koju smo mogli vidjeti tamu neba.

»Lobsang«, rekao je moj učitelj, »na ovoj Zemlji postoje mnoge stvari koje ljudi ne razumiju, postoje također i stvari u unutrašnjosti Zemlje, jer, suprotno općem vjerovanju, Zemlja je zaista šuplja i u njenoj unutrašnjosti živi druga rasa ljudi. Oni su razvijeniji od nas i poneki od njih povremeno izađe na površinu Zemlje u specijalnom vozilu.« Zašutio je i upro prstom na jednu od neobičnih stvari na slikama, a zatim nastavio: »U tim vozilima izlaze iz Zemlje i u njima lete oko Zemlje da vide što rade ljudi i da provjere je li ugrožena njihova vlastita sigurnost zbog ludosti onih koje nazivaju 'autsajderima'.«

Unutrašnjost Zemlje, mislio sam, kako je to čudno mjesto za život, tamo dolje mora da je stravično mračno, ne volim ni pomisliti na život u mraku; svjetiljka na maslac je blagodat. Moj učitelj se glasno nasmijao mojim mislima i rekao: »Oh, u unutrašnjosti Zemlje nije mračno, Lobsang. Oni imaju svoje Sunce koje je nalik na naše, ali njihovo je mnogo, mnogo manje i znatno, znatno jarkije. Oni imaju mnogo više od nas, oni su mnogo inteligentniji od nas. Ali uskoro ćeš saznati više o ljudima u unutrašnjosti Zemlje. Dodii!«

Ustao je i ušao u tunel koji dotad nisam vidio, tunel koji je skretao udesno i spuštao se sve niže i niže. Činilo se da beskonačno dugo hodamo u mraku. Odjednom mi je moj učitelj rekao da se zaustavim. Čuo sam ga kako švrija i tumara u mraku, a onda se začula buka kao pri pomicanju stijene. Kada je udario kremenom o čelik poletjelo je nekoliko iskrica i pojavio se slabi žar. Kresivo se upalilo, puhnuo je i raspirio mali plamen, gurnuo u nj kraj nekog štapa koji se rasplamsao blistavom svjetlošću.

Podigao je baklju i pozvao me da dođem do njega. Poslušao sam ga, a on je pokazao na zid ispred nas. Tunel je završavao, a pred nama je bila glatka, neprobijna stijenka koja se sjajila pod treperavim blještavim svjetlom. »To je, Lobsang«, rekao je moj učitelj, »tvrdo kao dijamant. Nekolicina nas bila je ovdje prije mnogo godina i pokušali smo dijamantom zagrepsti ovu površinu, ali smo uništili dijamant. Ovo je prolaz koji vodi u unutrašnji svijet. Vjerujemo da su ga hermetički zatvorili stanovnici unutrašnjeg svijeta da spase svoju civilizaciju od velikog potopa koji je pogodio Zemlju. Kad bi se prolaz otvorio — tj. ako bismo ga mogli otvoriti — vjerujemo da bi ljudi potekli van i uništili nas zato što smo se usudili nedopušteno upasti i ometi njihovu privatnost. Mi iz više klase lama smo često posjećivali ovo mjesto i pokušavali uspostaviti telepatski kontakt s onima dolje. Oni su primali naše poruke, ali nisu željeli ništa imati s nama, rekli su nam da smo ratnički narod, da smo kao neuka djeca koja po-

kušavaju svijet dignuti u zrak, koja nastoje uništiti mir, rekli su nam, telepatski, da stalno motre na nas i da će, ako bude potrebno, intervenirati. I zato ne možemo ići dalje, ovdje je kraj, ovo je blok-linija između vanjskog i unutarnjeg svijeta. Sada ćemo se vratiti u onu odaju.«

Pažljivo je ugasio plamen, pa smo napipavali put natrag, do mjesta gdje je užarena svjetlost s neba iznad nas sjala kroz rupu na krovu.

U toj odaji je lama ponovno pokazao u drugom smjeru i rekao: »Kad bismo imali snage i vremena, ovim tunelom mogli bismo doći do Južnog pola. Neki od nas prevalili su milje i milje, s velikim zalihama hrane, logorujući noću ili onda kada smo mislili da je noć. Za šest mjeseci prevalili smo bezbroj milja, povremeno smo izlazili kroz tunel i otkrivali da se nalazimo u nekoj zaista nepoznatoj zemlji, ali se nismo usudili pokazati njezinim stanovnicima. Izlazi su uvijek bili vrlo pomno zakamuflirani.«

Sjeli smo i pojeli svoj mali obrok. Dugo smo putovali i osjećao sam iscrpljenost, ali mi se činilo da je moj učitelj imun na iscrpljenost pa i na običan umor. Razgovarali smo i pričao mi je o svakojakim stvarima: »Kada sam bio na školovanju, kao ti sada, i ja sam prošao ceremoniju male smrti, pokazali su mi Akashičke slikovne zapise, pokazali su mi stvari koje su prije postojale i uvjerio sam se da je nekoć naš Tibet bio ugodno mjesto svjetlucavog mora. Temperature su bile visoke, možda čak i previsoke, i u izobilju je

bilo zelenila i palmi, te neobičnog voća svih vrsta koje mi tada nije ništa značilo. Ali u Akashičkim slikovnim zapisima vidio sam jednu stvarno čudrsnu civilizaciju, vidio sam čudne brodove na nebu, vidio sam ljude s neobičnim konusnim glavama koji su hodali naokolo, zabavljali se, voljeli i ratovali. A onda se, kao što sam vidio u tim Akashičkim slikovnim zapisima, Zemlja zatresla i nebo se zacrnjelo, a oblaci, inače mrki kao noć, odozdol su zarumenjeli treperavim plamenom. Zemlja je zadrhtala i otvorila se. Činilo se da je sve u plamenu. A onda je more prodrlo u tek otvorenu zemlju i zaredale su gromoglasne eksplozije, eksplozija za eksplozijom, činilo se da je Sunce zamrlo i da se Mjesec više neće pojaviti. Ljude je preplavila golema bujica vode, spržili su ih smrtonosni plamenovi koji su se tko zna odakle pojavljivali svjetlucajući opakim grimiznim sjajem, i kako bi obliznuli ljude, ovima bi meso otpadalo s kostiju, a kosturi uz štropot padali na tlo.

Potrajalo je to danima; a buka se pojačavala iako bi čovjek rekao da tako nešto nije moguće, a onda se začula razdiruća eksplozija i sve je utonulo u mrak i garež kakvu stvara mnoštvo svjetiljki na maslac koje gore s neobrezanim stijenjem.

Nakon nekog vremena, koje nisam mogao procijeniti«, pričao je, »tama je postala rjeđa, nestajao je mrak i, kada se konačno pojavilo dnevno svjetlo, poslije ne znam koliko vremena, pogledao sam u sliku s neskrivenim užasom. Vidio sam posve drugačiji krajolik,

više nije bilo mora, visoko u tamu uzdizali su se planinski lanci i okruživali ono što je nekada bio grad jedne visoko razvijene civilizacije. Osvrnuo sam se oko sebe fasciniran užasom, more je nestalo, a umjesto njega nastale su planine, lanac do lanca. Vidio sam da smo na tisućama stopa većoj visini, pa iako sam gledao Akashičke slikovne zapise, mogao sam dobro osjećati, osjetio sam da je zrak rijedak, da nema ni znaka života, ni znaka nečega. I dok sam tako promatrao, slika je nestala i ja sam se opet našao tamo gdje sam otpočeo, u najdubljem mjestu planina, u Potali gdje sam prolazio ceremoniju male smrti i gdje sam dobio mnoge obavijesti.«

Neko smo vrijeme sjedili meditirajući o prošlosti, a moj je učitelj rekao: »Vidim da meditiraš ili pokušavaš meditirati. Znaš, postoje dva dobra načina meditiranja, Lobsang. Moraš biti zadovoljan, moraš biti smiren. Ne možeš meditirati ako ti je um uznemiren, i ne možeš meditirati među mnoštvom ljudi. Moraš biti sam ili s osobom koju voliš.«

Pogledao me, a onda nastavio: »Uvijek moraš gledati u nešto crno ili u nešto bijelo. Ako gledaš u zemlju, možda će ti pažnju odvući zrnice šljunka, ili ti, osim toga, pažnju može odvući i neki kukac. Za uspješno meditiranje moraš uvijek zuriti u nešto što uopće ne privlači oko, ili nešto posve crno ili posve bijelo. Oči ti se tada umore od svog tog gledanja i odvoje od mozga, tako da mozak, budući da ga ništa ne ometa, može nesputano slušati

zahtjeve podsvijesti, stoga, ako si svojoj podsvijesti dao upute da ćeš meditirati — onda ćeš i meditirati. U toj ćeš vrsti meditacije otkriti da su ti osjećaji dublji i jači, opažanja istančanija, i da je to jedina vrsta meditacije koja zavređuje taj naziv. U narednim godinama sretat ćeš se s mnogim kultovima koji nude meditaciju za novac, ali to nije meditacija kako je mi shvaćamo, niti meditacija kakvu želimo. To je samo nešto s čime se pobornici kultova igraju i ona nije čista ni istinska.«

Rekavši to, ustao je i uzviknuo: »Moramo se vratiti jer je dan podmakao. No morat ćemo provesti još jednu noć u planinama budući da je prekasno da sada krenemo u Chakpori.«

Uputio se tunelom, a ja sam skočio na noge i pojurio za njim. Nisam želio da ostanem na ovom mjestu gdje su se stanovnici unutrašnjeg svijeta, ili kako god da su sebe nazivali, mogli nenadano pojaviti i povesti me dolje sa sobom. Nisam imao predodžbu kako bi mogli izgledati; nisam znao da li bih im se svidio, ali sam pouzdano znao da nisam želio ostati sam u tami tog mjesta. Zato sam požurio i konačno smo došli do izlaza, do mjesta s kojega smo na početku krenuli.

Konj i poni mirno su se odmarali i mi smo sjeli pored njih i pripremili jednostavni objed. Svjetlost je već odavno nestala i dolina je uvelike bila u tami. Nas je još uvijek, na visini na kojoj smo se nalazili, obasjavalo za-

padno Sunce, ali je sunčeva lopta polako tonula iza planina da bi podarila svjetlost drugim dijelovima svijeta prije nego što se opet vrati nama.

Nakon kratkog razgovora umotali smo se u prekrivače i prepustili se snu.

PETO POGLAVLJE

Život u Chakporiu je bio grozničav. Mnoštvo stvari koje sam morao naučiti stvarno me potiralo: o travama — gdje rastu, kada se beru i kako se ne smije zaboraviti da su, ako se ne beru u pravo vrijeme, posve beskorisne. To je, učili su me, jedna od velikih tajni travarstva. Biljke, njihovo lišće, kora ili korijenje se — da bi bilo djelotvorno — moglo skupljati samo dva-tri dana. Morao se čekati odgovarajući položaj i oblik Mjeseca te položaj zvijezda i odgovarajuće vrijeme. Čovjek također mora biti spokojan, jer, tako su mi rekli, ako je skupljač trava loše raspoložen, onda je bolje da ih ne skuplja jer trave neće biti djelotvorne.

A potom smo ih morali sušiti. To je bio prilično težak zadatak. Korisni su bili samo određeni dijelovi biljke. Nekoj su se skidali samo vrhovi lišća, drugoj stapke ili kora, i svaka se trava morala tretirati na poseban način i s poštovanjem. Uzimali smo koru i trljali je među dlanovima, posebno očišćenim za to — iskušenje samo po sebi! — i tako bi se kora smanjila, ustvari, pretvarala bi se u neku vrstu granularnih čestica. A zatim bi se sve to razastrlo na besprijevano čist pod,

koji se trljao, trljao, trljao, sve dok na njemu nije bilo ni prašine, ni mrlja, ni trunke nečistoće, pod se nije smio laštiti. A onda je sve prepušteno Prirodi da »sušenjem potvrdi« valjanost tih trava.

Pravili smo biljni čaj, ekstrakte od namakanog bilja, i nikada nisam mogao shvatiti kako ljudi uopće mogu progutati tu ubitačnu tvar. Izgleda da je to bio aksiom: što gori okus i jači smrad, to je lijek djelotvorniji, a ja iz vlastitog iskustva znam da, ako je lijek dovoljno odvratna okusa, jadni ubogi bolesnici odmah će se osjećati bolje, a da i ne uzmu lijek. Naprimjer, kad dođete zubaru, bol će odmah nestati tako da ćete se na vratima premišljati da li da uđete ili ne. To me podsjetilo na jednog prilično blijedog, usplahirenog mladića koji se nedavno oženio, a koji je došao u bolnicu sa svojom mladom suprugom u poodmakloj trudnoći »jer joj je bilo vrijeme za porod«. Okrenuo se ispred prijemnog pulta i upitao je: »Oh, Bože! Dušo, jesi li zaista sigurna da želiš proći kroz sve ovo?«

Kao specijalni student, onaj koji je morao učiti više i brže, nisam bio ograničen samo na Chakpori. Moje je vrijeme također bilo posvećeno studijima u Potali. Tamo su mi bili učitelji najučćenije lame i svaki me podučavao iz svog predmeta. Studirao sam različite grane medicine. Učio sam akupunkturu, a poslije, bremenit višegodišnjim iskustvom, zaključio sam da je akupunktura uistinu čudesna za ljude s Istoka koji su se odavno navikli na nju. Ali kada, kao što sam otkrio u

Kini, skeptični Zapadnjaci dođu na tretman — onda se, na nesreću, oni hipnotiziraju vlastitim nevjerovanjem u sve što ne dolazi iz »njihove Božje zemlje.«

Duboko, duboko ispod planina Potale mogu se vidjeti sveti prolazi. Tamo se nalazila golema pećina s nečim što je bilo nalik na unutrašnje more. To je bio, rekli su mi, ostatak prošlosti iz davnine kada je Tibet bio zemlja kraj mora. U toj sam ogromnoj pećini vidio kosture fantastičnih bića koja sam mnogo, mnogo kasnije prepoznao kao mastodonte, dinosaure i ostalu egzotičnu faunu.

Osim toga, na mnogim su se mjestima mogli naći veliki komadi prirodnog kristala, a u prirodnom su se kristalu mogle vidjeti alge, različite vrste morskih trava, i ponegdje, dobro uglavljene i očuvane cijele ribe. Oni su zaista smatrani svetim predmetima, porukama iz prošlosti.

Puštanje zmaja je bila vještina u kojoj sam bio izvrstan. Jednom godišnje smo išli u visoke planine da skupljamo rijetke trave i da se općenito rekreiramo od jako napornog života u lamaseriji. Neki od nas — odvažniji — puštali su zmajeve koji su mogli nositi čovjeka, i ja sam načas pomislio da je to onaj zmaj opisan u pretkazanju, a onda sam se pribrao i shvatio da takav zmaj nije mogao ponijeti čovjeka, zato što su zmajevi povezani konopcima sa zemljom i, ako bi se konopac potrgao ili iskliznuo monahu iz ruku, zmaj bi pao i njegov bi letač pritom poginuo.

Vodio sam zaista mnoge razgovore s Najduhovnijim od Svih, našim Trinaestim Dalaj

Lamom, i osjećao veliku ljubav i poštovanje prema njemu. On je znao da će Tibet za nekoliko godina biti porobljen, jer »bogovi su pretkazali«, a bogove valja slušati. Nije postojao nikakav oblik otpora, jer u Tibetu uopće nije bilo oružja. Ne možete se suprotstaviti čovjeku s puškom kad imate samo molitveni mlin ili kronicu.

Od Velikog Trinaestog primio sam upute, moje svete zapovijedi. Ali ne samo upute i savjete, dobio sam i ljubav i razumijevanje koje su mi vlastiti roditelji uskratili i odlučio da ću, što god se dogodilo, dati sve od sebe da izvršim zadatak.

Događalo se da sam vidao svog Oca. Svaki put bi se okrenuo od mene ledena izraza lica, kao da sam bio nitko i ništa, kao da nisam dostojan ni njegova prezira. Jednom sam, potkraj svog boravka u Potali, posjetio svoje roditelje. Majka mi se zgradila zbog svog pretjeranog formalizma, zbog toga što se odnosila prema meni kao prema bilo kojem lami koji joj je došao u posjet. Otac me, dosljedan sebi, nije želio vidjeti i zatvorio se u svoju radnu sobu. Yasodhara, moja sestra, gledala je u mene kao u nekakvo čudovište ili prikazu iz teške noćne more.

Konačno sam ponovno pozvan u apartmane Najduhovnijeg od Svih i on mi je štošta rekao, o čemu ne kanim ovdje govoriti. Rekao mi je i to da ću već sljedećeg tjedna započeti studij medicine u Kini, na Univerzitetu u Chungkingu. No dobio sam upute da moram uzeti drugo ime, da se ne mogu koristiti imenom Rampa, jer bi me mogli ščepa-

ti izvjesni pobunjenički elementi u Kini i upotrijebiti kao oruđe za cjenkanje. U to je vrijeme u Kini postojala frakcija koja je planirala zbacivanje vlade i čiji su članovi bili spremni prihvatiti sve postojeće metode za postizanje svog cilja. Zato mi je rečeno da izaberem neko drugo ime.

Ali kako je jadni tibetanski mladić na pragu muževnog doba mogao, kako je on mogao izabrati neko kinesko ime kad nije ništa znao o Kini?

Zadubio sam se u taj užasni problem, a onda mi je samo od sebe, nenadano, na um palo jedno ime. Zvat ću se Kuon Suo, što na jednom kineskom dijalektu znači svećenik s brežuljka. To mi je ime zacijelo pristajalo. Ali to su ime ljudi — tj. Zapadnjaci — teško izgovarali pa sam ga uskoro skratio u Ku'an.

Dakle ime je bilo izabrano. Moje su isprave bile pripremljene. Iz Potale sam dobio specijalne dokumente koji potvrđuju moj status i završeni stupanj školovanja što mi je, kako su mi objasnili i u što sam se poslije i sam uvjerio, bilo potrebno; naime Zapadnjaci vjeruju samo u ono što stoji »crno na bijelom« ili u ono što mogu dodirnuti ili rastrgati na komade. I tako su moji dokumenti pripremljeni i uručeni mi uz veliku ceremoniju.

Ubrzo je došao dan kada sam morao odjahati sve do Chungkinga. Moj učitelj lama Mingyar Dondup i ja veoma smo se teško oprostili. On je znao da ga više neću vidjeti u istom tijelu. Čvrsto mi je obećao da ću ga često sretati na astralnoj razini.

Sa mnom je krenula skupina ljudi da me štiti od kineskih razbojnika i da poslije izvijesti da sam sretno putovao u Chungking. Jednakomjerno smo jahali cijelim putem kroz pošumljeni predjel doline Lhase, a zatim smo se spustili do Lowlandsa, mjesta koje je po svojoj egzotičnoj flori — prekrasnim rododendronima — bilo malne tropsko. Projahali smo kraj mnogih lamaserija, u kojima smo noćivali ako bi nam se u odgovarajuće vrijeme našle na putu. Ja sam bio lama, zapravo opat, i Prepoznata Inkarnacija, pa smo stoga u svakoj lamaseriji imali poseban tretman. Ali mene nije veselio takav specijalan tretman, jer me svaki put podsjećao na tegoban život koji mi predstoji.

Konačno smo prešli granicu Tibeta i ušli u Kinu. Tu, u Kini, činilo se da je svako selo bilo preplavljeno ruskim komunistima — bijelcima, koji su uglavnom stajali na volovskim kolima i pričali radnicima o čudima komunizma i kako bi trebali ustati i masakrirati zemljoposjednike; govorili su im da Kina pripada narodu. Očito je da im pripada, a kakvu li su zbrku oni u njoj napravili!

Dani su prolazili, a naše u početku gotovo beskonačno putovanje bližilo se kraju. Jako me ljutilo kada su mi prilazili neki kineski seljaci i zurili u mene, jer sam nalikovao na Zapadnjaka. Imao sam sive a ne smeđe oči, kosa mi je bila vrlo tamna, ali ne i blistavo garava, pa je o meni počela kružiti priča da sam prerušeni Rus! Otkako živim na Zapadu, naslušao sam se svakojakih priča o sebi; jedna, koja me osobito zabavlja, govori o tome

kako sam ja ustvari Nijemac kojeg je u Lhasu poslao Hitler sa zadatkom da ovlada svim tajnama okultnih znanosti i da mu nakon povratka u Berlin, spomoću magičnih sredstava omogućim da dobije rat. No, u to vrijeme ja nisam ni znao da postoji Hitler. Zaista je zavidljivo kako Zapadnjak povjeruje u sve osim u istinu; što je stvar istinitija, to će Zapadnjak teže u nju povjerovati. Ali, kad već govorim o Hitleru i Tibetancima, činjenica je da su jednu skupinu Tibetanaca zarobili Nacisti u ratu i da su ih nasilu doveli u Berlin, ali mu oni nisu pomogli da dobije rat, što i povijest potvrđuje.

Konačno smo skrenuli na cestu i pred nama se pojavio drevni Chungking. Grad je sagrađen na visokim stijenama u podnožju kojih su tekle rijeke. Jedna od njih, rijeka Chialing, bila mi je dobro poznata. Tako su podnožje visinskog grada Chungkinga, s njegovim strmim ulicama posutim šljunkom, oplahivale dvije rijeke, Yangtse i Chialing. Tamo gdje su se one spajale, nastajao je novi odvirak, pa je zato grad izdaleka nalikovao na otok.

Uspeli smo se uz sedam stotina osamdeset stepenica i ušli u grad. Buljili smo u dućane kao seljaci, jer su blistavo osvijetljeni izlozi s različitom robom bili potpuno izvan dometa našeg razumijevanja. Predmeti u izlozima su svjetlucali, iz mnogih je dućana dopirala buka, stranci su međusobno razgovarali iz velikih sanduka, a onda se iz drugih sanduka začulo treštanje glazbe. Sve je to za nas bilo čudno, a ja sam se, svjestan da ću u takvoj

sredini provesti mnogo vremena, počeo gotovo tresti od straha.

Bilo mi je neugodno zbog moje pratnje, zbog načina na koji su zurili uokolo. Svaki od njih drhtao je od nerveze, a usta i oči bili su im širom otvoreni. Mislio sam kako, buljeći ovako oko sebe, zacijelo izgledamo kao jedna gomila seoskih neotesanaca. Ali sam se sjetio da, naposljetku, i nismo ovdje zbog toga. Ja sam se morao upisati na Sveučilište, pa smo krenuli dalje. Moji su me drugovi čekali pred zgradom, a ja sam ušao i propisno se predstavio pružajući omotnicu koju smo tako pažljivo čuvali cijelim putem od Lhase.

Na Sveučilištu sam naporno radio. Moja se edukacija posve razlikovala od one koju je propisivao sveučilišni sistem, i zato sam morao dvostruko više raditi i učiti. Direktor Sveučilišta me upozorio na teške uvjete. Rekao mi je da se on osposobio u najmodernijim američkim sistemima i zajedno sa svojim sposobnim osobljem podučavao je studente kineskoj i američkoj medicini i kirurgiji.

Akademski rad je bio težak, jer nisam ništa znao o elektricitetu, ali sam brzo učio! Anatomija je bila lagana; vrlo temeljito sam je izučio s razlagućima mrtvih u Lhasi i vrlo me zabavljalo kada su nas prvi put uveli u sobu za seciranje u kojoj su ležali mrtvac, jer su mnogi studenti problijedjeli i pozelejnili, a zatim im je užasno pozlilo, dok su se drugi naprosto onesvijestili i srušili na pod. Bilo je tako lako shvatiti da ovi mrtvac i opće ne osjećaju naše amaterske pokušaje, bili su kao stara, odbačena odjeća koja se mo-

gla prekrojiti u novu odjeću. Ne, akademski problem je u početku bio težak, ali na listi sam mogao zauzeti mjesto pri samom vrhu razreda.

Otrpili u to vrijeme zamijetio sam jednog vrlo, vrlo starog budističkog svećenika, predavača na Sveučilištu. Raspitivao sam se o njemu, pa su mi rekli: »Ne moraš se gnjaviti oko njega, on je samo jedan stari smušnjak, čudak!« Naprotiv, to me potaknulo da još više radim i pohađam predavanja tog »starog čudaka«. Zaista je vrijedilo truda.

Formalno sam zatražio dozvolu da prisustvujem njegovim predavanjima i to mi je odobreno. Na jednom od predavanja, dok smo svi sjedili na podu, naš predavač je ušao u razred. Mi smo uobičajeno ustali i stajali sve dok nam nije rekao da sjednemo. Zatim nam se obratio: »Smrt ne postoji!« Nema smrti, pomislio sam, oh, nazvat će smrt »prijelazom« što je zapravo točno. Ali, stari nas je učitelj pustio da se neko vrijeme kuhamo u vlastitom nestrpljenju, a onda se zasmijuljio i nastavio: »Ja to mislim doslovce. Kad bismo samo znali kako bismo mogli život produljiti u beskonačnost. Pogledajmo proces starenja, a onda se nadam da ćete shvatiti što time mislim.«

Pričao je: »Dijete se rodi i slijedi određeni model rasta. U određenoj životnoj dobi, što varira od osobe do osobe, smatra se da razvoj završava rastom; tada počinje proces degeneracije poznat kao starenje, kad svaki čovjek postaje sve niži zato što se njegove kosti smanjuju.« Osvrnuo se oko sebe da provjeri da

li ga pratimo, a kada je zamijetio da pokazujem posebno zanimanje, kimnuo je glavom i prijateljski mi se nasmiješio. Nastavio je:

»Čovjek se mora stanicu po stanicu ponovno izgraditi tako da, ako izrežemo jedan režanj, dio mozga mora prije rezanja zapamtiti model građe čovječjeg mesa, tj. tkiva, kako bi organizam opskrbio istovjetnim ili gotovo istovjetnim stanicama da bi popravio kvar. Dakle, svaki put kad se pokrenemo, uzrokuje razaranje stanica, a sve te stanice moraju se obnoviti, moraju se nadomjestiti. Bez memorije ne bismo mogli ponovno izgraditi tijelo onako kako je bilo.«

Ponovno je pogledao uokolo, onda je naškubio usne i rekao: »Ako tijelo, ili točnije mozak, zaboravi model građe, onda stanice mogu bujati, rasti u neskladu s prijašnjim modelom, a te su podivljale stanice stanice karcinoma. One su, znači, izmakle kontroli onog dijela mozga koji bi morao regulirati njihov model. Tako imate osobu s velikim izraslinama na tijelu. To je uzrokovano rastom stanica nasumce, rastom stanica koje su izmakle kontroli mozga.«

Zastao je da popije gutljaj vode, a zatim nastavio: »Kod većine nas centar za rast i regeneraciju stanica u mozgu ima pogrešnu memoriju. Nakon što nekoliko tisuća puta reproducira stanice, on zaboravlja točan model i svakim narednim rastom stanica nastaje razlika tako da konačno počinje proces koji zovemo starenje. No, kada bismo mozak mogli stalno podsjećati na točan oblik i veličinu svake stanice koja se mora nadomjestiti, onda

bi tijelo uvijek izgledalo isto, uvijek bi izgledalo da je u istom stanju. Ukratko, imali bismo besmrtnost, osim u slučaju potpune destrukcije tijela ili uništenja stanica.«

Razmišljao sam o ovorne, a onda mi je sinulo da mi je moj učitelj lama Mingyar Dondup pričao o tome ali drugačijim riječima, a ja sam bio premlad ili preglup, ili oboje, da shvatim što je uistinu mislio.

Naša su predavanja bila zanimljiva. Studirali smo mnogo predmeta koji se ne studiraju na Zapadu. Osim uobičajenog tipa zapadnjačke medicine i kirurgije, izučavali smo akupunkturu i liječenje ljekovitim biljem, ali to nije bio samo puki rad bez zabave, iako je uglavnom bio rad.

Jednog dana sam s prijateljem odšetao do obale rijeke i tamo smo ugledali avion. Motor je radio, a propeler se okretao. Sjetivši se zmajeva koje sam puštao, rekao sam svom prijatelju: »Kladim se da bih mogao letjeti u onoj napravi.« On se nato podrugljivo, grohotom nasmijao, pa sam mu rekao: »Dobro, pokazat ću ti.« Osvrnuo sam se uokolo da vidim ima li koga i, kako nije bilo nikoga, ušao sam u to čudo tehnike i, na vlastito iznenađenje i na iznenađenje mnogih promatrača, zaista sam poletio u toj napravi, ne na propisani način dakako, jer moje su akrobacije bile izvan utjecaja svijesti, no preživio sam te se uspješno prizemljio samo zato što sam imao bolje reflekse od većine ljudi.

Toliko me očarao taj vrlo opasni let da sam i zvanično naučio letjeti. A kako sam natprosječno obećavao, ponudili su mi službu u ki-

neskim zrakoplovnim snagama. Prema zapadnjačkim standardima dobio sam titulu i čin kapetana-kirurga.

Nakon što sam završio pilotsku školu, komandni oficir mi je rekao da nastavim studij dok ne steknem diplome liječnika i kirurga. Uskoro sam, naoružan s mnogo službenih dokumenata, bio spreman da napustim Chungking. Ali, stigla je jedna vrlo tužna vijest u pogledu mog pokrovitelja, Trinaestog Dalaj Lame, Najduhovnijeg od Svih, pa sam se, povinovši se pozivu, nakratko vratio u Lhasu.

Međutim sudbina je zvala i morao sam izvršavati naredbe svojih pretpostavljenih, pa sam istim putem krenuo u Chungking, a zatim u Shanghai. Neko sam vrijeme bio rezervni oficir u kineskim zrakoplovnim snagama. Kinezi su tada proživljavali teška vremena, jer su Japanci tražili povod za invaziju na Kinu. Strance su neprestano ponižavali i vrijeđali, ne bi li izazvali kinesku vladu. Muškarci i žene su javno skidani dogola, a japanski vojnici su ih pretraživali uz ispriku da sumnjaju kako stranci prenose poruke. Vidio sam jednu mladu ženu koja se pokušala oduprijeti; svukli su je dogola i prisilili da satima stoji nasred jedne poznate ulice. Bila je uistinu izbezumljena i svaki put kada je pokušala pobjeći, jedan od stražara bi je ubo bajunetom.

Kinezi koji su sve to gledali bili su bespomoćni, nisu željeli izazvati međunarodni sukob. Onda je jedna stara Kineskinja dobacila djevojci kaput da se njime ogrne; jedan je

stražar skoćio na staricu i jednim zamahom odsjekao joj ruku.

Danas me zapanjuje, nakon svega što sam vidio, nakon svega što sam pretrpio, zašto ljudi iz cijelog svijeta hrle Japancima nudeći im prijateljstvo, pretpostavljam zato što oni zauzvrat nude jeftinu radnu snagu. Japanci su snijet i opasnost na Zemlji zbog svoje pohote za dominacijom.

U Shanghaiu sam imao privatnu liječničku praksu koja je bila veoma uspješna. Da nije počeo japanski rat, možda bih i danas radio u Shanghaiu. No 7. jula 1937. dogodio se incident na Mostu Marka Pola i time je ustvari započeo rat. Mene su pozvali i poslali na dokove Shanghaia da nadzirem montiranje vrlo velikog tromotornog aviona, koji je tamo bio uskladišten i kojim je jedno poduzeće bilo spremno da započne putnički zračni promet.

S jednim prijateljem otišao sam na dokove gdje sam našao avion u dijelovima, trup i krila bili su odvojeni. Stajni trap uopće nije bio spojen, a tri motora su bila pojedinačno zapakirana. Uz pomoć mnogo psihometrije i naprezanjem uma uspio sam uputiti radnike kako da spoje avion na velikom otvorenom prostoru. Sve sam pomno pregledao, proučio motore, provjerio ima li dovoljno goriva i ulja. Upalio sam jedan po jedan motor i isprobao ih, pustio ih da rade u praznom hodu i bučno, pa kada sam bio zadovoljan, nakon mnogo podešavanja — kako bi i dalje funkcionirali — prorulao sam tromotorac gore-dolje po velikoj ravnoj površini kako bih se

navikao na napravu, jer čovjek ne može predugo izvoditi akrobacije u tromotornom zrakoplovu!

Konačno sam bio zadovoljan što sam shvatio rad upravljačkog mehanizma i što sam mogao dobro njime rukovati. Onda sam s prijateljem, koji je imao beskrajno povjerenje u mene, ušao u avion i odrulao do samog ruba te velike otvorene platforme. Dao sam kuli-jima upute da ispred prednjih kotača postave velike klinaste podmetače i da ih izvuku konopcima čim podignem desnu ruku. Zatim sam otvorio sva tri upusna priklopca tako da je avion zabrujao i zatresao se. Napokon sam podigao ruku, podmetači su izvučeni i mi smo mahnito počeli poskakivati preko zemljišta. U zadnji čas povukao sam unatrag ručku upravljača i mi smo se odvojili od tla pod, kako mi se činilo, stvarno pogrešnim kutom, ali smo ipak letjeli; i tako smo letjeli uokolo sat-dva kako bih se navikao na spravu. Konačno smo se vratili do sletišta i ja sam slijedio smjer dima. Polako sam se spuštao i sletio u kovitlac, priznajem da sam se sav preznojio; i moj prijatelj, unatoč njegovom povjerenju u mene!

Kasnije su mi rekli da avion odrulam na drugo mjesto gdje se mogao danonoćno čuvati, jer su međunarodne brigade postajale sve aktivnije, a neki su stranci mislili kako mogu s kineskom svojinom raditi što god ih volja. Nismo željeli da se naš veliki avion ošteti.

Avion je prepravljen u jednoj zabačenoj bazi. Mnoga su sjedala uklonjena, a umjesto njih su postavljena nosila. Na jednom kraju

aviona bila je montirana metalna ploča, gdje je trebala biti operacijska dvorana. Spremali smo se za hitne kirurške intervencije, jer se sada — potkraj 1938. — neprijatelj približavao predgrađu Shanghaia, a ja sam dobio upute da zatvorim privatnu praksu koju sam, osim toga, obavljao u skraćenom radnom vremenu. Naređeno mi je da avion odvezem na sigurno mjesto gdje bi se mogao prebojiti u bijelo. Na njemu je također trebao biti znak crvenog križa i natpis »Bolnički avion« na kineskom i japanskom.

Obojen je, ali je boja kratko trajala. Nad Shanghaiom su padale bombe, zrak je bio zasićen oporim smradom eksploziva, pun čestica pijeska koje su bockale nosnice, nadraživale oči — i strugale boju sa Starog Abija, kako smo nazvali avion. Ubrzo je od jačeg praska Abi poskočio u zrak i spljoštio se na donju stranu trupa, a jedna obližnja eksplozija raznijela je njegov stajni trap. S mnogo rada i domišljatosti popravili smo stajni trap trakama raskoljenog bambusa, kao da stavljamo udlage na slomljene udove, pomislio sam. Čvrsto pritegnutim bambusima rulao sam gore-dolje po platformi izrovanj bombama da isprobam kako se avion ponaša; doimalo se da je sve u redu.

Sjedili smo u avionu kad se začulo veliko komešanje i jedan bijesni kineski general — pompozno i samouvjereno — dolazio je na naš aerodrom okružen servilnim članovima svog štaba. Odbacio je našu tvrdnju da avion ne može letjeti dok se ne izvrše dodatni popravci. Nije prihvatio našu tvrdnju da bol-

nički avion po međunarodnom zakonu ne smije prevoziti naoružane ljude. Mi smo mu objašnjavali i dokazivali, ali njegovi su argumenti bili jači i dovoljno je bilo da kaže: »Odvedite ove ljude i strijeljajte ih zbog nepoštivanja vojnih naredbi«, i to bi za sve nas bio kraj. Odletjeli bismo bez njega!

Jedna je trupa vojnika ušla u avion i počela bacati medicinsku opremu — naprosto su je izbacili kroz vrata — kako bi za sebe napravili više mjesta. Izbacili su naša nosila, naš operacijski stol, naše instrumente, sve. Kao da je nepotrebno smeće. Slučaj je htio pa je i nisu trebali.

Uzletjeli smo i krenuli prema našem cilju, ali oko dva sata poslije, iz Sunca su izronili Crveni đavoli, japanski borbeni avioni, čitave horde nalik na rojeve komaraca. Omraženi crveni znak blještao je na njihovim krilima. Okružili su naš bolnički avion s istaknutim crvenim križem, a onda nas bešćutno zasuli mecima. Tada sam zamrzio Japance, ali u danima koji su uslijedili trebalo mi je još goriva za plamen moje antipatije prema njima.

Srušili su naš avion i mene su jedinog ostavili na životu. Pao sam na najgore mjesto u Kimi — u blatnu rupu u kojoj se skupljao otpad. Pao sam u tu blatnu rupu, potonuo do samog njezinog dna i pritom slomio oba gležnja.

Stigli su japanski vojnici i odvukli me u svoj štab gdje su sa mnom loše, zaista loše postupali, jer sam odbio dati bilo koju informaciju osim te da sam oficir u kineskoj službi. Ozlojeđeni, izbili su mi sve zube, išćupali

sve nokte i nanijeli toliko neugodnosti da još zbog njih patim. Naprimjer, uvlačili su mi u tijelo crijevo u koje su ulijevali vodu pomiješanu sa senfom i paprom, zatim su odvrtili slavine a moje se tijelo jezivo napuhivalo i nadimalo zbog onoga što ga je iznutra razaralo. To je jedan od razloga zbog kojih i danas nakon toliko godina trpim jake bolove.

Ali nema svrhe zalaziti u pojedinosti jer onaj tko je zainteresiran može o svemu tome čitati u knjizi *Liječnik iz Lhase*. Želio bih da što više ljudi pročita tu knjigu, da se uvjere (pa, Vi znate u što!) kakvi su Japanci.

Poslali su me u zarobljenički logor za žene, jer se to smatralo degradacijom. Neke žene su bile zarobljene u mjestima kao što je Hong Kong. Neke od njih su bile u šokantnom stanju zbog neprestanih silovanja.

Moram spomenuti da su se tamo u to vrijeme nalazili neki njemački oficiri koji su »savjetovali« Japance i podvodili im najljepše žene, a nastranosti — dakle, ništa slično nisam nikada vidio. Čini se da Nijemci ne nadmašuju ostale samo u izazivanju ratova već i u »drugim stvarima«.

Nakon nekog vremena kada su mi gležnjevi zacijeljeli i nokti ponovno izrasli, uspio sam pobjeći, te sam se polako, unatoč bolovima, vratio u Chungking. On još nije bio u japanskim rukama, a moje kolege liječnici učinili su čuda da mi povrate zdravlje. Nos mi je bio slomljen. Prije toga je — prema zapadnjačkim standardima — bio pomalo tupast, ali je sada nakon hitnog kirurškog za-

hvata, postao prilično velik i svaki bi se Zapadnjak njime podičio.

Ali rat, munjeviti japanski okupacijski rat stigao je i u Chungking. Još jednom su me zarobili i mučili te zatvorili u logor gdje sam pomagao, koliko sam mogao, bolesnim zatvorenicima. Na nesreću, k nama je premješten jedan stariji oficir koji je u meni prepoznao odbjeglog zarobljenika.

I nevolje su opet počele. Da bi me odvikli od hježanja, slomili su mi obje noge na dva mjesta. Zatim su me stavili na spravu za mučenje i istezali mi ruke i noge. Osim toga, dobio sam vrlo jak udarac po donjem dijelu kralježnice, što je uzrokovalo teške komplikacije pa mi je danas kičma degenerirana toliko da ne mogu uspravno stajati.

I opet, nakon što su mi rane zarasle, uspio sam pobjeći. Budući da sam se nalazio na području gdje sam bio dobro poznat, uputio sam se u dom izvjesnih misionara koji su me dočekali s »c, c, c« i glasnim uzvicima tuge, sućuti — i bacili se na posao. Vidali su mi rane, davali narkotike — i poslali po japanske logorske stražare, jer — kako su rekli — žele zaštititi svoju misiju a ja nisam bio »njihov«.

Kad sam se ponovno našao u logoru, tako su užasno sa mnom postupali da su se bojali da neću preživjeti a željeli su me živoga, jer su vjerovali da znam podatke koji njima trebaju a koje sam im odbijao dati.

Konačno su ustanovili da sam lako pobjegao i poslali su me na japansko kopno, u jedno selo kraj mora u blizini grada Hiroshime.

Ponovno sam bio zadužen — kao oficir-lijječnik — za ženski logor u kojem su bile žene dovedene iz Hong Konga, Shanghaia i drugih gradova, i koje su tamo čuvali s nekom maglovitom zamisli da bi ih mogli iskoristiti kao taoce kod kasnijih pregovora, jer je za Japance sada rat vrlo loše krenuo, a njihove su vođe dobro znale da nemaju nikakvih izgleda da pobijede.

Jednog dana smo začuli zvuk avionskih motora, zemlja je potom zadrhtala i u daljini se počeo uzdizati golemi stup u obliku gljive s kovitlajućim oblacima koji su se širili visoko u nebo. Oko nas je nastala posvemašnja panika, stražari su se razbježali kao štakori, a ja, kako sam uvijek bio u pripravnosti, preskočio sam ogradu i krenuo prema obali. Tamo je plutao prazan ribarski čamac. Ušao sam u njega i jedva smogao snage da se motkom odgurnem od obale. A onda sam klonuo na smrdljivo dno čamca. Plima i oseka su odnijele čamac na pučinu, a ja omamljen — u vodi na dnu čamca — nisam imao pojma što se događa. Kad sam se probudio, do mozga mi je doprlo da sam još jednom uspio pohjечи.

S bolom sam se pridigao iz vode i, zabrinut, pogledao oko sebe. Japanci će, mislio sam, poslati motorne čamce da uhvate višestrukog bjegunca. Ali na vidiku nije bilo ni jednog jedinog čamca, nebo je iznad Hiroshime bilo tmurno, zloslutno, plameno crno, a iz njega su padale »stvari«, krvavocrvene mrlje, čadava masa, crna, masna kiša.

Morila me glad. Pogledao sam oko sebe i u pretincu na boku čamca pronašao koma-

diće ustajale ribe, pripremljene vjerojatno za mamac. Količina je bila dovoljna da me održi u životu i bio sam zahvalan ribaru koji ih je ostavio.

Legao sam preko sjedišta čamca i osjetio mučninu, jer se čamac čudno ljuljao, a i more je izgledalo čudno, pojavili su se takvi valovi kakve nikada prije nisam vidio, kao da se radilo o podvodnom zemljotresu.

Pogledao sam uokolo i dojam je bio stravičan. Nigdje nikakvog znaka života. Obično bi takvim danom bilo nebrojeno mnogo ribarskih čamaca, jer je Japancima riba bila osnovna hrana. Osjetio sam veliki unutarnji nemir, jer sam kao telepat i vidovnjak primao čudne dojmove, tako zbrkane i u tolikim količinama da ih naprosto nisam mogao razumjeti.

Izgledalo je da je cijeli svijet utihnuo, samo je vjetar čudno uzdisao. A onda sam iznad sebe ugledao avion, veliki avion. Kružio je uokolo i ja sam, napregnuvši vid, zamijetio goleme kamere usmjerene prema zemlji. Očito su snimali, no tada nisam znao zašto.

Avion je ubrzo odletio iz mog vidokruga i opet sam ostao sam. Na vidiku nije bilo nijedne ptice; čudno, pomislio sam, morske ptice uvijek dolijeću do ribarskih čamaca. Ali uokolo nije bilo nijednog čamca, ni ikakvog drugog znaka života, i ja sam svojim izvanosjetilnim čulima primao te čudnovate dojmove. Mislim da sam se nakraju onesvijestio, jer mi se odjednom zacrnilo pred očima.

Struje su čamac s mojim onesviještenim tijelom nosile u nepoznato.

ŠESTO POGLAVLJE

Nakon naizgled beskonačnih dana, a zapravo nisam imao pojma koliko je to dugo trajalo, nakon tog neodređenog razdoblja, iznenada sam začuo grube, nepoznate glasove i netko me uhvatio za ruke i noge, podigao me, zaklatio i ispustio iz ruku. Tresnuo sam na zemlju i kada sam otvorio oči, još zamagljenim pogledom otkrio sam da sam dospio na nepoznatu obalu.

Pred sobom sam ugledao dvojicu muškaraca kako mahnito guraju čamac i u zadnji čas uskaču u njega. A onda sam ponovno zapao u san ili bunilo.

Osjećaji su mi bili prilično čudni, jer sam odjednom imao dojam da se njišem, a onda je kretanje prestalo. Pet dana poslije — to su mi, naime rekli — vratio sam se u Zemlju Živih i otkrio da sam u besprijeckorno čistoj kolibi, domu jednog budističkog svećenika. Rekao mi je da me je očekivao. Naši su jezici bili slični, ali i različiti, pa se nismo baš lako sporazumijevali.

Taj svećenik je bio star čovjek i sanjao je (on je to nazvao snovima) da mora ostati i pružiti pomoć »jednom velikom čovjeku koji će stići izdaleka«. Od gladovanja i starosti bio

je na rubu smrti. Njegovo smečkastožuto lice izgledalo je gotovo prozirno, toliko je bio neuhranjen, ali odnekud mi je nabavio hranu i za nekoliko dana meni se snaga povratila. Upravo kada sam kanio krenuti svojim putem, jedno jutro kad sam se probudio pronašao sam starog monaha kako prekrivenih nogu sjedi pored mene — mrtav. Bio je hladan kao kamen, što znači da je umro početkom noći.

Pozvao sam ljude iz malog zaseoka u kojem se nalazila koliba, iskopali smo grob i pristojno ga sahranili uz budistički ceremonijal.

Nakon što sam obavio taj zadatak, uzeo sam mršave zalihe preostale hrane i krenuo na put.

Hodanje je bilo strašno. Mora da sam bio znatno slabiji nego što sam mislio, jer mi je bilo zlo i imao sam vrtoglavicu. Ali povratka nije bilo. Nisam znao što se događa, nisam znao tko mi je neprijatelj a tko prijatelj jer nisam imao mnogo prijatelja u životu.

Nakon gotovo beskonačnih milja puta došao sam do jednog graničnog prijelaza.

Oko granične postaje vukli su se naoružani vojnici i ja sam, na osnovu viđenih slika, prepoznao njihove uniforme; to su bili Rusi, pa sam mogao odrediti svoj položaj, bio sam na cesti za Vladivostok, jedne od velikih ruskih pomorskih luka na Dalekom istoku.

Čim su me ugledali, graničari su pustili na mene velike mastife koji su mi prišli režeći i slineći, ali su onda, na zaprepaštenje stražara, skočili na mene s naklonošću jer su

shvatili da smo prijatelji. S tim psima nije nitko telepatski komunicirao i pretpostavljam da su pomislili da sam jedan od njihovih. U svakom slučaju, psi su skakali oko mene i pozdravljali me veselim lavežom. Stražare se to tako snažno dojmilo da su pretpostavili da sam njihov kolega te su me uveli u stražarnicu i nahranili. Ispričao sam im da sam pobjegao Japancima pa, kako su i oni bili u ratu s njima, prihvatili su me s naklonošću.

Sutradan su mi ponudili da me odvezu u Vladivostok kako bih pazio na pse koje vraćaju u grad, jer su bili suviše plahoviti za pse na granici. S radošću sam prihvatio ponudu, pa smo se psi i ja smjestili otraga u kamion. Nakon vožnje po prilično neravnom putu, stigli smo u Vladivostok.

Opet sam bio prepušten sam sebi, ali dok sam izlazio iz stražarnice, zrakom se prolomila stravična buka, vrisak, zavijanje i lavež. Neki su psi postali krvoločni i nasrnuli su na stražare koji su ih pokušavali obuzdati. Došao je jedan kapetan i kada su mu njegovi graničari ispričali što se dogodilo, naredio mi je da smirim pse. To sam srećom uspio jer sam ih telepatski naveo da shvate da sam im prijatelj i da se moraju lijepo ponašati.

Zadržan sam u tom logoru oko mjesec dana dok nisam izdresirao pse, a zatim su mi dozvolili da ponovno krenem svojim putem.

Moj je zadatak sada bio da zadovoljim užasni poriv da idem sve dalje i dalje. Neko-liko dana sam se motao oko Vladivostoka pitajući se kako da dođem do glavnog grada,

do Moskve. Konačno sam saznao za transsibirsku željeznicu, ali kako su mnogi hjeuncu željeli doći do Moskve, iz rovova uz sporedne, prilično udaljene pruge vrebale su patrole i pucale u svakoga koga su ugledale priljubljena ispod vagona.

Konačno mi je jedan od ljudi iz granične patrole, čovjek iz Vladivostoka s kojim sam se družio posljednji mjesec, objasnio kako da zaobiđem patrole pa sam otišao u Vorošilov gdje nije bilo provjera na željeznici. Hranu sam ponio u naprtnjači i u zasjedi čekao odgovarajući vlak. Konačno sam se ukrcao u nj i legao ispod vagona, između kotača, ustvari, privezao sam se za dno vagona tako da sam bio poprilično iznad osovina, skriven između kutija za podmazivanje kotača. Vlak je krenuo, a ja sam izdržao oko šest milja vožnje privezan konopcima dok nisam ustanovio da je zrak čist i da se mogu uspeti u vagon. Bilo je mračno, vrlo mračno, na nebu nije bilo mjeseca. Jedva sam otvorio klizna vrata na jednom vagonu i ušao.

Nakon otprilike četiri tjedna vlak je stigao u Noginsk, mjesto na oko četrdeset milja od Moskve. Pomislio sam da je najbolje da tu siđem, i kad je vlak usporio u zavoju, spretno sam skočio na smrznuto tlo.

Hodao sam i hodao; zaista me potresao pogled na leševe pored ceste, leševe ljudi koji su umirali od gladi. Jedan je postariji čovjek, posrćući ispred mene, pao na zemlju. Kad sam zastao da vidim mogu li mu pomoći, jedan je glas prošaptao: »Čekaj, druže, ako se

sagneš, policija će pomisliti da si pljačkaš i ubit će te. Nastavi hodati!»

Nakon stanovitog vremena stigao sam u središte Moskve; dok sam zurio u Lenjinov spomenik, iznenadni udarac kundakom puške oborio me na zemlju. Nada mnogom su stajali sovjetski stražari i udarali me nogama da ustanem. Ispitivali su me, ali njihov je »velegradski« naglasak bio takav da uopće nisam razumio što mi govore. Zatim su me tri stražara, sa strane po jedan, dok mi je treći gurnao golemi revolver u kičmu, sproveli dalje. Došli smo do jedne zgrade turobnog izgleda, ušli, oni su me gurnuli u neku sobicu. Tu su me prilično grubo ispitivali, pa sam shvatio da se boje da je u Moskvi špijun i da za mene misle da sam špijun koji pokušava ući u Kremlj!

Nakon što sam satima stajao u maloj spremnici veličine ormarića za metlu, stigla su neka kola u kojima su me odvezli u zatvor Lubianka. To je najgori zatvor u Rusiji, mučilište, zatvor smrti, zatvor s ugrađenim krematorijem kako bi se svi dokazi, sva unakažena i osakaćena tijela spalila.

U malom predvorju na ulazu u Lubianku morao sam izuti cipele. Moji stražari su na čizme navukli debele vunene čarape i u grobnoj tišini sproveli me mračnim hodnikom, hodnikom koji se doimao miljama dugačkim. Nije se čuo nikakav zvuk.

Odjednom se začulo čudno siktanje i stražari su me gurnuli u leđa i lice mi pritisnuli uza zid. Nešto su mi navukli na glavu, tako da uopće nisam vidio svjetlo. Više sam na-

slutio nego što sam čuo da netko prolazi porud mene, i nekoliko minuta poslije netko je grubo strgnuo tkaninu s moje glave i gurnuo me naprijed.

Poslije dugotrajne nijeme tišine otvorila su se jedna vrata i netko me silovitim udarcem u leđa gurnuo unutra. Zateturao sam i pao. Kako su tamo bile tri stepenice koje u mrkloj tami nisam mogao vidjeti pao sam i od udarca se onesvijestio.

Vrijeme je nevjerovatno sporo protjecalo. Povremeno bi krici i urlici potresli zrak i potom zamirali u hroptajima.

Nakon izvjesnog vremena u moju su ćeliju ušli stražari. Dali su mi znak da pođem s njima. Htio sam nešto reći i jedan od njih me žestoko ošamario, a drugi je stavio prste na usne što je značilo: »Ne pričaj!«. Vodili su me ponovno beskrajnim hodnicima i konačno sam se našao u blještavo osvijetljenoj sobi. Tu su mi istražitelji na smjenu postavljali jedna te ista pitanja i kako sam stalno ponavljao istu priču, dva stražara su dobila specijalne upute; prošao sam skraćenu torturu u Lubianki. Vodili su me hodnicima i pokazivali sobe za mučenje s jadnim, izmoždenim nesretnicima, kako muškarcima tako i ženama, koji su podvrgavani mukama prokletih. Vidio sam takva mučenja, takva bestijalna zlodjela o kojima se ne usuđujem pisati jer, koliko poznajem Zapadnjake, znam da mi ne bi povjerovali.

Uveli su me u jednu od kamena sazidanu sobu u kojoj su se nalazili izduženi stolci koji su izlazili iz ravnog kamenog zida, oko tri

stope udaljeni od njega, i stražari su mi pokazali kako se muškarac ili žena, rukama podignutih na zid, gurnu goli na taj stolac. Zatim ih ustrijele otraga, u vrat, oni padnu naprijed i njihova krv otječe odvodnim žlijebom; tako se nije pravio nepotreban nered.

Zatvorenici su bili goli zato što su, prema mišljenju Rusa, odjeću mogli koristiti živi.

S tog su me mjesta žurno odveli drugim hodnikom u prostoriju koja je nalikovala na pekaru. Uskoro sam shvatio da to nije pekara, nego da su tu, naime, kremirali tijela ili dijelove tijela. Kad sam ja ušao, jedan je izgorjeli kostur upravo izvađen iz peći i zatim bačen u veliki mlin koji se okretao, a uokolo se rasprostirao stravičan zvuk krckanja mljevenih kostiju. Koštanu prašinu i pepeo slali su, shvatio sam, na farme kao gnojivo.

Ali nema svrhe govoriti o svim mučenjima koja sam prošao, bit će dovoljno da kažem da su me najposlije odveli pred trojicu visokih službenika. Ovi su u rukama držali papire koji, rekli su, dokazuju da sam pomagao utjecajnim ljudima u Vladivostoku i da sam pomogao kćerki jednog od njih da pobjegne iz japanskog logora za ratne zarobljenike. Neće me ubiti, rekli su mi, već će me s ruskim trupama poslati u poljski grad Stryj. Otamo će me deportirati i iz Poljske.

Konačno, nakon mnogo odlaganja, zato što sam bio teško bolestan, pustili su me da se oporavim — a potom su me predali jednom deseteru i dvojici vojnika. Promarširali su sa mnom moskovskim ulicama do željezničke stanice. Vrijeme je bilo strahovito hladno,

bolno hladno, hranu nismo dobili iako su se ona trojica razmiljela uokolo u potrazi za njom.

U stanicu je ušla četa ruskih vojnika i jedan nam je narednik prišao i rekao da su se naredbe promijenile te da moram ići u Lwow. Utovaren sam u vlak koji je, podrhtavajući i drmusajući nas, konačno stigao u Kijev.

Tu sam s još nekoliko vojnika ušao u trupni transporter, da budem precizniji, u vozilo u koje su utrpali četrdeset vojnika i mene. Transporter je zatim pojurio, ali kako je naš vozač vozio prebrzo i, osim toga, bio neiskusni, vozilo je udarilo o zid, eksplodiralo i zbog požara u razbijenom benzinskom rezervoaru zapalilo se. Dugo sam bio bez svijesti. Kad sam došao k sebi, ponovno sam odvezen u bolnicu. Tamo su me snimili rendgenom i ustanovili da su mi slomljena tri rebra i da mi je vršak jednog rebra probio lijevo plućno krilo. Lijeva mi je ruka bila slomljena na dva mjesta, a lijeva noga u koljenu i gležnju. Vrh vojničkog bajuneta zabo mi se u lijevo rame, za dlaku promašivši vitalno mjesto.

Kada sam se probudio nakon operacije, ugledao sam debelu liječnicu koja me pljusкала po licu da me osvijesti. Bio sam na odjelu s još četrdeset ili pedeset muškaraca. Imao sam nevjerojatne bolove, ništa ih nije moglo ublažiti, i prilično dugo sam lebdio između života i smrti.

Dvadeset drugog dana mog boravka u bolnici na odjel su došla dva policajca, strgnuli su pokrivač s mene i proderali se: »Požuri,

ti si deportirac, trebao si otići prije tri tjedna!»

Odveli su me u Laov i rekli mi da moram namiriti troškove bolničkog liječenja godinu dana popravljajući i gradeći putove. Mjesec sam dana sjedio pokraj puta i razbijao kamene, a onda sam budući da mi rane još nisu zacijelile, kolabirao iskašljavajući pritom krv, i tako dalje, pa su me vratili u bolnicu. Tamo mi je liječnik rekao da me mora otpustiti budući da sam na samrti a on bi mogao imati neprilika ako mu još koji zatvorenik umre jer je »iscrpio svoju mjesečnu kvotu«.

Ponovno su me deportirali i ja sam postao lutalica. Tada su mi prvi put rekli da mi je ostalo još malo života, ali tada kao ni mnogo puta poslije nisu bili u pravu.

Hodajući cestom ugledao sam auto u kvaru kraj kojega je stajao prestravljen muškarac. Kako sam mnogo znao o automobilskim i avionskim motorima, zaustavio sam se i otkrio da auto nije bio u nekom velikom kvaru, uostalom nije bilo kvara koji ja ne bih mogao otkloniti. Popravio sam ga, a on mi je bio toliko zahvalan da mi je ponudio posao. No to i nije tako čudno kao što se čini, jer se taj auto nedavno provezao pored mene kad smo prelazili most na rijeci, upravo na mjestu gdje su bile stacionirane pogranične straže. On je dugo stajao i mislim da je promatrao pješake pitajući se što rade, kamo idu — razmišljao je o nečemu tek toliko da utuče vrijeme. Uskoro sam prešao granicu — to je valjda jedini put u mom životu da sam brzo prešao granicu! Ali, on mi je ponudio posao,

a po njegovoj sam auri vidio da je umjereno pošten čovjek, drugim riječima, onoliko pošten koliko si je mogao dozvoliti da bude. Rekao mi je da prevozim automobile na različite adrese. Prihvatio sam njegovu ponudu, jer mi je pružala jedinstvenu priliku da vidim Evropu.

On je dobro poznao područje i imao je svoje »veze«. Pogledao je moje dokumente, stresao se i rekao da s dokumentima u kojima stoji »deportirac« mogu dospjeti samo u zatvor. Neko me vrijeme ostavio kraj puta, a onda se vratio i odveo me na jedno mjesto — neću reći koje — gdje su me opskrbili novim dokumentima, falsificiranom putnicom i ostalim potrebnim papirima.

I tako sam počeo voziti za njega. Na moju sreću, činilo se da se on bojava voziti. Vozio sam u Bratislavu pa u Beč; vidio sam da je Beč zaista prekrasan grad iako je bio dosta stradao u ratu. Tamo smo ostali dva ili tri dana, i ja sam razgledao grad što i nije bilo tako jednostavno, budući da su ljudi bili neuobičajeno podozrivi prema strancima. Svaki čas bi se netko približio policajcu i šapatom razgovarao s njim, a onda bi policajac provjerio svoju pušku, prišao mi i zahtijevao: »Dokumentel!« To je bila dobra prilika da provjerim »autentičnost« svojih dokumenata.

Iz Beča smo otišli u Klagenfurt. Tamo smo se samo nakratko zadržali; čekao sam oko osam sati i smrznuo se na kiši koja se stuštila na zemlju. Također sam bio gladan, jer se hrana dobivala na kupone a moji kuponi nisu

tamo vrijedili. Ali na glad sam bio naviknut, pa sam se naprosto s tim pomirio.

Noću smo vozili kroz Italiju i došli u Veneciju. Tamo sam nažalost, morao ostati deset dana, deset nesretnih dana, jer sam obdaren apsolutnim osjetilom za miris a, kao što vjerojatno svi znaju, venecijanski kanali su otvorene kanalizacije. Dakako, ne možete imati zatvoreni kanalizacijski sistem ako je cijelo prokleta mjesto na vodi! A zacijelo nije za plivanje!

Tih deset dana mi se oduljilo. Činilo se da grad vrvi Amerikancima punim novca i alkohola. Amerikanci koji se razbacuju snopovima novčanica s kojima bi većina Talijana mogla proživjeti godinu dana, bio je svakodnevni prizor. Mnogi od tih Amerikanaca, rečeno mi je, dezertirali su iz američke zračne ili kopnene vojske, i bavili se prilično krupnim poslovima na crnoj burzi.

Iz Venecije smo otišli u Padovu, osebujno povijesno mjesto koje je odisalo patinom prošlosti. Tamo sam proveo tjedan dana, jer činilo se da moj poslodavac ima puno posla, a mene su zbunjivale različite djevojke koje je kupio kao što drugi ljudi ubiru cvijeće kraj puta. Bez sumnje je imao takvog uspjeha zbog pozamašnog bankovnog računa.

Moj poslodavac je u Padovi nenadano promijenio plan pa je jednog dana došao k meni i rekao mi da mora odletjeti u Češko—Slovačku. Rekao je da postoji jedan Amerikanac koji bi me želio upoznati, čovjek koji zna sve o meni i upoznao me je s njim. Bio je to krupan čovjek debelih, ispupčenih usana s dje-

vojkom kojoj je čini se bilo svejedno je li odjevena ili ne. Amerikanac se također bavio automobilima, kamionima i raznim tipovima vozila. Neko sam vrijeme u Padovi vozio veliki kamion na koji su bili natovareni službeni automobili od kojih su neki pripadali visokim nacističkim oficirima i fašističkim službenicima koji su izgubili i živote i automobile. Ti automobili — nisam shvaćao što se s njima događalo, ali čini se da su ih izvozili u SAD gdje su postizali basnoslovne cijene.

Moj novi poslodavac, Amerikanac, želio je da jedan automobil odvezem u Švicarsku, a drugi u Njemačku. Ali potom mi je objasnio da za taj posao moji dokumenti nisu dobri. S prezirom je odbacio moje argumente i rekao: »Bože, imam pravu stvar za tebe, znam što možemo napraviti. Prije dva dana jedan se pijani Amerikanac zaletio u betonski stup i na mjestu se smoždio. Moji su ljudi pokupili njegove dokumente prije nego što su se zamrljali njegovom krvlju. Evo ih!« Okrenuo se, počeo kopati po svojoj velikoj nabrekloj aktovci i izvadio hrpu papira. Skočio sam kao oparen vidjevši da su to dokumenti drugog broskog strojara. Sve je bilo tamo, putnica, članska kartica Sindikata pomoraca, radna dozvola, novac — sve. Samo jedna stvar nije odgovarala: fotografija.

Amerikanac se smijao kao da nikada neće prestati i rekao: »Fotografija? Podi sa mnom, to ćemo odmah srediti!« Istjerao me iz hotelske sobe, pa smo otišli na neko čudno mjesto do kojega je vijugao dugački niz kamenih

stuba. Tamo je tajnim znacima pokucao na neka vrata i izgovorio nekakvu lozinku, zatim su nas pustili u jednu prljavu sobu u kojoj je ljenčarila skupina muškaraca. Na prvi sam pogled vidio da su to krivotvoritelji novca iako nisam znao koju vrstu novca krivotvore, ali ja nisam imao ništa s tim. Amerikancima im je objasnio o čemu se radi i oni su me brzo snimili, uzeli moj potpis, a onda su nas izgurili van.

Sljedeće večeri, nakon što je pokucao na vrata moje hotelske sobe, jedan je čovjek ušao s mojim dokumentima. Gledajući ih prema svjetlu, povjerovao sam da sam ih ja osobno potpisao i vlastoručno ispunio jer su bili savršeni. Pomislio sam: »Dakle, sada kad imam sve dokumente morao bih se ukrcati na neki brod, zaposliti se kao strojar i otploviti u SAD. Morao bih biti tamo, u SAD, i zato ću uraditi ono što ovaj momak želi u nadi da ću se domoći neke velike pomorske luke.«

Moj novi poslodavac je bio oduševljen promjenom mog stava, pa mi je dao veliku svotu novca i upoznao me s Mercedesom, zaista moćnim automobilom, i ja sam ga odvezao u Švicarsku. Uspio sam proći carinsku i emigracijsku kontrolu, sve u svemu, nisam imao nikakvih nepravilnosti. Zatim sam na izvjesnoj adresi promijenio auto i produžio za Njemačku, ustvari za Karlsruhe, gdje mi je rečeno da nastavim za Ludwigshafen. Odvezao sam se i, na moje iznenađenje, tamo našao svog američkog poslodavca. Bio je oduševljen što me vidi, jer su mu njegove veze u Švicarskoj

rekle da je Mercedes isporučen bez ogrebotine.

U Njemačkoj sam ostao oko tri mjeseca, ustvari, malo više od tri mjeseca. Vozio sam razne automobile na različita odredišta i, iskreno govoreći, sve mi se to činilo besmislenim jer nisam znao zašto ih razvažam. Imao sam mnogo slobodnog vremena koje sam dobro iskoristio nabavkom brojnih knjiga iz kojih sam proučavao brodske motore i dužnosti broskog strojarja. Odlazio sam u pomorske muzeje i gledao brodove i brodske strojeve, pa sam tako potkraj trećeg mjeseca bio posve siguran u to da bih svoje strojarsko znanje mogao primijeniti na brodske strojeve.

Jednog dana me moj šef odvezao na neki napušteni aerodrom. Dovezli smo se pred zapušteni avionski hangar. Neki su nam ljudi brzo otvorili vrata; unutra se nalazila čudna tehnička naprava koja je, činilo se, bila napravljena od žutih metalnih potpornja, imala je osam kotača, a na jednom kraju golemu lopatu. Na drugom kraju bila je mala ostakljena kabina. Moj poslodavac me upitao: »Možeš li ovu stvar odvesti u Verdun?«

»Ne znam zašto ne bih mogao«, odgovorio sam. »Ima motor i kotače, znači da se može voziti.«

Jedan od mehaničara mi je pokazao kako se pali motor i kako se vozi, pa sam uvježbavao vožnju gore-dolje po napuštenim poletno-sletnim stazama. Na teren je dojurio revni policajac i saopćio nam da se ta naprava može voziti samo noću i da jedan čovjek otaga mora paziti na promet. Nastavio sam vjež-

bati dok nisu pronašli tog drugog čovjeka. Kada sam bio zadovoljan što znam pokrenuti stroj i, što je važnije, zaustaviti ga, moj osmatrač i ja krenuli smo za Verdun. Zbog njemačkih i francuskih prometnih propisa mogli smo voziti samo noću i nismo smjeli prekoračivati brzinu od dvadeset milja na sat, tako da smo zaista sporo putovali. Imao sam vremena da promatram krajolik. Vidio sam uništene krajolike, nagorjele olupine tenkova, aviona i topova, vidio sam porušene kuće, neke sa samo jednim zidom. »Rat!« Mislio sam: »Kako je čudno da se ljudi ovako ponašaju prema ljudima. Kad bi ljudi samo htjeli prihvatiti naše zakone, ne bi bilo ratova. Naš zakon: čini drugima ono što bi želio da oni tebi čine, zakon je koji bi efikasno sprečavao ratove.«

Vidio sam i lijepe krajolike, ali nisam bio plaćen za to da se divim pejzažu, nego za to da tu klopotavu mašineriju sigurno dovezem u Verdun.

Konačno smo stigli u taj grad i, rano ujutro, prije prometne gužve, uvezao sam pravu u golemo dvorište gdje su nas već očekivali. Jedan namrgodeni Francuz, koji je gotovo nalikovao na kocku, nasrnuo je na mene i naredio mi: »A sada tu stvar odvezi u Metz!« Odgovorio sam mu: »Ne, plaćen sam za to da je dovezem ovamo. Dalje je neću voziti.« Na moje zaprepaštenje izvukao je jedan od onih groznih noževa — skakavaca na kojima pritisnete dugme i oštrica isklizne van i čvrsto se uglavi. Prišao mi je s tim nožem, ali ja sam bio dobro uvježban te me nijedan

Francuz nije mogao tek tako probosti nožem. Primijenio sam mali karate zahvat i on se uz štopot srušio na leđa a nož mu je ispao iz ruke. Trenutak je ležao omamljen, a onda je, bijesno riknuvši, tako brzo skočio da su mu noge zalamatale zrakom i odjurio u radionicu. Vratio se s tri stope dugačkom čeličnom polugom kojom su se otvarali sanduci. Pojurio je prema meni i pokušao me udariti polugom preko ramena. Bacio sam se na koljena, zgrabio ga za nogu i uvrnuo je. Uvrnuo sam je malo jače nego što sam namjeravao, jer mu je krcnula kost u koljenu.

Dakle, očekivao sam da će me policija uhapsiti. Umjesto toga, njegovi radnici su mi zapljeskali. Neposredno poslije, dovezao se jedan policijski auto s namrgodnim policajcima. Kada su im ispričali što se dogodilo, i oni su mi zapljeskali te me, na moje zaprepaštenje, odveli na dobar objed!

Nakon objeda su mi pronašli smještaj, a kada sam došao tamo, jedan mi je čovjek rekao da zna sve o meni i upitao me želim li drugi posao. Naravno da sam želio. I on me odveo u jedan café u kojem su me čekale dvije stare dame. Bile su stare, prastare, ponašale su se kao diktatorice. Neprestano su govorile »moj čovjek« dok im nisam objasnio da ja nisam njihov čovjek i da ništa ne želim imati s njima. A onda je jedna od njih prasnula u smijeh i rekla kako se uistinu divi čovjeku koji ima duha.

Željele su da ih odvezem u novom novcatom autu u Pariz. Pa, nisam se usprotivio jer sam, naime, i ja želio otići u Pariz iako

su postavile uvjet da ne smijem voziti brže od trideset pet milja na sat. To mi nije predstavljalo problem budući da sam se dovezao iz Ludwigshafena brzinom od dvadeset milja na sat!

Sretno sam dovezao dvije stare dame u Pariz i za taj izlet su mi dobro platile, udjelile mi mnoge komplimente za vožnju i ponudile posao, jer im se, tako su, naime, rekle, sviđalo da ih vozi čovjek koji ima duha. Ali to uopće nije bilo ono što sam ja želio. Ja još nisam izvršio svoj zadatak i nije mi se baš sviđala ideja da vozikam uokolo stare dame brzinom od trideset pet milja na sat. Odbio sam njihovu ponudu i ostavio ih, pa krenuo u potragu za drugim poslom.

Ljudi s kojima sam ostavio stare dame ponudili su mi smještaj, i upravo kad sam krenuo tamo stigla su kola hitne pomoći. Stajao sam vani čekajući da gužva prestane i upitao sam jednog čovjeka što se to događa. Rekao mi je da je čovjek koji je trebao odvesti namještaj u Caen upravo pao i slomio nogu, pa se brinuo da će, ako ne bude mogao ići ili ne nađe zamjenu, izgubiti posao. Kad su ga iznijeli na nosilima, probio sam se do njega i rekao mu da ga mogu zamijeniti. Bolničari su pričekali dok smo se nas dvojica dogovarali. Rekao sam mu da ću otići u taj grad i obaviti posao, a on neka sredi da dobije novac za to. Bio je presrećan unatoč bolu u nozi i rekao mi da će mi iz bolnice poslati poruku, a zatim su ga utovarili u kola hitne pomoći i odvezli.

Unajmio sam sobu u konačištu; kasnije te noći došao je prijatelj onog prijevoznika namještaja i rekao mi da sam dobio posao, da moram otići u Caen i pomoći istovariti namještaj i utovariti novi. Rekao mi je da je onaj čovjek prihvatio moju ponudu da on primi novac, a ja obavim posao!

I tako sam već sljedećeg dana otišao na put. Morali smo otići do velike pariške kuće i natovariti golemi kamion za prijevoz namještaja. Pomogao mi je vrtlar s tog imanja jer je vozač bio suviše lijen. Stalno je pronalazio isprike. Konačno je selidbeni kamion bio natovaren i mi smo krenuli. Nakon milje puta, ili manje, vozač je zaustavio kamion i rekao mi: »Evo, ti nastavi voziti, a ja ću malo odspavati.« Zamijenili smo mjesta i ja sam vozio cijelu noć. Ujutro smo došli u Caen i odvezli se na imanje gdje smo morali istovariti namještaj i prtljagu. Istovarivali smo ja i jedan od radnika s imanja jer je vozač rekao da ima posla na drugom mjestu.

Kasno popodne, kada smo završili posao vozač se pojavio i rekao: »Sad moramo otići po novu robu.« Sjeo sam na vozačevo sjedalo i vozio do glavne željezničke stanice. Tamo sam se iskrcao, pokupio svoje stvari i rekao vozaču: »Ja radim sve vrijeme, a sada ti malo radi!« S tim riječima sam ušao u stanicu i kupio si kartu za Cherbourg.

Stigavši u taj grad, hodao sam naokolo i nakraju uzeo sobu u mornarskom konačištu na dokovima. Nastojao sam upoznati što više brodskih strojara i sprijateljiti se s njima, pa mi se uz malo poticaja s moje strane, ukazala

prilika da obiđem strojarnice na njihovim brodovima, gdje su mi udijelili mnogo uputa i korisnih savjeta koji se ne mogu lako naučiti iz priručnika.

Dan za danom obilazio sam brodske agente i pokazivao im »svoje« dokumente pokušavajući se zaposliti kao drugi strojar na nekom brodu koji plovi za SAD. Rekao sam im da sam došao u Evropu na odmor i da su me opljačkali te da moram raditi kako bih se mogao vratiti. Mnogi su pokazali naklonost prema meni i konačno mi je jedan stari škotski strojar rekao da mi može ponuditi mjesto trećeg strojara na brodu koji tu noć plovi za New York.

Otišao sam s njim na brod i željeznim ljestvama sišao u strojarnicu. Tamo me je ispitivao o radu strojeva, o vođenju bilješki i dežuranju. Nakraju je rekao da je posve zadovoljan i dodao: »Dodi gore u kapetanovu sobu da potpišeš ugovor.« Brodski kapetan je bio nekako uštogljen i mračan tip; uopće mi se nije svidio, a nisam ni ja njemu. Ipak smo potpisali ugovor i onda mi je prvi strojar rekao: »Donesi svoje krpe na brod i preuzmi dežurstvo, noćas isplovljavamo.« Tako se, vjerojatno prvi put u povijesti, jedan tibetanski lama, povrh toga doktor-lama, predstavivši se kao američki državljanin, zaposlio na jednom američkom brodu kao treći strojar.

Dežurao sam osam sati u strojarnici. Drugi strojar je bio slobodan, a prvi zaokupljen isplovljavanjem, tako da sam morao odmah preuzeti dežurstvo a da nisam stigao ni jesti niti odjenuti uniformu. Ali osmosatno dežur-

stvo u luci pričinjavalo mi je sreću. Upoznao sam se s mjestom, proučio upravljački mehanizam i tako, umjesto da budem nezadovoljan i nesretan kao što je šef očekivao, ja sam zaista bio veoma zadovoljan.

Osam sati poslije prvi se strojar doklatio niz čelične ljestve i formalno me oslobodio dežurstva, rekavši mi da odem i dobro se najedem jer sam očito izgladnio. »I ne zaboravi«, naredio mi je, »da kažeš kuharu da mi donese kakao.«

To nikako nije bio sretan brod. Kapetan i prvi oficir umišljali su da komandiraju prvorazrednim putničkim brodom pa su inzistirali na nošenju uniformi, na pregledima kabine, što nije bilo uobičajeno za takvu vrstu broda.

Ne, to zaista nije bio sretan brod. Unatoč tome, brodili smo Atlantikom, valjajući se i ljuljajući po sjevernoatlantskom vremenu. Konačno smo doplovili do broda svjetionika na prilazu u njujoršku luku.

Bilo je rano jutro i činilo se kao da tornjevi Manhattana odražavaju svjetlo. Nikada nešto slično nisam vidio. Gledani s mora, tornjevi su stršali uvis nalik na junake koje je stvorila nečija grozničava mašta. Plovili smo niz rijeku Hudson i prošli ispod velikog mosta. Tamo sam vidio glasoviti Kip slobode, ali sam bio zaprepašten što je ledima bio okrenut New Yorku, odnosno SAD. To me prenerazilo. Naravno, pomislio sam, ukoliko Amerika ne preuzme sve i svakoga, sloboda bi morala biti u SAD.

Do našeg sidrišta dotegli su nas mali remorkeri s velikim slovom »M« na dimnjaku. Onda su zabrujali motori i pojavili se veliki kamioni, kranovi su počeli raditi čim je obalna posada došla na brod. Došao je prvi strojar i zamolio me da potpišem da ću raditi za njih, nudeći mi unapređenje u drugog strojara. Rekao sam mu da ne prihvaćam, da mi je dosta tog broda i da neki palubni oficiri nisu uopće ugodno društvo.

Otišli smo u brodski ured da se odjavim, a prvi strojar mi je dao izvrsne preporuke uz objašnjenje da sam se iskazao velikom požrtvovalnošću na poslu, da sam bio efikasan u svim vrstama rada u strojarnici te nadopisao da mi je ponudio da produžim ugovor bilo kada i na bilo kojem brodu budući da sam, napisao je, »pravi mornar«.

Bio sam uistinu uzbuđen zbog takvog rastanka s prvim strojarem, uzeo sam svoje kovčege i izišao na dokove. Prometna buka je bila užasna, prolaznici su galamili, policajci su galamili i cijelo je mjesto nalikovalo na pravu pravcatu ludnicu. Prvo sam otišao u pomorsko konačište ili, da bih ga preciznije opisao, u mornarsko konačište. Ovdje nije bilo ni traga gostoljubivosti, ni traga prijateljstvu; uz sasvim prosječnu ljubaznost, činilo mi se, zahvalio sam čovjeku koji mi je dao ključ od sobe. On je zarežao na mene: »Ne zahvaljuj mi, ja samo radim svoj posao.«

U tom konačistu se moglo ostati najduže dvadeset četiri sata, a četrdeset osam sati ako čekate ukrcavanje na brod. I zato sam sljedećeg dana pokupio svoje kovčege, spu-

stio se dizalom, platio sobu mrzovoljnom recepcionaru, i izašao na ulicu.

Hodao sam vrlo oprezno jer sam se, priznajem, bojao prometa. A onda se začula užasna buka, zatrubile su automobilske sirene, policajac je puhnuo u svoju zviždaljku, i u tom trenutku se nešto veliko uspelo na pločnik, udarilo me i srušilo na tlo. Čuo sam lom kostiju. Jedan pijani vozač vozio je jednosmjernom ulicom i u pokušaju da izbjegne sudar s kamionom za dostavu, popeo se na pločnik i oborio me.

Probudio sam se mnogo kasnije i otkrio da sam u bolnici. Bila mi je slomljena lijeva ruka i četiri rebra a oba stopala zdrobljena. Došla je policija i pokušala od mene saznati nešto više o vozaču automobila — kao da sam mu ja bio najbolji prijatelj! Pitao sam ih za moja dva kovčega, a oni su prilično vedro odgovorili: »Oh, ne, čim vas je auto srušio, prije nego što vas je policija pokupila, iz jedne veže je izjurio neki momak, zgrabio vaše kovčege i pobjegao. Nismo imali vremena da se pozabavimo njime, jer smo vas morali maknuti s pločnika budući da ste zakrčili prolaz.«

Život u bolnici se zakomplicirao. Zbog prijeloma rebra navukao sam dvostruku upalu pluća i devet su me tjedana zadržali u bolnici jer sam se zaista sporo oporavljao. Zrak u New Yorku uopće nije bio onakav na kakav sam bio naviknut, i prozori su stalno bili zatvoreni a grijanje uključeno. Mislio sam da ću se ugušiti.

Konačno sam se toliko oporavio da sam mogao ustati iz kreveta. Nakon devet tjeda-

na ležanja osjećao sam se veoma slabim. On-
da je došla neka bolnička službenica koja je
htjela znati tko će platiti moje liječenje. Re-
kla je: »U vašem smo novčaniku našli 260
dolara i morat ćemo uzeti 250 za vaš boravak
u bolnici. Po zakonu vam moramo ostaviti
deset dolara, ali ćete morati namiriti i osta-
tak.« Dala mi je račun na više od tisuću do-
lara.

Bio sam preneražen i potužio sam se muš-
karcu koji je ušao nakon nje, a izgledao je
kao neki stariji službenik. On je slegnuo ra-
menima i rekao: »Oh, znate, morat ćete tu-
žiti čovjeka koji vas je udario. Mi nemamo
ništa s tim.« Za mene je to bio ekstrakt glu-
posti jer kako da pronađem tog čovjeka kad
ga nikad nisam vidio? Kao što sam rekao, u
kovčezima sam imao novca, ali je jedini od-
govor bio: »Onda, uhvatite tog čovjeka i uz-
mite od njega svoje kovčege.« Uхватите čov-
jeka — nakon devet tjedana u bolnici i nakon
što ga policija nije uspjela uhvatiti. Bio sam
šokiran, a veći šokovi tek su mi predstojali.
Taj čovjek — stariji službenik — dao mi je
neki papir i rekao: »Otpuštate se iz bolnice,
jer nemate novca za daljnje liječenje. Ne mo-
žemo si priuštiti da ovdje držimo strance koji
ne mogu platiti. Potpišite se ovdje!«

Gledao sam ga preneraženo. Danas sam
prvi put poslije devet tjedana ustao iz kre-
veta, kosti su mi bile slomljene, imao sam
dvostruku upalu pluća, i sada me izbacuju
iz bolnice. Nije tu bilo nikakve sućuti, nikak-
vog razumijevanja, umjesto toga su me do-
slovce — uistinu doslovce — izbacili iz bol-

nice, a sve što sam imao bilo je jedno odijelo
i novčanica od deset dolara.

Jedan mi je čovjek na ulici, kojem sam ob-
jasnio svoj problem, palcem pokazao zavod
za zapošljavanje; otišao sam tamo i popeo se
uz mnogo stepenica. Konačno sam dobio po-
sao u jednom poznatom hotelu, tako pozna-
tom da je gotovo svatko na svijetu čuo za nje-
ga. Posao je bio — pranje posuda. Plaća —
dvadeset dolara tjedno i jedan obrok dnevno,
a taj obrok nisu bila ona fina jela koja gosti
jedu, već ono što gostima pretekne i ono što
se nije smatralo dobrim da bi se njima po-
nudilo. S dvadeset dolara tjedno nisam si
mogao priuštiti sobu, pa o tome nisam ni bri-
nuo, dom mi je bio tamo gdje bih se zatekao,
pokušavao sam spavati u vežama, pod mo-
stovima ili svodovima, a svaki čas bi mi po-
licajac zabio svoju noćnu palicu u rebra i za-
povjedno zarezao da izađem i nestanem.

Konačno, sretnim slučajem, dobio sam po-
sao u radiostanici. Postao sam radionajavlji-
vač; obraćao sam se cijelom svijetu na krat-
kim valovima. To sam radio šest mjeseci, u
međuvremenu sam dobio iz Shangaia do-
kumente i stvari koje sam tamo ostavio kod
svojih prijatelja. Među dokumentima je bila
i putnica koju je izdala britanska vlast (u bri-
tanskoj koncesiji).

Međutim, počeo sam osjećati da kao ra-
dionajavljač samo gubim vrijeme, a sve što
sam od toga imao bilo je samo stotinu deset
dolara tjedno — što je bilo znatno više od
onih dvadeset dolara tjedno i jednog obroka
— ipak sam odlučio otići jer sam morao iz-

vršiti važan zadatak. Radiostanici sam ostavio potrebno vrijeme da nađe odgovarajuću zamjenu i pošto sam novom čovjeku pomagao dva tjedna, otišao sam.

Srećom, vidio sam oglas u kojemu je stajalo da se traže vozači automobila pa sam se javio i otkrio da bih mogao dobiti vožnju sve do Seattlea. Nema potrebe da sada iscrpno pričam o tom putovanju, ali, sve u svemu, sretno sam se dovezao u Seattle i dobio posebni novčani dodatak zbog pažljive vožnje i isporuke auta bez ogrebotine. A zatim sam nastavio put za Kanadu.

I tako završava Druga knjiga
Prvo doba

TREĆA KNJIGA

Knjiga promjena

*«Neka ne muči tuga
one koji su napustili ovaj Svijet Čovjeka.»*

*«Ne izgovarajte imena, jer dozivati
imenom one koji su otišli izvan
ovog kraljevstva znači remetiti njihov mir.»*

*«Stoga oni zbog kojih se tuguje
jako pate zbog onih koji
ih oplakuju.»*

«Neka tamo bude Mir.»

.....
*To je i Razumno,
S obzirom na karakter Zakona Optužbe!
Stoga vam govorim –
Imena se ne smiju spominjati.*

PAX VOBISCUM

SEDMO POGLAVLJE

Nema smisla da opisujem svoje putovanje kroz Kanadu, preko Rocky Mountainsa, duž Winnipega, do Thunder Baya, Montreala i Quebeca. Tisuće ljudi — deseci tisuća ljudi — tako su putovali. Doživio sam neobična iskustva o kojima bih mogao pisati, ali ne ovom prilikom.

Na svom sam putovanju kroz Kanadu osjetio da bih morao otići u Englesku. Bio sam uvjeren da realizacija moga zadatka mora započeti u Engleskoj, u malom mjestu koje sam samo izdaleka vidio kroz brodski prozorčić kada samo krenuli iz Cherbourga i uplovili u Engleski kanal, dakle, prije nego što smo zaplovili prema SAD.

U Quebecu sam se propitao i dobio potrebne dokumente, putnicu, radnu dozvolu i sve ostalo. Također sam uspio nabaviti karticu Sindikata mornara. Nema smisla da iscrpno opisujem kako sam sve to nabavio. No znao sam govoriti birokratima da njihov glupi birokratski sistem davi ljude koji imaju sve legitimne dokumente; iz svog vlastitog iskustva ističem da sam samo jednom imao neprilika pri ulasku u drugu zemlju kada su mi svi dokumenti bili ispravni. Odavde, iz

Kanade, kada sam bio pokretljiviji i kad sam mogao odlaziti u SAD, uvijek je bilo problema s mojim dokumentima; uvijek nešto nije valjalo, nešto na osnovu čega se službenik za izbjeglice mogao izmotavati i praviti mi smicalice. Zato smatram da su birokrati paraziti koje bi trebalo trijebiti kao uši. Hej! To bi bila dobra ideja, zar ne?

Vratio sam se u Montreal gdje sam se s urednim dokumentima ukrcao na jedan brod kao mornar. Plaća nije bila očaravajuća, ali moja misao vodilja i moj cilj bili su da stignem u Englesku. Kako nisam imao novca za kartu, bio sam zadovoljan i takvom plaćom.

Rad nije bio osobito težak, uglavnom sam preslagivao teret i zabijao klinove u poklopce u spremištu za teret. Uskoro je brod plovio Engleskim kanalom, a nedugo zatim uplovili smo u Solent. Budući da nisam bio na dužnosti, mogao sam sjediti na krmu i promatrati engleske krajolike koji su me veoma privlačili; engleski krajolici su mi izgledali kao da su najzelenije boje. Na tom putovanju prvi put sam vidio Irsku koja u svemu može nadmašiti Englesku — bio sam ushićen.

Veoma me privukla Vojna bolnica u Netleyu. Gledajući je s vode, u prvi mah sam pomislio da je to zacijelo dom nekog kralja ili neke druge osobe takvog ranga, ali mi je jedan član posade uz prilično glasan smijeh objasnio da je to samo bolnica.

Prošli smo s desne strane pored Woolstona, a s lijeve pored Southamptona. U Woolstonu sam želio vidjeti domovinske hidroa-

vione koji su stekli vrlo visoku reputaciju na Dalekom istoku.

Kad smo uplovili u dok u Southamptonu, uskoro su na brod došli carinici, pregledali brodske isprave i prostor za posadu. Konačno smo dobili dozvolu za izlazak na obalu. Upravo kad sam bio na odlasku, pozvao me službenik Odjela za izbjeglice. Gledao je moje dokumente i vrlo se prijateljski i s odobravanjem ponašao kada sam na njegov upit: »Koliko ćete dugo ostati?« odgovorio: »Namjeravam živjeti ovdje, gospodine.« Ovjerio je moju putnicu i objasnio mi gdje je mornarsko konačište.

Izašao sam iz ureda Odjela za izbjeglice i nekoliko minuta stajao, posljednji put pogledavši stari teretni brod kojim sam doputovao iz Novog svijeta u Stari. Ispred mene je prošao carinik sa smiješkom na licu, a onda sam odjednom osjetio zapanjujuće snažan udarac u leđa, posrnuo sam prema zidu ispustivši oba svoja kovčega.

Kada sam se uspio sabrati, okrenuo sam se i vidio da kraj mojih nogu sjedi jedan čovjek. Bio je to stariji carinik koji je žureći se na posao krivo procijenio razmak između mene i vrata. Krenuo sam da mu pomognem, ali on je, bijesan i pun mržnje, udario po mojim ispruženim rukama. Ustuknuo sam zaprepasten, nisam ja bio kriv za tu nezgodu, ja sam samo stajao. Ali kada sam podigao svoje kovčege i spremio se da krenem, on je viknuo da stanem. Pozvao je dvojicu stražara da me zadrže. Carinik s kojim sam razgovarao u uredu požurio je van i rekao: »Sve je u

redu, gospodine, sve je u redu. Njegovi su dokumenti ispravni.« Stariji je carinik od bijesa pocrnio u licu i činilo se da mu nitko ne smije protusloviti. Na njegovu zapovijed odveden sam u jednu sobu gdje su otvorili moje kovčege i stvari iz njih pobacali po podu. Nije našao ništa nedopušteno. Potom je zatražio moju putnicu i ostale isprave. Dao sam mu ih. Dok ih je listao, zarezao je kako imam i vizu i radnu dozvolu a ne treba mi oboje. Poderao je moju putnicu i komadiće bacio u kantu za smeće.

Iznenada se sagnuo, pokupio sve moje isprave i strpao ih u džep tako da ih može, pretpostavljam, uništiti na nekom drugom mjestu.

Pozvonio je i ušla su dva službenika. »Ovaj čovjek nema isprave«, rekao je stariji carinški službenik, »morat će biti deportiran...« »Ali«, rekao je carinik koji je ovjerio moje isprave, »ja sam ih vidio, ja sam ih osobno ovjerio.« Stariji činovnik se bijesno okrenuo prema njemu i izgovorio mu takve grozote da je jadnik probljedio. Nakon toga odveli su me u ćeliju i zatvorili.

Sutradan je došao neki mladi idiot iz Ministarstva vanjskih poslova, pogladio se po svom dječjem licu i zaključio da sam zacijelo imao isprave. Ali, kako Ministarstvo vanjskih poslova ne želi, rekao je, neprilike s Odjelom za izbjeglice, morat će me žrtvovati. Najbolje što mogu učiniti jest, savjetovao mi je, da priznam kako sam isprave izgubio u moru, jer ću u protivnome dugo vremena provesti u zatvoru, a nakon isteka kazne će me ipak de-

portirati. Uopće mi se nije svidjela pomisao da dvije godine čamim u zatvoru. Stoga sam morao potpisati izjavu da sam putnicu izgubio u moru.

»Sada ćeš«, rekao je mladić, »biti deportiran u New York.« To je bilo previše za mene, jer sam tek došao iz Montreala i Quebeca. No, odgovor je bio brz. Rekao mi je da moram ići u New York jer ako odem u Quebec i svoju priču ispričam novinarima, oni bi se mogli zakačiti za to i napraviti gužvu, poznato je da novinari vrebaju na senzacije — ne zato da nekome pomognu, već naprosto zato što novinstvo živi od senzacija i tuđih nevolja.

Neko su me vrijeme držali u ćeliji, a onda su mi jednog dana priopćili da će me ujutro deportirati. Kad su me sutradan izveli iz ćelije, bio je prisutan i stariji carinik, lica ozarena veseljem zato što je on, sićušni mali birokrat uspio obmanuti pravdu po vlastitom nahodaenju.

To su me popodne odveli na brod i rekli mi da moram spremati ugljen u bunkere jednog od najstarijih parobroda, što je bio najteži posao na brodu.

Zatim su me vratili u ćeliju, jer brod još nije bio spreman za plovidbu a kapetan me je smio pustiti na brod samo sat prije polaska. Dvadeset četiri sata kasnije odveli su me na brod i zaključali u malu kabinu u kojoj sam ostao dok brod nije uplovio u međunarodne vode.

Nakon stanovitog vremena pustili su me iz te ćelije, što je zapravo mala kabina i bila,

dali mi staru lopatu i grablje te naredili da izbacim trosku.

I tako sam plovio Atlantikom prema New Yorku. Čim su se ujutro pojavili obrisi kopna, kapetan je poslao po mene i porazgovarao sa mnom nasamo. Rekao mi je da smatra kako su mi nanijeli nepravdu. Upozorio me da na brod dolazi policija da me uhapsi i da će me osuditi na kaznu zatvora zbog ilegalnog ulaska u SAD, a potom deportirati u Kinu. Osvrnuo se oko sebe, prišao svom stolu, otvorio ladicu i rekao: »Čovjek kao ti može lako pobjeći ako želi. Najveća prepreka su lisice. Ovdje je ključ koji otvara američke lisice, ja ću se okrenuti, a ti ga uzmi. Znaš da ti ne smijem dati ključ, ali ako ga sam uzmeš, ja o tome ne moram ništa znati.«

Rekavši to, okrenuo se, a ja sam brzo strpao ključ u džep.

Taj je kapetan bio uistinu pošten čovjek. Kada je na brod došla američka policija zveckajući liscama, rekao im je da nisam tip koji će stvarati neprilike, da smatra kako nisam ništa loše uradio i da me lažno obijedio jedan činovnik iz Odjela za izbjeglice. Stariji se policajac cinično nasmijao i rekao da svakoga netko lažno obijedi. U tom času skljojcnule su lisice na mojim rukama a on me grubo odgurnuo prema Jakobovim ljestvama — ljestvama po kojima se lučki peljari i policajci uspinju na brod i silaze s njega dok je na pučini.

Jedva sam sišao niz ljestve, iako je policajac izrazio nadu da ću pasti u more i da će me morati vaditi. Kad sam se uspeo na

policajski motorni brod, surovo su me gurnuli na pod krme, a dvojica su se policajaca bacila na posao da popune prijavu usmjerivši brod prema kopnu.

Čekao sam priliku sve dok se nismo približili keju. Tada sam, dok me policajci nisu gledali, skočio s broda.

More je bilo grozno. Po površini je plivala tanka naslaga ulja i nečistoće, otpada iz odvodnih cijevi s trgovačkih i putničkih brodova usidrenih u dokovima, prljavštine otpuhane s keja, novina, kutija, komadića koksa i drva. Sve je to plutalo prema pučini. Duboko sam zaronio, uspio sam se dočepati ključa i otključati lisice koje sam ispustio na dno.

Kad sam izronio na površinu da udahnem, blizu mene su zapraštal meci, toliko blizu da me voda poprskala po licu. Brzo udahnuvši, ponovno sam zaronio i zaplivaao, ali ne prema najbližim pristanišnim stupovima, jer sam pretpostavljao da će me upravo tamo čekati policija, već prema onim udaljenijim.

Opustio sam se i tijelo mi je polako isplutalo, ali su mi samo usta i brada bili iznad vode. A onda sam ponovno duboko udahnuo, pa još jednom i još jednom. Nisu se čuli pucnjevi a u daljini sam jedva mogao nazrijeti policajski motorni brod kako krstari ispred obližnjeg pristaništa.

Opet sam pustio da blago utonem i pritom polako plivao — da mi zrak što dulje potraje — prema pristaništu.

Iznenada sam osjetio tupi udarac u glavu, makinalno sam ispružio ruke da se uhvatim

za ono u što sam udario. To je bila hrpa debala koja je vjerojatno popadala odozgo s napola uništenog pristaništa. Uhvatio sam se za njih. Polako, jer nisam čuo nikakav zvuk, uspenrao sam se na njih i u daljini ugledao policijski motorni brod kojem su se u međuvremenu pridružila još dva kako se motaju oko stupovlja drugog pristaništa, a gore po pristaništu jurili su naoružani policajci i pretraživali zgrade.

Odjednom sam začuo tihe zamahе vesala i ugledao čamac s tri policajca. Jedan od njih imao je dalekozor i pomno je promatrao sva pristaništa. Polako sam skliznuo s debela i utonuo u vodu tako da su mi nad površinom bili samo nos i usta. Kad sam se malo pribrao, čamac se već bio udaljio. I začuo sam povik: »Mislím da se momak već ukočio, pokupit ćemo njegovo tijelo kasnije.«

Legao sam na deblo drhteći od hladne mokre odjeće i povjetarca koji je puhao.

Kad se počelo smračivati, uspeo sam se na pristanište i jurnuo u zaklon nekog spremišta. Prilazio mi je jedan čovjek; vidio sam da je Indijac. Kako je izgledao prijateljski tiho sam mu zazviždao. Ne obazirući se, nastavio je šetati i došao do moga skrovišta. Sagnuo se da podigne nekakav papirić s poda. »Izadi oprezno«, rekao je, »jedan te crnac čeka s kamionom. On će te izvući iz ovoga.«

I tako sam se konačno izvukao. Iscrpljen i promrzao bio sam zaista u lošem stanju. Ušao sam u kamion za prijevoz smeća, pokrili su me ceradom i zatrpali gomilom smeća.

Crnac me odveo svojoj kući i brinuo se za mene, a ja sam posve iscrpljen, dva dana i dvije noći spavao dubokim snom.

U međuvremenu, dok se moje fizičko tijelo samo regeneriralo, astralno sam putovao i vidio svog voljenog učitelja i prijatelja lamu Mingyara Dondupa. Rekao mi je: »Tvoje su patnje uistinu velike, prevelike. Tvoje su patnje gorki plodovi čovjekove nehumanosti prema Čovjeku, ali tvoje se tijelo troši i uskoro ćeš morati proći obred transmigracije.«

Moj drug i ja sjedili smo zajedno u astralnom svijetu. Nastavio je:

»Tvome sadašnjem tijelu prijeti kolaps, život u tom tijelu neće još dugo potrajati. Plašili smo se da će u divljem zapadnom svijetu prevladati takvi uvjeti koji će narušiti tvoje zdravlje i zato tražimo neko tijelo koje bi moglo reproducirati sve tvoje osobine.

Utvrđili smo da takva osoba postoji. Njegovo je tijelo na vrlo, vrlo niskom stupnju sklada s tvojim tijelom, ali je ipak skladno jer u protivnom zamjena ne bi bila moguća. Tijela moraju donekle biti skladna, a tijelo te osobe jest. Pristupili smo mu u astralnom obliku, jer smo uočili da se namjerava ubiti. Riječ je o mladom Englezu koji je nezadovoljan životom i veoma nesretan, i on već izvjesno vrijeme pokušava izabrati najbezbolniji način samouništenja. Voljan je napustiti svoje tijelo i doputovati ovamo u astralni svijet pod uvjetom da ne bude na gubitku.

Prije kratkog vremena naveli smo ga da promijeni svoje ime u ono koje ti sada nosiš, osim toga, postoje još neke pojedinosti koje

se moraju srediti prije nego što zamijenite tijela.«

Bilo je neizbježno, obavijestili su me, da se vratim u Tibet prije nego što se podvrgnem transmigraciji. Dobio sam iscrpne upute i kada sam se osjećao bolje, otišao sam u pomorsku agenciju i rezervirao mjesto na brodu za Bombaj. Opet sam bio podvrgnut svim vrstama maltretiranja jer sam od prtljage imao samo kovčeg. Konačno sam se ukrcao na brod i kad sam bio u svojoj kabini posjetila su me dva detektiva da otkriju zašto imam samo jedan kovčeg. Nakon što sam ih uvjerio da je moja prtljaga u Indiji, zadovoljno su se nasmiješili i otišli.

Bilo je vrlo čudno putovati brodom. Svi su me izbjegavali, jer sam bio parijsa sa samo jednim komadom prtljage. Ostali su, čini se, imali dovoljno prtljage da napune skladište, a za mene — očito najsiromašnijeg siromaha — mislili su da sam čovjek koji bježi pred zakonom, ili nešto slično, i stoga su me izbjegavali.

Brod je plovio uz afričku obalu i kroz Gibraltarski tjesnac. Prije ulaska u Sueski kanal po drugi smo se put zaustavili u Aleksandriji, a potom uplovili u Crveno more. Crveno more je bilo užasno, vrućina je bila ubitačna i skoro sam doživio toplotni udar. Ali napokon smo oplovili obalu Etiopije, preplovili Arapsko more i pristali u doku u Bombaju. Buka i smrad u Bombaju bili su grozni, ali meni je bilo fantastično jer sam tamo imao nekoliko utjecajnih prijatelja, među njima i jednog budističkog svećenika, pa mi je

nekoliko dana boravka u Bombaju bilo zanimljivo.

Nakon jednog tjedna — u međuvremenu sam se nastojao oporaviti od pretrpljenih šokova i ozljeda — ukricali su me u vlak za Kalimpong. Uspio sam sići s vlaka prije Kalimponga, jer su me upozorili da grad doslovce vrví od komunističkih špijuna i novinara, a došljake su novinari zaustavljali i ispitivali i — u što sam se poslije osobno uvjerio — ako bi čovjek odbio dati intervju, novinari bi ga sami »izmislili«.

Kalimpong sam ovlaš poznavao, ali dovoljno da stupim u vezu s nekim prijateljima i tako se »potajno provučem« što dalje od špijuna i novinara.

Moje se zdravlje brzo pogoršavalo i strah da neću doživjeti transmigraciju bio je opravdan. Lama koji je bio školovan i odgajan sa mnom u Chakporiu došao je u Kalimpong da mi pomogne vrlo jakim travama.

Krenuo sam dalje u društvu ovog lame-liječnika i nakon deset tjedana napornog putovanja došli smo u lamaseriju iznad doline Lhase. Nalazila se na visokom i nepristupačnom mjestu pa se komunisti nisu ni trudili da je zauzmu. U njoj sam se odmarao sedam dana. Jedno su mi jutro rekli da moram otputovati u astralni svijet i sresti se s astralnim tijelom čovjeka čije ću fizičko tijelo preuzeti.

U međuvremenu sam se odmarao i razmišljao o problemima transmigracije. Tijelo te osobe meni nije bilo ni od kakve koristi, jer je to bilo NJEGOVO tijelo s mnogo vi-

bracija koje su bile u neskladu s mojim tijelom. Vremenom, rekli su mi, to će se tijelo prilagoditi mojemu kada dođe u istu starosnu dob u kojoj sam ja sada, pa, iako Zapadnjaci u to teško mogu povjerovati, a osobito shvatiti, dopustite da to ovako objasnim: Zapadni svijet poznaje galvanizaciju, Zapadni svijet također zna za galvanoplastičko umnožavanje. Prema ovom drugom sistemu, predmet se uroni u određenu tekućinu, a nasuprot njemu postavi se specijalni »priključak« ili spojnik, pa kada se uključi struja pravilne frekvencije i amperaže, nastane kopija tog predmeta. To je poznato kao galvanoplastički otisak ili galvanotipija.

Ponavljam, galvanizacija predmeta je moguća u različitim metalima, niklu, kromu, rodiju, bakru, srebru, zlatu, platini, itd. Čovjek samo mora poznavati postupak. Osim toga, struja teče od jednog pola do drugog kroz tekućinu, molekule s jednog pola prenose se na drugi. Postupak je prilično jednostavan, ali ovo nije rasprava o galvanizaciji. Transmigracija i zamjena molekule molekulom »tkiva« domaćina, zapravo, novog stanara vrlo je realna, oni koji znaju postupak to su mnogo puta uradili. Nasreću, oni koji znaju taj postupak oduvijek su bili ljudi pouzdana karaktera, u protivnom bi zaista bilo užasno kada bi netko naprosto preuzeo tijelo druge osobe i time joj nanio zlo. Osjećao sam se prilično zadovoljno, možda je smiješno, pri pomisli da ću biti koristan. Ja ne želim preuzeti ničije glupo tijelo, jedino želim mir koji, čini se, nikada u svom životu neću imati.

Pri prijelazu u drugo stanje, pri umiranju, budući da sam proučavao sve religije, moram istaknuti da su stručnjaci, alkemičari, to isto izvodili. To je učinio i Dalaj Lama, a Isusovo tijelo je preuzeo Dub Božjeg Sina, i to je bilo općepoznato čak i u kršćanskoj religiji sve dok nije bilo službeno zabranjeno, jer su ljudi zbog toga postajali suviše samozadovoljni.

S visokog položaja u ovoj zabačenoj, samotnoj lamaseriji, mogao sam promatrati grad Lhasu; jedan vrlo snažan teleskop prokrijumčaren je iz Potale i donesen ovamo tako da mi je jedna od razbibriga u dokolici bila da promatram osorne kineske stražare kod Pargo Kalinga. Vidio sam trupe kako jure naokolo u svojim džipovima i mnoge grozote koje su radili muškarcima i ženama te se s gnušanjem prisjećao da sam se, kao i mnogi drugi, borio na strani Kineza, a oni su iznevjerili svoja obećanja, pogazili svoje principe. Jedino su mislili na nasilje.

Bilo je teško povjerovati, promatrajući kroz neostakljene prozore, da je to isti Tibet, ista Lhasa, koje sam otprije poznao. Ovdje je i dalje zlatno Sunce bacalo svoje blještave zrake kroz planinske klance, srebrnasti Mjesec i dalje se kretao tamom noćnog neba, a daleke obojene točkice svjetla, zapravo zvijezde, još su titrale na nebeskom svodu. No noćne se ptice nisu glasale kao prije, jer su kineski komunisti ubijali sve što bi ugledali. Užasnut, otkrio sam da su okončavali život onih bića koja sam toliko volio. Ptice, govorili su, jedu žito, zbog čega bi ljudi gladovali. Ubijali su mačke, pa zato više, rekli su mi, u

Lhasi nije bilo nijedne mačke. Kinezi su ubijali i jeli pse. Čini se da je to bila kineska poslastica. I tako nisu samo ljudi skončavali u rukama kineskih komunista, već i životinje, miljenice Bogova, i njih su bespotrebno tamanili. Srce me boljelo zbog svih užasa koji su vršeni nad bezopasnim, nevinim ljudima. Dok sam zurio u nebo koje je tamnjelo, preplavili su me osjećaji, prožela tuga, a onda sam pomislio da moram obaviti taj posao iako mi je mnogo zla pretkazano. Nadao sam se da sam dovoljno jak da istrpim sva pretkazanja.

Neko vrijeme nisam bio posve svjestan velikog uzbuđenja, ozračja iščekivanja, i moju je pažnju privlačila Lhasa. Teleskop je bio fantastičan. Ali je bilo teško gledati kroz usko prozorsko okno, kroz tako nezgrapan predmet, pa sam uzeo dalekozor koji je dvadesetorostruko uvećavao; i on je također donijet ovamo i pružao je velike manevarske mogućnosti promatranja izvan kuta pod kojim se kroz prozor moglo gledati teleskopom.

Moje su promatranje iznenada omela tri čovjeka koja su ušla u prostoriju; dvojica od njih pridržavala su trećega. Okrenuo sam se i s užasom ga pogledao; bio je slijep, oči su mu bile izdubljene, a umjesto njih ostala su samo crvena jezerca. Nije imao nosa. Dva muškarca koja su došla s njim nježno su ga posjela i ja sam užasnut, ali i fasciniran, prepoznao čovjeka kojeg sam otprije znao, prepoznao sam lamu koji mi je pomogao za studija u Chakporiu. Njegova dva pratioca su se naklonili i izašli. Lama i ja smo bili licem

okrenuti jedan prema drugome, a onda je on progovorio tihim glasom: »Brate moj«, rekao mi je, »dokućio sam tvoje misli. Pitaš se kako sam dospio u ovakvo stanje. Ispričat ću ti. Izašao sam zbog prirodne potrebe i slučajno bacio pogled prema Željeznoj planini. Jedan kineski oficir koji je sjedio u autu iznenada se okrenuo i optužio me da buljim u njega i da šaljem prema njemu zle misli. Ja sam, naravno porekao optužbe, jer su bile neistinite; ja sam, naime, samo gledao naš voljeni dom. Ali ne, oficir je rekao da su svi svećenici lažovi i reaktionari te odrješito zapovjedio svojim ljudima. Ščepali su me i udarcem srušili na zemlju, a onda su mi konopac omotali oko prsa i na ledima zavezali u čvor, a drugi su kraj vezali za stražnji dio auta u kojem je sjedio taj oficir. A onda, s krikom oduševljenja, pokrenuo je auto vukući me licem po cesti.«

Stari je lama ušutio i podigao svoju svećeničku halju. Zinuo sam od užasa jer su mu sva koža i dio mesa bili zderani od glave do pete; komadići mesa su visjeli, a njegova je halja iznutra bila obložena krvavom masom. Pažljivo je spustio halju i rekao: »Da, zbog izbočina na cesti ostao sam bez nosa i drugih dijelova tijela. Čekam prijelaz u Zemlju Izvan Ove. Ali prije tog izbavljenja, moram obaviti još jedan zadatak.«

Zastao je trenutak—dva da povrati trunčicu snage, a onda je rekao: »Transmigracija i mogućnost njezine primjene godinama je poznata. Kako sam osobno bio zadužen za taj projekt, morao sam proučiti stare rukopise

da što više saznam o tome. Morao sam pregledati Akashičke zapise i prikupiti što više znanja o tome.« Ponovno je zašutio, a onda nastavio: »Kinezi su me konačno oslobodili, ali onaj je oficir izveo još jedan zao čin. Udarilo me nogom dok sam ležao na leđima u prljavštini i rekao: 'Buljio si u mene i želio mi zlo, zato više nećeš buljiti!' Jedan od njegovih ljudi podigao je s ceste oštar, uski kremen i zabio ga u moje očne jabučice, prvo u jednu potom u drugu, i naprosto ih iskopao tako da su mi visjele niz moje obraze. A onda su uz glasan smijeh otišli i ostavili me bez nosa, bez izvjesnih dijelova tijela, pa se više nije znalo jesam li muškarac ili žena, a niz obraze su mi visjele probušene očne jabučice, a iz očnih duplji izlivala se tekućina i slijevala se u moje uši.

Kad su mogli, preneraženi ljudi su mi prišli u pomoć, podigli su me i unijeli u jednu kuću. Onesvijestio sam se, a kada sam došao svijesti, otkrio sam da su mi odstranili očne jabučice i da su me dobro liječili biljnim oblozima. Noću su me krišom odnijeli u planine da te sačekam. Moram ti mnogo toga reći i, osim toga, putovat ćemo zajedno u astralni svijet iz kojeg se ja neću vratiti.«

Još se malo odmarao kako bi povratio snagu, i kada mu se gotovo nezatno vratila boja u obraze, rekao je: »Moramo otići u astralni svijet.«

Krenuli smo dobro poznatim putem. Sjeli smo u lotosov položaj, u položaj koji je nama Istočnjacima najudobniji. Izgovorili smo odgovarajuće mantrе pomoću kojih smo svoje

vibracije toliko povećali da smo se, uz skoro neosjetan trzaj koji prati takav prijelaz, odvojili od naših tijela, ja privremeno, a moj suputnik zauvijek.

Nestalo je sivila zemlje i bjeline vječnih snjegova na zelenoj tratini. Ispred nas se pojavio veo, svjetlucaj plavičastobijeli veo, veo koji se, kad mu se čovjek približi, doima kao nesavladiva prepreka, ali upućeni znaju da mogu proći kroza nj. To smo i mi učinili i našli se, radosni, u zoni veličanstvene svjetlosti.

Na toj razini astralnog svijeta u koji smo ušli našli smo se na zelenoj tratini na kojoj je trava bila kratka i meka pod našim stopalima. »Ah!«, uzdisao je lama. »Kako je prekrasno ponovno vidjeti, kako je prekrasno ne osjećati bol! Uskoro ću obaviti svoj zadatak i konačno se domoći kuće.« Dok je govorio, vodio me jednim lijepim putem.

Okolo nas je bilo drveća, mnogo, mnogo drveća odjevena u zeleno i crveno i žuto lišće. Pored nas je protjecala veličanstvena rijeka na čijoj se površini zrcalilo blistavo plavetnilo neba. Blijedi, pahuljasti oblaci lijeno su plovili nebom, a ozračje je prstalo od života, zdravlja, sreće.

Na drveću su cvrkutale ptice, ptice kakve nisam vidio na Zemlji, ove su zaista bile veličanstvene, ptice različitih boja, ptice šarenog perja.

Starac i ja smo hodali između drveća, a zatim smo izbili na čistinu, zapravo, našli smo se u vrtu, u vrtu prepunu blistavog cvijeća od kojeg nisam prepoznao nijednu vrstu.

Činilo se da se cvjetne čaške naginju prema nama kao da nas pozdravljaju. U daljini sam vidio ljude kako se šecu uokolo, kao da se napajaju užitkom u ovom božanskom vrtu; svaki čas bi se netko sagnuo i pomirisao cvijet. Neki su pružali ruke prema nebu: povremeno bi doletjela pokoja ptica i sletjela na njihovu ispruženu ruku. Ovdje nije vladao strah, samo spokoj i zadovoljstvo.

Kad smo se primakli, ugledali smo zdanje nalik na golemi hram. Imao je blještavu zlatnu kupolu, a stupovi koji su ga podupirali bili su svijetložučkastosmede boje. Podalje od njega su se uzdizale druge građevine, svaka u nekoj pastelnoj boji. Pred ulazom u hram stajala je skupina ljudi. Neki su bili odjeveni u tibetanske svećeničke halje, a jedan od njih — na trenutak nisam razabrao što on to ima na sebi — bio je odjeven u crno. Kad smo se približili, vidio sam da je to bio Zapadnjak odjeven u zapadnjačko odijelo.

Lame su se okrenule i ispružile ruke prema nama u znak dobrodošlice. Među njima je bio moj učitelj i prijatelj lama Mingyar Dondup. Kad sam ga zamijetio, znao sam da će sve biti dobro, jer ovaj čovjek je znao dobroću, samo dobroću. Drugi lik koji sam vidio bio je još ugledniji dok je bio na zemaljskoj razini a sada je bio samo jedan od članova »odbora« za dobrodošlicu.

Uskoro smo razmijenili radosne pozdrave, a onda smo svi zajedno ušli u veliki hram, prošli kroz središnju dvoranu i zašli dublje u unutrašnjost zdanja. Ušli smo u jednu malu sobu koja na prvi pogled nije bila lako uoč-

ljiva; činilo se da su njezini zidovi otkliznuli i razmaknuli se, propustili nas i onda se ponovno zatvorili.

Moj se učitelj, očigledno je on bio određen da govori u ime ostalih, okrenuo prema meni i rekao: »Brate moj, ovdje je mladić čije ćeš tijelo nastavati.« Okrenuo sam se i, zaprepasten, suočio se s tim mladićem. Među nama gotovo nije bilo sličnosti, bio je znatno niži od mene, samo smo obojica bili ćelavi! Moj učitelj mi se nasmijao i protresao prstom prema mojem nosu: »Hajde, hajde, Lobsang«, smijao se, »nemoj brzo donositi zaključke. Sve je ovo isplanirano, prvo ću ti pokazati neke slike iz Akashičkih zapisa.« To je i učinio.

Nakon što smo pregledali Zapise, obratio se mladiću: »A sada, mladiću, mislim da je vrijeme da nam ispričaš nešto o sebi, jer ako netko preuzima tvoje tijelo, sad je zacijelo trenutak da ta osoba sazna s čime se suočava.«

Mladić, tako oslovljen, izgledao je uistinu grubo i odgovorio je otresito: »Pa, nemam što ispričati o svojoj prošlosti. Uvijek je bila protiv mene. Što god da kažem o svojoj prošlosti, to će biti upotrijebljeno tako da me povrijedi.« Moj ga je učitelj tužno pogledao i rekao: »Mladiću, mi svi ovdje imamo neizmjereno iskustvo u tim stvarima i mi ne prosuđujemo čovjeka prema njegovom porijeklu već prema tome kakav je on osobno.« Moj učitelj je uzdahnuo i rekao: »Ti si namjeravao počiniti smrtni grijeh samoubojstvom, što je zaista grijeh, grijeh koji te mogao skupo stajati, još

mного, много života punih nesreća i patnji, dok taj čin ne bi okajao i iskupio se. Mi ti nudimo mir, mir u astralnom svijetu, tako bi mogao shvatiti neke od onih stvari koje su te u životu mučile. Što više budeš surađivao, to ćemo ti lakše pomoći, a i nama ćeš olakšati izvršenje našeg zadatka.« Odmahnjući glavom, mladić je rekao: »Ne, dogovorili smo se da ja napustim svoje tijelo i da ga vi napunite nekim drugim, to je bio naš dogovor, zahtijevam da se toga pridržavate.«

Iznenada je sijevnulo i mladić je nestao. Stari lama koji je došao sa mnom — on je u međuvremenu postao mladić u punoj snazi — uzviknuo je: »O, Bože, Bože, s tako okrutnim mislima nije ni mogao ostati s nama na astralnoj razini. Morat ćemo otići u sobu u kojoj spava, i to kad bude sam. Noćas ga moramo ostaviti na miru da ne povrijedimo tijelo. Ja ću se nekako do sljedeće noći vratiti s tobom u Lhasu.«

Vrijeme je prolazilo i, budući da sam vidio da je stari lama brzo slabio i kopnio, rekao sam mu: »Vrijeme je da odemo na astralnu razinu.« »Da«, odgovorio je, »više neću vidjeti ovo svoje tijelo. Moram ići, moram ići, jer ako umrem prije nego što dodem na astralnu razinu, to će odgoditi transmigraciju.«

Istodobno smo osjetili trzaj i vinuli se u velike visine, ali ovaj put nismo dospjeli u astralni svijet, nego smo lebdjeli svijetom do jedne kuće u Engleskoj. Vidjeli smo tjelesno obličje čovjeka kojega sam prethodno vidio samo u astralnom obliku. Izgledao je tako nezadovoljan, tako nesretan. Pokušali smo

privući njegovu pažnju, ali on je čvrsto spavao. Stari je lama prošaptao: »Dolaziš li?« I ja sam prošaptao: »Dolaziš li?« A zatim smo ga nastavili šapatom dozivati, prvo jedan pa drugi, dok konačno astralni oblik ovog čovjeka nije vrlo, vrlo nerado izronio iz njegovog fizičkog tijela. Polako je izlazio van, polako se slijevao iznad njega u oblik istovjetan njegovom fizičkom tijelu, onda je promijenio svoj položaj, glava astralnog tijela se okrenula prema stopalima. Taj lik se iskrenuo i osovio na noge. Bez sumnje je izgledao vrlo surovo i, vidio sam, uopće se nije sjećao da nas je vidio. To me zaprepastilo, ali mi je moj prijatelj šapnuo da je, zato što je bio loše raspoložen nasilno tresnut nazad u svoje tijelo te da mu je pritom izbrisano sjećanje na ono što mu se dogodilo.

»Znači, želiš napustiti svoje tijelo?«, upitao sam ga. »Nema nikakve sumnje«, gotovo je zarežao na mene. »Apsolutno mrzim što sam ovdje.« Pogledao sam ga i zadržtao od jeze i, da budem iskren, od straha. Kako ću ja preuzeti tijelo ovakvog čovjeka? Tako osorna, teška čovjeka. Ali stvar je takva kakva jest. On se nasmijao i rekao: »Znači, TI želiš moje tijelo? No, nije važno što ti hoćeš, nije važno tko si, u Engleskoj je jedino važno koga poznaješ i koliko imaš.«

Neko smo vrijeme s njim razgovarali i kad se malo smirio, rekao sam mu: »Pa, znaš, morat ćeš pustiti bradu. Ja se ne mogu brijati, jer su mi Japanci povrijedili vilicu. Možeš li pustiti bradu?« »Da, gospodine«, odgovorio je. »Mogu i hoću.«

Trenutak sam razmišljao, a onda rekao: »Dobro, morat ćeš se potruditi da za mjesec dana odnjeguješ odgovarajuću bradu. Tada ću doći i preuzeti tvoje tijelo, a ti ćeš otići u astralni svijet kako bi povratio svoj mir i spoznao da postoji radost življenja.« Zatim sam dodao: »Veoma bi nam pomoglo da nam ispričaš svoju životnu priču, jer iako smo mnogo vidjeli na astralnoj razini preko Akashičkih slikovnih zapisa, još se može nešto korisno saznati iz stvarnog iskustva osobe koja ga je proživjela.«

Ponovno je izgledao vrlo surovo i rekao je: »Ne, ne mogu govoriti o tome, više neću reći ni jednu riječ.«

Žalosni, okrenuli smo se i otišli u astralni svijet kako bismo iz Akashičkih zapisa saznali što više o njegovom životu. U Akashičkim zapisima možete vidjeti sve što se dogodilo, ali ne i proniknuti u misli neke osobe; vidimo, dakle, neko djelo, ali ne i misli koje su mu prethodile.

Ali sada ćemo skoknuti u te davne dane. Taj je mladić već mnogo godina u astralnom svijetu, u međuvremenu je malo sazrio i donekle shvatio naše teškoće. Pristao je da nam ispriča svoju životnu priču. On u astralnom svijetu a ja, Lobsang Rampa, ovdje na Zemlji, pokušavam doslovcø zapisati sve ono što mi mladić govori. Njegovu ćemo priču čuti skraćenu, ali imena neću spominjati jer ona drugima zadaju bol. Ovo nije priča o osveti, ovo nije priča o gorčini. Ustvari, priča u ovoj knjizi priča je o svladavanju naizgled nesvladivih prepreka. Bilo je mnogo pokuša-

ja, i još ih ima, da se zaustavi pisanje i tiskanje moje knjige, ali ja sam oduvijek vodio računa o putu kojim čovjek ide iako mu uz noge laju psi; uvijek sam vodio računa o tome da nastavim svoj rad unatoč tome što se oko njega roje muhe i mušice. I zato ne osjećam gorčinu jer ono što sam želio uraditi, uradio sam, moj sadašnji zadatak jest da završim zadatak drugoga koji je »pao kraj ceste«.

Ponavljam da su sve moje knjige istinite, posve istinite, pisane su bez dozvole autora, a događaji su opisani onim redoslijedom kako su se zbivali. Sve stvari o kojima pišem ja mogu uraditi, ali ne zbog javne egzibicije, jer nisam ni šarlatan ni zabavljač. Sve što radim u službi je mog zadatka.

Zato sada okrenimo list i pročitajmo mladićevu priču.

OSMO POGLAVLJE

Ovo je priča o životu Domaćina. To je priča koju je teško pričati, jer je pripovjedač na astralnoj razini, a zapisivač na Zemlji u gradu Calgaryu, Alberta, Kanada. Ova životna priča ne spada izravno u sadržaj ove knjige, ona je umetnuta između onoga što je već napisano i onoga što će se prirodno nastaviti, ali kada se čovjek bavi astralnim poslovima onda mora napraviti neke ustupke vremenu, jer vrijeme na astralnoj razini nije istovjetno vremenu na zemaljskoj razini. Stoga ovu životnu priču pričam sada, a objašnjenje sam dao zato da izbjegnem hrpe pisama s kojekakvim pitanjima. Odsada pa nadalje sve dok ne upozorim na to, sve što pišem diktirao je onaj kojeg ćemo nazvati Domaćin.

Djed je bio zaista važna osoba, barem u seoskom okrugu Plymptonu u koji su, koliko se sjećam, spadali Plympton St. Mary, Plympton St. Maurice, Underwood i Colebrook, zajedno s pozamašnim brojem podzona.

Djed je bio šef vodovoda u Plymptonu. Običavao je svaki dan jahati na poniju uz brijeg i usput zatvarati odvodne cijevi. Jahao je do ograđenog nasipa na kojem se nalazila mala koliba u kojoj je bio rezervoar. Djed je nosio

šipku dugu četiri stope čiji je jedan kraj bio u obliku tanjurića, a drugi zaobljen. Hodao je s uhom prislonjenim na onaj kraj u obliku tanjurića, a drugim je dodirivao zemlju i tako osluškivao šum vode u podzemnim cijevima, na koje su bile spojene slavine u Plymptonu, Underwoodu, Colebrooku i drugim područjima.

Osim toga, Djed se prilično uspješno bavio još jednim poslom, u kojem je bilo zaposleno nekoliko ljudi među kojima je bilo i naučnika. Podučavao ih je lijevanju olova i uvođenju vodovodnih instalacija — otuda su kasnije proizašle bestidne priče — limarskim i općim strojarskim poslovima. U to vrijeme, upravo početkom stoljeća, ljudi nisu jurili u opskrbne centre da bi nabavili čajnike, lonce, tave i ostalo posude; te su predmete ručno izrađivali radnici moga Djeda.

Djed je živio u kući u Plympton St. Mauriceu, u kući nasuprot gradskoj vijećnici i policijskoj stanici koja je ustvari pripadala gradonačelniku.

Oko gradonačelnikove kuće prostiralo se četiri-pet jutara zemlje. Ispred četverokatne kuće nalazio se vrt, vjerojatno veličine jednog jutra, opasan zidom. U njemu se uzdizala umjetna spilja sagrađena od vrlo krupnog šljunka, s prozorima od raznobojnog stakla. Oko nje se protezao travnjak s cvijećem obrubljen živicom. U sredini dvorišta nalazio se veliki ribnjak obzidan ciglom, s vodoskokom i vodeničnim kolima na oba kraja. Kad bi se pustila voda, vodenična kola bi se okretala. Osim toga, u njega je bila uronjena olovna

kuglica; u određeno doba dana ribe bi se okupile oko kuglice i tada bi zazvonilo zvono, znak da ih treba nahraniti.

Nasuprot ribnjaku nalazila su se dva gola aviarija, pomno održavana i redovito čišćena. Unutra su dva odsječena stabla bila prislonjena uz zid, što je bilo izvrsno mjesto za ptice. A ptice su bile toliko pitome da, kada je Djed ulazio u aviarij, naravno kroz vrata, nijedna ptica ne bi izletjela van.

Nadalje, u tom dijelu vrta nalazio se staklenik, još jedna stvar u kojoj je Djed uživao. Pored staklenika protezao se mali voćnjak.

Izvan vrta opasanog zidom protezala se privatna cesta koja se odvajala od glavne ulice i spuštala se prema gradonačelnikovoj kući — koja se kao most prostirala preko te ceste, a na čijem se kraju nalazila zgrada nekadašnje sladare. Otkad pamtim, u sladari se nije pravio slad, jer je bilo znatno jeftinije dopremiti ga brodom u Plympton iz mjesta udaljenih i po nekoliko stotina milja.

Pokraj sladare se nalazila zgrada vatrogasnog doma. Djed je imao vatrogasnu brigadu i kola koja su vukli konji. Gašenje požara u poduzećima ili velikim domaćinstvima Djed je, naravno, naplaćivao, a siromašnima je to radio besplatno. Vatrogasna kola su uvijek bila u pripravnosti i njima su rukovali dobroljci ili njegovi radnici.

U dvorištu je Djed čuvao mnoštvo opreme, teretna kola i slične stvari. Tamo su se motala i dva pauna, njegov ponos i dika koji su mu uvijek prilazili kada bi ih pozvao. Kroz to dvorište i ulazna vrata ulazilo se u brižno

njegovan vrt koji je bio velik oko dva i pol ili tri jutra. U njemu je uzgajao povrće i voće.

Ispod kuće — ispod te četverokatnice — nalazile su se radionice bez prozora, koje su unatoč tome bile dovoljno svijetle. U njima su zanatlije, limari i kotlarf te naučnici marljivo radili.

Djed je imao dva sina i kćer. Oba sina su, htjela to ili ne, morala naukovati. Morali su ovladati strojarstvom, limarstvom, kotlarstvom — i, dakako, lijevanjem olova, te proći sve testove da bi dobili svjedodžbu.

Moj je Otac bio prilično dobar strojar, ali je nakon stanovitog vremena pobjegao od Djeda govoreći da je njegov nadzor bio previše krut, a on previše dominantan. Moj Otac je odselio u drugu kuću u St. Mauriceu. Prvo mu se rodio sin koji je ubrzo umro, zatim kćer, pa nakon dugo vremena ja. Oduvijek sam smatrao da sam neželjeno dijete, jer, nisam uživao nikakve povlastice, nisam bio omiljen i nikada mi nisu dopuštali da imam svoje prijatelje. Sve što sam uradio bilo je loše, a sve što je uradila moja sestra bilo je dobro. Nakon određenog vremena čovjek se ozlovolji zato što je neželjen dok istodobno gleda kako miljenica sve dobiva, kako ona ima prijatelje i priređuje zabave i slično. Smatrali su da bi za mene bilo previše da sam barem prvi do najboljega.

Majka i Otac su odselili u Ridgeway, u župu St. Mary. Tamo su započeli posao. Ne, nisu se bavili olovom nego strojevima; elektricitet se tada tek počeo primjenjivati. Moj je Otac bio omiljen čovjek. On je bio Škorpion,

a Majka Djevica. Ona je potjecala iz ugledne obitelji iz drugog dijela Devonshirea. Njena je obitelj nekoć imala mnogo novca i mnogo zemlje, ali su njen otac i susjed, završivši se oko prava na put, završili na sudu. Na svaku donesenu presudu ulagali su žalbu, i to se ponavljalo dok nisu izgubili gotovo sav novac, pa su najposlije prodali zemlju oko koje su se sporili.

Majka i Otac nisu nastavili parnicu. Majka je bila suviše dominantna, u mjestu su je zbog njezinih velikih ambicija zvali »gospoda«. Zbog gubitka obiteljskog bogatstva postala je zajedljiva. Na nesreću, svoju je gorčinu prenijela na svog supruga i mene.

Djed je imao ugledna brata, vrlo nadarena i poznata slikara, člana Kraljevske akademije. Sjećam se jedne njegove slike koja me oduvijek očaravala. Prikazivala je staru utvrdu u Plymouthu; bila je to slika utvrde kakva je bila u vrijeme kada je Mayflower plovio za SAD. Bila je to prekrasna slika živih boja, toplih i nježnih tonova i, gledajući je, čovjek bi se odjednom našao »tamo«. Stric Richard, kako smo ga zvali, uvijek je govorio da će tu sliku dobiti jedno od nas djece. I dobila ju je moja sestra iako je to bila jedna od stvari koju sam svim srcem želio, bilo je to nešto za čim sam žudio više od svega osim — nekoliko godina kasnije — za vlakom, plavim vlakom, koji je u mojim dječjačkim očima bio najljepši vlak na svijetu, i oni su mi ga svečano obećali. A onda mi je jednog dana majka rekla: »O, ne, ne možeš ga dobiti. Tvoja sestra želi klavir. Tvoj Otac i ja upravo idemo

po njega.« Da, uistinu sam želio taj vlak i onu sliku.

Takve su se stvari neprestano događale. Moja je sestra imala prekrasan bicikl, a ja sam morao pješačiti. Ali to nije svrha ove priče, sve ovo moram ispričati jer, rekli su mi, to je bio dio dogovora kada sam pristao da mi preuzmu tijelo. Ionako mi je bilo dosta tog prokletog tijela. Bilo je loše.

Rodio sam se vrlo slabašan i moja se Majka nakon poroda teško razboljela. Činilo se da je imala neku vrstu trovanja nakon porođaja i iz nekog čudnog razloga to su meni pripisali za zlo kao da sam je ja otrovao. Ja tu ništa nisam mogao učiniti, bio sam premlad da bih išta znao o tome. U svakom slučaju, ona je bila bolesna, a bio sam i ja — i cijeli svoj život na Zemlji bio sam bolestan. Osjećao sam se loše. Imali smo liječnika, doktora Duncana Stampa, koji je bio jedan od pravih liječnika, stalno se usavršavao, stalno je dobivao pisma. Nije imao mnogo suosjećanja, ali u znanju zaista nije oskudijevao. Ja mu se nisam svidao, a ni on meni. Ali sjećam se jedne izuzetne stvari; jednog dana rekli su... rekli su da umirem. Taj dr. Stamp je došao do mog kreveta, povjehao uokolo nekakva rasvjetna tijela i do mene spustio nekakve cijevi. Ni dan-danas ne znam što je to bilo, ali ja sam se oporavio i otad sam ga smatrao čudotvorcem.

Sjećam se velikog rata, to jest prvog velikog rata. Moji roditelji, moja sestra i ja nalazili smo se na stanici North Road u Plymouthu. Morali smo nekoga posjetiti u po-

dručju koje se zvalo Penny-Come-Quick. Bilo je kasno i iznenada smo začuli mitraljez, nebom je zasvijetlio snop svjetla; a u njemu sam prvi put vidio cepelin. Preletio je Plymouth, a zatim odletio prema moru. Kako je ta letjelica izgledala pod unakrsnim snopovima svjetla — bio je drugi doživljaj koji nikada neću zaboraviti.

Plympton je veoma, veoma staro povijesno mjesto. U podnožju brežuljka smještena je crkva St. Mary. Kad se spuštate brežuljkom, crkveni se toranj doima kao da ga nadvisuje. Silazilo se niz brijeg, prolazilo pored groblja, a zatim se skretalo ulijevo. Pokraj crkve je samostan i ostala stara crkvena zdanja, čije je korištenje prekinulo svećenstvo jer, očito, vlast se podijelila, a uprava crkve se premjestila u Buckfast.

Iza samostana je tekla lijepa rječica uz koju su rasle trstika i vrbe. Ljudi su nekoć brali trstiku i rogoz od kojih su pletli košare. Tu se prije stotinjak godina pravila medovina, glavno piće tog vremena.

Crkva, imponantna građevina, bila je sazidana od sivog kamena, s velikim tornjem s po četiri mala stupa u svakom kutu. Njezina su zvona prekrasno zvonila. Oni koji su pokušavali zvona dolazili su iz svih krajeva Devona da na svoj način isprobaju njihove tonove, a zvonari iz Plymptona uzvraćali su putovanjem uokolo demonstrirajući svoju vještinu.

Crkva St. Mauricea nije bila tako veličanstvena. Bila je manja od crkve St. Mary i, osim toga, vidjelo se da je satelitska. Tih da-

na su St. Maurice i St. Mary bile zasebne općine koje uopće nisu međusobno surađivale. Colebrook i Underwood nisu imali crkve, pa su njihovi žitelji morali ići u St. Maurice ili St. Mary.

I Plympton je imao svoja velika zdanja, ali je većinu njih oštetiio Oliver Cromwell i njegovi ljudi. Mnoga su od njih demolirali po naređenju suca Jeffreysa, ali plymptonski zamak me je očarao. Tamo se nalazio humak i ostaci debelih, kamenih zidina. Neki od nas su otkrili da se uzduž njih proteže tunel. Neki snažniji dječaci pričali su da su bili u jednoj čudnoj odaji ispod zidina u kojoj su se nalazili kosturi, ali ja nikada nisam bio tako odvažan da se i sam uvjerim u to, nego sam im naprosto povjerovao. Plymptonski zamak je stajao u amfiteatru, velikom, okruglom i otvorenom prostoru opasanim bedemom. Taj uzdignuti nasip bio je lijepo šetaliste, a u udubljenju u sredini — nalik na sredinu tanjurića — često su se održavale cirkuske priredbe i druge javne manifestacije.

Prvo su me poslali u školu u jedno mjesto veoma neobična imena: u Co-op Fields*. Tako je nazvano zato što je prvotno bilo u vlasništvu Udruženog veletrgovačkog društva iz Plymptona. Zemlja je prodana kako bi se nabavio novac za razvoj drugih struktura, pa je njime sagrađeno nekoliko kuća, zatim još nekoliko, pa još nekoliko, tako da je nakraju to mjesto postalo zasebna općina, seoce na

* Zadruga polja (nap. prev.)

vlastitom zemljištu. I tamo sam pohadao školu. To je bila osnovna škola koju su vodile žene, gospodica Gillings i njene sestre. To što su one vodile trebalo je biti škola, a zapravo je bilo mjesto gdje su se smještala jogunasta djeca da ne bi dodijavala svojim roditeljima koji ih ne žele. Pješačenje od Ridgewaya do škole gospodice Gillings bilo je za mene, s obzirom na moju boležljivost, mučno, ali nisam mogao ništa uraditi. Uostalom, nakon izvjesnog vremena su ustanovili da sam prevelik za tu školu, pa su me premjestili u drugu osnovnu školu, u školu gospodina Bearda. Gospodin Beard je bio simpatičan, pametan starac, ali nije znao uspostaviti disciplinu.

Povukao se u mirovinu, a onda je, budući da mu je bilo dosadno, otvorio vlastitu školu, a jedino što je mogao naći bila je jedna prostorija uz Hotel George. Taj se hotel nalazio na vrhu Georgeova brijega i bio je nadaleko poznat. U školu se ulazilo kroz nadsvodeni prolaz, po asfaltnom putu, prelazilo se cijelim dvorištem i prolazilo pored nekadašnjih štala i zgrada učitelja jahanja. Sasvim na kraju dvorišta nalazile su se drvene stepenice koje su vodile u prostoriju koja je izgledala kao montažna hala. To je bila prva škola u kojoj sam nešto počeo učiti, iako nisam bogzna što naučio, ali vlastitom greškom, a ne greškom starog Bearda. Ustvari, on je bio preljubazan za učitelja i daci su ga iskorištavali.

Nakon nekog vremena u Plymptonu se otvorila srednja škola humanističkog smjera.

Ta je škola bila jedna od najpoznatijih škola te vrste u Engleskoj i u njoj su se školovali mnogi znameniti ljudi, naprimjer Joshua Reynolds. Na klupama i drvenim dijelovima zgrade stare srednje škole u St. Mauriceu bilo je urezano njegovo ime i imena drugih poznatih ljudi, ali ta se škola morala zatvoriti jer je zgrada bila nagrizena zubom vremena i gornji katovi više nisu bili sigurni.

Nakon dugotrajnog traženja kupljena je velika kuća koja se nalazila u sjeni plymptonskog zamka, ustvari, u sjeni onog amfiteatra u kojem je nekada gostovao cirkus.

Za njeno preuređenje potrošena je golema svota novca, a ja sam bio među prvim učenicima koji su se upisali u tu školu. Nije mi se nimalo sviđala, dapače, mrzio sam to mjesto. Neki su nastavnici bili demobilizirani vojnici i umjesto da s djecom postupaju kao s djecom, postupali su s njima kao s krvožednim čoporom. Jedan nastavnik je imao lošu naviku da lomi kredu na komadiće i da ih svom snagom baca na nekog prijestupnika, pa iako možda mislite kako kreda ne može ozlijediti, vidio sam kako je jednom dječaku zaderala lice. Mislim da bi nastavnici trebali zbog fizičkog nasrtaja ići u zatvor, ali barem smo bili mirni.

Rekreirali smo se na igralištu stare srednje škole; do njega smo morali pješačiti oko milju, nakon što bismo odvjježbali, otpješačili bismo milju natrag.

Konačno je došlo vrijeme da napustim školu. Nisam uradio ništa osobito dobro ali ni osobito loše. Osim redovne nastave završio

sam i neke dopisne tečajeve, te dobio nekoliko komadića papira na kojima je pisalo za što sam kvalificiran. Ali kada sam trebao napustiti školu, moji su me roditelji, a da me ni formalno nisu upitali, naprimjer, da li bih ja to želio, dali na nauk u jedno strojarsko-tehničko poduzeće. Gotovo istog dana kada sam završio školu poslali su me u to poduzeće u Starogradsku ulicu u Plymouth. Prodali su nekoliko automobila, itd., ali su se uglavnom bavili motociklima, ustvari, oni su bili južnodevonski zastupnici tvornice motora Douglas. I to je mjesto bilo antipatično, jer se tamo samo radilo. Iz Plymptona sam odlazio rano ujutro i putovao autobusom do Plymoutha udaljenog pet i pol milja. Čekajući vrijeme ručka, toliko bih ogladnio da sam, bez obzira na vrijeme, uzimao svoje sendviče — za piće nije bilo ničeg osim vode — i odlazio u mali park iza crkve St. Andrew. Tamo bih sjeo i što brže utrpao u sebe svoje sendviče da ne zakasnim na posao.

Posao je bio zaista vrlo težak, jer su nas naučnike katkad slali po teške motocikle čak do Crown Hilla. Dakle, autobusima bismo se odvezli u Crown Hill ili neko drugo mjesto — svatko od nas išao je u određeno mjesto — a onda bismo se suočili s problemom kako da transportiramo te proklete motocikle. Nismo ih mogli voziti jer su bili neispravni; na njima smo se samo mogli spustiti niz brijeg.

Sjećam se da sam jednom morao ići u Crown Hill po veliki Harley Davidson motocikl. Vlasnik je bio nazvao i poručio da motocikl možemo odmah preuzeti; odvezao sam

se tamo autobusom; čim sam ga ugledao, skinuo sam ga s postolja i odgurao. Prešao sam oko tri milje kad su se ispred mene zaustavila policijska kola. Iz njih su izašla dva policajca i ja sam pomislio da će me ubiti! Jedan me zgrabio za vrat, drugi me šćepao za ruke i savio ih iza leđa; sve se desilo tako brzo da se motocikl prevrnuo i zgulio mi cjevanicu. Motocikl su položili uz cestu, a mene ubacili na zadnje sjedište policijskih kola i odvezli u policijsku stanicu u Crown Hillu. Tu mi je jedan policijski narednik glasno priprijetio svim načinima groznih smrti ako mu ne otokrijem svoje suučesnike gangstere.

U to sam vrijeme bio mlad i nisam shvaćao o čemu to govori. On me nekoliko puta ošamario te zatvorio u ćeliju. Nije htio saslušati moje objašnjenje da su me poslali iz poduzeća da dopremim motocikl.

Oko osam sati kasnije došao je jedan čovjek iz poduzeća, identificirao me i potvrdio da sam zakonito preuzeo taj neispravan motocikl. Policijski narednik me pljusnuo posred lica, rekao mi da ne upadnem ponovno u nepriliku i da ih ne gnjavim. Zato ne volim policajce, cijeli sam život imao neprilika s policijom a kunem se da nikada nisam uradio ništa što bi opravdalo takve policijske progone. Svaki put se radilo samo o njihovoj površnosti, kao i tada kada mi nisu dopustili da objasnim što se dogodilo.

Međutim, sljedećeg je dana došao u poduzeće vlasnik onog motocikla i smijao se kao lud. On je bio bezosjećajan čovjek, činilo se

da uopće nije ni pomislio na to kakav je to šok kad vas pokupi policija i strpa u ćeliju.

Jednog dana sam jedva ustao iz kreveta, bio sam bolestan, toliko bolestan da sam naprosto želio umrijeti. Ali nije bilo pomoći, moja Majka je inzistirala na tome da ustanem. Izašao sam bez doručka; dan je bio vlažan i hladan. Ona me je otpratila do autobusne stanice i tako me grubo gurnula u stari Devon Motor Transport da sam pao na koljena.

Morao sam raditi, ali onesvjestio sam se dva sata poslije i netko je rekao da bi me morali odvesti kući. Upravnik je rekao da nemaju vremena trčkarati uokolo zbog jednog naučnika, pa su me držali tamo do kraja dana, bez doručka, bez ručka, bez ičega.

Potkraj radnog vremena, unatoč mučnini i vrtoglavici krenuo sam ulicom prema autobusnoj stanici ispred crkve St. Andrew. Na sreću, autobus je već bio na stanici i ja sam se srušio na jedno sjedalo u kutu. Kad sam stigao kući, još sam imao toliko snage da oteruram u krevet. Nikoga nije osobito zanimalo kako mi je, nitko nije pitao kako se osjećam niti zašto nisam večerao, i ja sam naprosto otišao u krevet.

Te noći mi je bilo užasno loše, osjetio sam da gorim i bio sam mokar od znoja. Ujutro je u sobu ušla moja Majka i prilično grubo me probudila — jer sam zapao u iscrpljujući san — tako da je čak i ona primijetila da mi nije dobro. Konačno je telefonirala dr. Stampu. Došao je tek poslije pola dana. Pregledao me i rekao: »U bolnicu!« Došla su kola hitne

pomoći — u to vrijeme kola hitne pomoći vozio je jedan mjesni poduzetnik — pa su me odvezli u područnu bolnicu južnog Devona i istočnog Cornwalla.

Imao sam vrlo ozbiljne probleme s plućima.

U toj sam bolnici ostao oko jedanaest tjedana i uveliko su raspravljali o tome da li bi me trebalo poslati u sanatorij jer sam imao TBC.

Otac i Majka su bili protiv toga; rekli su da ne bi imali vremena da me posjećuju ako bi me poslali u neki sanatorij udaljen nekoliko milja. Zato sam ostao kod kuće i nisam se baš oporavljao. Često sam se vraćao u bolnicu. A onda mi je oslabio vid i odvezli su me na Očni odjel Kraljevske bolnice u Muttley Plainu koja nije bila daleko od Južno-devonske-istočno-cornwalske bolnice. To je bila lijepa bolnica ako čovjek koji je slijep može reći da je nešto lijepo.

Iz bolnice sam pušten sa znatnim oštećenjem vida.

Tada je već bila uvelike poznata bežična telegrafija — to je prije bio bežični radio. Moj otac je imao kristalni aparat i ja sam mislio da je to najdivnija stvar na svijetu. Otac se bavio time, i napravio je goleme radioaparate s mnogo cijevi i počeo je proizvoditi radioaparate i elektromaterijal.

U to su vrijeme odlučili da bih morao nekamo otputovati i tako su me, onako bolesnog, posjeli na neki stari motocikl kojim me jedan njihov radnik odvezao tetki u Lydford. Često sam poželio da ta žena bude moja maj-

ka. Ona je uistinu bila dobra i volio sam je više nego svoju Majku. Ona me pazila, brinula se o meni kao da sam jedno od njene vlastite djece. Govorila je da nije dobro natjerati dijete koje teško diše da se vozi motociklom dvadeset pet milja. Najposlije sam se morao vratiti kući i povratak je bio znatno lakši. Lidford se nalazio na devonshireskim tresetištima, gore u Dartmooreu, iza Tavistocka, u blizini Okehamptona, a zrak je tamo bio čist i hrana dobra.

Nakon što sam se vratio kući u Plympton, upisao sam se na još neke dopisne tečajeve, ali mi je Majka rekla da moram raditi. Budući da je moj Otac imao mnogo radioaparata i elektromaterijala, morao sam putovati i prodavati ih sitnim trgovcima. Putovao sam sve do Elburtona, Modburya, Okehamptona i drugih mjesta, prodajući akumulatore, radiodijelove i elektromaterijal. Nakon izvjesnog vremena pokazalo se da je tako dinamičan posao bio pretežak za mene pa mi se pogoršalo zdravlje. Vozeći kola, oslijepio sam. Dakle, jeziva je stvar potpuno izgubiti vid, a osobito za vrijeme vožnje. Nasreću, uspio sam navrijeme zaustaviti kola i ostati u njima dok nije došao netko da vidi što se dogodilo i zašto sam blokrao promet. Neko vrijeme ljudi mi nisu povjerovali da sam bolestan i da ne vidim. Konačno je netko pozvao policiju, a ona kola hitne pomoći koja su me odvezla u bolnicu. Obavijestili su moje roditelje, a oni su prvo pomislili što je s kolima. Kad su dovezli auto kući, otkrili su da je opljačkan, da su ukradeni radioaparati, aku-

mulatori, oprema za testiranje, sve. Zbog toga sam još više pao u nemilost. No ubrzo sam se oporavio i vratio se kući.

Još sam malo studirao i onda je odlučeno da izučim za radiooperatera. Otišao sam u Southampton, jer se nedaleko od njega nalazila specijalna škola za obuku radiooperatera u avionima. Ostao sam tamo izvjesno vrijeme, položio sam ispite i dobio diplomu telegrafista prve klase. Na ispit, koji sam uspješno položio, morao sam otići u Croydon. Istovremeno sam naučio letjeti avionom i uspio dobiti dozvolu. No nisam prošao na liječničkom pregledu za putnički aviopromet, tako da sam se prizemljio prije nego što mi je karijera i počela.

Kad sam se vratio kući, poprilično su me optuživali zato što sam lošeg zdravlja i što sam potrošio novac a nisam dobio dozvolu. Prilično me iritiralo što su me optuživali za loše zdravlje, kao da sam želio biti bolestan. Održavši veliku obiteljsku konferenciju, moji su roditelji donijeli odluku da se nešto mora učiniti, jer sam ja uludo tratio život.

U međuvremenu nas je mjesni sanitarni inspektor, koji je bio prijatelj mojih roditelja, obavijestio da je otvoren veliki natječaj za inspektore za dim. U velikim gradovima ljudi su bili zabrinuti zbog ekologije jer su tvornice ispuštale prevelike količine dima i zagađivale okolicu i stoga je osnovana nova kategorija inspektora za dim. Postojali su sanitarni inspektori ali sada je stvorena nova kategorija: inspektori za dim. Glavni sanitarni inspektor je izjavio da bi to za mene bio

pravi posao i, osim toga, dobro plaćeni posao. No morao sam završiti posebni tečaj za to. Otvoren je dopisni tečaj za inspektore za dim. Učio sam kod kuće i ubrzo, ustvari za tri mjeseca, položio ispit, a onda su mi rekli da bih trebao otići na studij na Kraljevski sanitarni institut u Londonu. Iako nerado, moji su mi roditelji dali novac i ja sam otišao u London. Pohađao sam svaki dan nastavu na Kraljevskom sanitarnom institutu i često obilazio tvornice, električne centrale i svakovrsna neobična mjesta. Tri mjeseca poslije došli smo u golemu dvoranu za ispite, u kojoj je vrvjelo kao u košnici. Podijelili su nas u male grupe, a onoga tko je polagao ispit izolirali bi od ostalih. U svakom slučaju, položio sam ispit i dobio diplomu inspektora za dim.

Vratio sam se u Plympton s diplomom, nadajući se da će sve ići bez teškoća. Ali nije bilo tako. Podnio sam molbu za posao u Birminghamu. Otišao sam tamo — u Lozelles — na razgovor. Rekli su mi da ne mogu dobiti posao jer ne stanujem u tom okrugu.

Vratio sam se u Plympton i pokušao se zaposliti u Plymouthu. Ali me gradsko vijeće Plymoutha nije htjelo zaposliti gotovo zbog istog razloga: sada sam, naime, bio u pravom okrugu, ali ne i u pravom gradu. I tako sam nekoliko godina tražio posao. U međuvremenu sam radio kojekakve poslove, sve ono što mi je osiguravalo dovoljno novca da tijelo i dušu održim na okupu i da se odjenem. A onda je umro moj Otac. Godinama je bio vrlo lošeg zdravlja. Većinu vremena je proveo na krevetu, a oko godinu dana prije svoje smr-

ti, rasprodao je sav posao; dućan je pretvoren u liječničku ordinaciju. Prozorska su stakla obojena u zeleno, dućan je pretvoren u ordinaciju, a dio u kojem smo mi stanovali koristio se kao savjetovalište i ambulanta. Moja Majka i ja preselili smo u nekadašnje radionice. Nakon Očeve smrti ordinacija se preselila i mi smo ostali bez prihoda. Moje zdravlje nije bilo dobro, pa je Majka otišla svojoj kćerki, mojoj sestri, a ja sam, budući da sam bio odličan polaznik dopisnog kolegija, dobio posao u Perivaleu, u Middlesexu, u poduzeću koje se bavilo kirurškom opremom. Imenovali su me rukovodiocem prodaje, ali kada je vlasnik poduzeća otkrio da znam pisati dobre reklamne materijale, unaprijedio me u rukovodioca reklamnog odjela.

Morao sam završiti tečajeve o kirurškoj opremi i njezinom montiranju, pa sam nakon toga postao savjetnik za kiruršku opremu.

Smatrali su da sam toliko dobar u poslu da su me iz Perivalea premjestili u središte Londona, gdje sam bio glavni podešavač kirurške opreme za londonske podružnice.

Neposredno prije nego što sam napustio posao u Londonu, objavljen je rat između Velike Britanije i Njemačke. Sve je bilo zamračeno, i svakodnevno putovanje iz Perivalea u London i natrag bilo je za mene iscrpljujuće, umaralo me do krajnjih granica, a u tom sam se razdoblju i oženio. Ustvari, ne namjeravam pričati o tome jer sam shvatio da je štampa o tome previše rekla, i to uglavnom laži. Tražili ste da pričam o svom životu, pa ću se usmjeriti samo na to.

Nismo mogli dalje živjeti u Perivaleu jer su uvjeti putovanja bili loši. Uspjeli smo unajmiti stan u londonskom području Knightsbridgea. Bilo je blaženstvo putovati svaki dan u ured podzemnom željeznicom.

Rat je postajao sve žešći, a život sve težji. Došlo je do ozbiljnog racionaliziranja opskrbe i pojavila se nestašica hrane. London je bio žestoko bombardiran. Većinu vremena sam provodio kao dobrovoljni vatrogasac, morao sam se penjati zardalim željeznim ljestvama na krovove zgrada i motriti. Ako bih primijetio njemačke bombardere, morao sam upozoriti radnike da se sklone.

Jednog dana dok sam se biciklom vozio na posao kroz Hyde Park, zamijetio sam bombardere. Jedan je ispustio bombe koje su izgledale kao da će pasti tik kraj mene. Odbacio sam bicikl i otrčao pod neko drveće. Bombe su promašile Park ali su pogodile Buckinghamsku palaču i veoma je oštetile.

Činilo se da posvuda padaju bombe. Jednog dana sam morao izaći zbog posebnog slučaja podešavanja kirurških aparata. Dok sam se približavao stanici Charing Cross, iz oblaka je iznenada pala velika bomba i kroz stanicu upala u podzemnu željeznicu koja je bila puna ljudi. Čak i sada vidim oblak prašine i dijelove — čega? — koji su se razletjeli kroz rupu na krovu.

Jedne je noći došlo do stravičnog zračnog napada i bombardirano je mjesto gdje smo živjeli moja žena i ja. Morali smo bježati u onome u čemu smo se zatekli i bez ikakve prtljage. Dugo smo tumarali po mraku za-

jedno s drugim ljudima: vladao je kaos. Bombe su padale, a nebo se sablasno zarudjelo od požara na East Endu. U plamenu smo vidjeli obrise katedrale St. Paul i velike oblake dima kako se uzdižu. Svaki čas su štekali mitraljezi i oko nas su povremeno padale prazne čahure i šrapneli. Nosili smo čelične šljemove, jer su zapaljeni komadići koji su praskali po tlu mogli raniti nezaštićeno tijelo.

Konačno je došlo jutro i ja sam nazvao svog poslodavca da mu kažem da smo bili bombardirani. On je rekao: »Nema veze, moraš doći na posao. I drugi su bili bombardirani.« I tako sam prljav i gladan sjeo u vlak i odvezao se u svoj ured. Kad sam došao do naše ulice, vidio sam da je policija tamo postavila kordon. Dok sam se pokušavao probiti kroza nj, prišao mi je jedan revni policajac i optužio me za pljačku; u to su vrijeme svi bili prilično grubi i razdražljivi. Upravo u tom trenu iz auta je izašao moj poslodavac i prišao mi. Pokazao je policajcu svoje isprave, pa smo zajedno ušli u ured.

A tamo je sa svih strana nadirala voda. Bomba je raznijela vodovod. Voda je s krova, mnogo katova iznad nas, u sklopu tekla po namještaju. Podrum je bio poplavljen i svuda je bilo krhotina stakla, svuda je bilo komadića kamenja, a kad smo se okrenuli, ugledali smo u zidu zabijeno kućište jedne bombe.

Tu je vladao kaos. Nije se imalo što spasiti. Uspjeli smo iznijeti neke spise i samo nekoliko komada opreme, a onda smo svi prionuli

na posao i pokušali ured osposobiti za rad, ali to je bilo beznadno. Konačno je moj poslodavac rekao da će preseliti u drugi dio zemlje i pozvao me da pođem s njim. Kako nisam imao novca nisam pristao na to. Bilo mi je uistinu teško putovati, a započeti život nanovo u nekom zabačenom dijelu zemlje predstavljalo je izdatak na koji nisam mogao ni pomišljati. Zato sam, budući da nisam mogao ići s njim, ostao bez posla u Engleskoj u ratno vrijeme.

Obilazio sam zavode za zapošljavanje, pokušavajući naći bilo kakav posao. Htio sam raditi kao ratnodopski policajac, ali nisam prošao na liječničkom pregledu. Situacija je postajala očajna; čovjek ne može živjeti od zraka i, kao posljednja šansa, otišao sam u zgradu dopisne škole u kojoj sam položio mnogo tečajeva.

Slučaj je htio da su imali slobodno radno mjesto jer je jedan njihov čovjek bio mobiliziran, a ja sam imao — tako su mi rekli — zavidne svjedodžbe i mogli su me zaposliti u savjetodavnom odjelu. Plaća bi bila pet funti tjedno i morao bih stanovati u Weybridgeu, u Surreyu. No rekli su da mi ne mogu dati akontaciju, iako mi je novac bio potreban za preseljenje. Osim toga, rekli su da moram razgovarati s jednim od direktora. Raspitao sam se i ustanovio da je najjeftiniji put dotamo zelenim autobusom, i tako sam dogovorenog dana otišao u Weybridge. No tamo sam veoma dugo čekao, jer direktor nije došao. Objasnili su mi: »Oh, on nikada ne dođe navrijeme, možda neće doći ni do četiri

sata. Jednostavno ćete morati čekati.« Konačno je direktor došao, pogledao me, bio je vrlo ljubazan i ponudio mi posao za pet funti tjedno. Rekao mi je da je iznad garaže prazan stan i da mogu useliti u nj; iako je najamnina bila veoma visoka, pristao sam na njegove uvjete jer sam se želio što prije zaposliti. Vratio sam se u London, pokupili smo svoje bijedne stvari, doselili u Weybridge i trošnim, starim drvenim stepenicama uspeli se u stan nad garažom. Sljedećeg dana sam počeo raditi kao dopisni službenik, isto ono što sam radio u dopisnoj školi.

Toliko je mnogo lažnih termina; danas imamo smetlare koje nazivaju sanitarnim stručnjacima, a oni naprosto kupe smeće. Neki od dopisnih službenika sebe nazivaju stručnim savjetnicima ili savjetnicima, iako smo svi mi obavljali najobičnije činovničke poslove.

Činilo se da je zločin imati neku kategoriju. Uvijek su mi govorili da je moj Otac vodoinstalater; ustvari, on to nije bio, pa što i da je bio? Sigurno je da je izučio vodoinstalerski zanat, no on, kao ni ja, nije imao izbora. Ja sam strojarski tehničar. I, u svakom slučaju, što je s poznatim gospodinom Crapperom, čovjek koji je izmislio današnje WC-e? Na njima nije ništa poboljšano još od vremena starog Crappera. Crapper je, ako se sjećate, bio vodoinstalater, i to silno dobar vodoinstalater, a zbog svojih izuma, vodokotlića i zahoda za ispiranje postao je miljenik kralja Edwarda koji se prema gospodinu Crapperu ponašao kao prema svom osobnom prijatelju. Prema tome, vidite, vodoinstalater

može, kao i trgovac, prijateljevati s kraljevima: Thomas Lipton je navodno bio trgovac mješovitom robom. Naravno da je bio, imao je veliko trgovačko poduzeće mješovitom robom, a prijateljevao je s kraljem Georgeom V. Dakako, nije važno što je nečiji otac bio. Zašto bi bila sramota imati oca trgovca? Danas se kraljevske kćeri udaju za trgovce, zar ne? Ali uvijek se zabavljam kad se sjetim da je Isus navodno bio sin drvodjelje. Pa to nije sramota!

Ovo me udaljava od moje priče, ali želim reći da bih radije bio sin vodoinstalatera nego sin onih jadnih, bolesnih ljudi koji se nazivaju novinarima. Za mene ne postoji ogavniji posao od novinarskoga. Vodoinstalater pomaže ljudima. Novinar im upropaštava život.

Otkako sam ovdje, otkrio sam mnoge zanimljive stvari, ali me osobito zagolicala jedna: nosim prilično slavno prezime, ne samo zbog strica Richarda, već i zbog nekih starijih članova svoje obitelji, zbog jednog koji je bio sudrug sir Joshue Reynoldsa i drugog koji je bio lord-namjesnik, ili kako su ga već zvali, londonske Tvrdave. I to u ono vrijeme kada su pokušali ukrasti kraljevsku krunu s draguljima, no pokušaj je bio osujećen.

Ovdje se štošta može vidjeti i naučiti, a meni su rekli da moram još puno toga naučiti jer se, kažu, nisam naučio poniznosti, jer nisam naučio kako da se slažem s ljudima. No ja sam zaista dao sve od sebe. I najposlije, kunem se svim Biblijama da je sve to što sam izdiktirao istina i samo istina.

DEVETO POGLAVLJE

Moj život u Weybridgeu nije bio sretan. Postao sam nadzornik uličnog bloka za protuvionsku zaštitu. Jedan je nadzornik postao ljubomoran na mene i radio je sve i sva da mi napakosti. Ponudio sam ostavku, ali je nisu prihvatili.

Jedne noći u Weybridgeu, poslije zračnog napada, na moja vrata pokucao je jedan policajac. Činilo se da je vidio slabo svjetlo — jedva toliko da bi se moglo opaziti s udaljenosti od stotinu stopa. U stubištu je bio pokvaren prekidač, jedan od onih starih mjedenih prekidača s velikom izbočinom, pa pretpostavljam da se zbog vibracija naprosto sam uključio. Policajac je i sam mogao vidjeti da bi se svjetlo upalilo kad bi muha kihнула, jer je opruga u sklopci bila pokvarena. Ali, ne, svjetlo se vidjelo, to je sve što ga se ticalo. Zato sam se morao pojaviti na sudu i platiti novčanu kaznu. I zbog toga mi je krivo, jer je bilo posve nepotrebno, a prijavio me »neprijatelj« — nadzornik. Poslije toga sam dao ostavku smatrajući kako je bolje da ljudi, ako ne mogu raditi zajedno, izadu iz tog »društva«.

Ja sam u Weybridgeu trebao sve raditi, odgovarati na pisma, nagovarati ljude da se upisuju na tečajeve, održavati šefova kola — a on je stalno mijenjao proklete automobile — raditi kao neplaćeni kurir i sve što zatreba. I sve to za pet funti tjedno!

Ljude su pozivali u vojsku, živjeti je bivalo sve teže, nedostajalo je hrane, a iz tvornice aviona u Brooklandsu stalno je dopirala čudna buka. Jednog dana dok su isprobavali avion Wellington, on se srušio blizu Weybridgea. Pilot je spasio selo po cijenu vlastitog života, jer je pao na elektrificiranu željezničku prugu. Avion je nalikovao na igračku koja se razletjela uokolo u tisuću komada, ali su stanovnici Weybridgea bili spašeni zahvaljujući pilotovoj samopožrtvovnosti.

Upravo u to vrijeme dobio sam poziv za vojsku. Prije odlaska u vojnu službu, morao sam se formalno pojaviti pred liječničkom komisijom.

Određenog dana sam otišao u veliku dvoranu u kojoj je mnoštvo muškaraca čekalo pregled. Obratio sam se bolničaru: »Znate, ja imam TBC«. Pogledao me i rekao: »Moram priznati, momče, da izgledaš prilično loše. Sjedni ovdje.« Sjeo sam tamo gdje mi je pokazao, i tako sjedio i sjedio. Konačno, kad su već gotovo sve pregledali, članovi liječničke komisije okrenuli su se prema meni. »Što je ovo?«, upitao je jedan. »Kažeš da imaš TBC. Znaš li ti što je TBC?« »Sigurno da znam, gospodine«, odgovorio sam. Postavio mi je mnoga pitanja i gundao i gundao. A onda je nakratko porazgovarao sa svojim kolegama.

Najposlije se okrenuo prema meni kao da donosi najvažniju odluku na svijetu.

»Šaljem te u bolnicu Kingston«, rekao je. »Tamo će te pregledati i brzo ustanoviti imaš li TBC. Ako je nemaš — neka ti Bog pomogne!« Pažljivo je popunio obrazac, zapečatio ga, stavio u omotnicu, koju je također zapečatio, i hacio je prema meni. Podigao sam je s poda i otišao kući.

Sutradan sam rekao svom poslodavcu da moram otići na liječnički pregled. Čini se da ga je to iznerviralo. Stekao sam dojam da je mislio: »Oh, zašto tip troši moje vrijeme, zašto ne ode u vojsku i nestane.« Taj sam dan obavio sve svoje poslove, a sutradan sam se prema uputi ukrcao u autobus za Kingston-na-Temzi. Otišao sam u bolnicu. Tamo sam prošao sve vrste testova i, osim toga, snimili su me rendgenom. Nakon snimanja su me ugurali u jedan ormar u kojem se sušilo mnogo rendgenskih snimaka. Pola sata poslije došla je jedna žena i rekla: »U redu, možete ići kući!« I to je bilo sve. Kako mi se više nisu obraćali, otišao sam kući.

Zatim sam dobio poziv da se javim na Kliniku za TBC u Weybridgeu. Naravno, to je bilo tri ili četiri tjedna poslije. Kad sam primio poziv, otišao sam na Kliniku za TBC kao poslušni dječčić. Tamo me pregledao jedan uistinu ljubazan liječnik koji je bio upravo onakav kakav bi liječnik trebao biti. On je dobio moje rendgenske snimke i složio se sa mnom da je bilo glupo vodati me od jednog do drugog odjela. Rekao je da je posve očito da na plućima imam gadne ožiljke i ako

odem u vojsku, smatrao je da od mene ne bi bilo nikakve koristi. Britanija sigurno nije došla u fazu da mora mobilizirati i bolesne. »Poslat ću izvještaj u kojem ću potvrditi da ste nesposobni za svaku vrstu vojne službe«, rekao je.

Vrijeme je prolazilo i jednog sam dana dobio dopisnicu kojom me obavještavaju da me neće pozivati u vojsku jer spadam u četvrtu, najvišu kategoriju.

Odnio sam dopisnicu svom poslodavcu i pokazao je, i činilo se da je pomislio: dobro, bar imam nekoga tko će raditi ako ostale pozovu. Tih je dana vladala mahnita gužva jer su ljudi pokušavali dobiti odgodu. Čovjek koji je kod mog poslodavca bio upravnik promijenio je posao, a umjesto njega je imenovan drugi s kojim se uopće nisam slagao. Bio je od onih tipova koje uopće nisam volio. Unatoč tome, davao sam sve od sebe, ali bivalo je sve teže i teže, jer je bilo sve više i više posla, a plaća je ostala ista. Bilo je očito da netko trči poslodavcu i blebeće, i to ne uvijek istinite priče.

Jednog sam dana poslije posla vrludao vrtom. Imali smo vrt od tri i pol jutra i ja sam prolazio kroz mali šumarak. Kako se približavala večer, počeo se spuštati suton. Spotaknuo sam se o jedan korijen i pao uz užasan tresak. Pri padu doslovce sam izletio iz tijela!

Osovio sam se na noge, ali onda — neka mi Bog čuva dušu! — otkrio sam da »ja« nisam bio u »meni«, jer dok sam ja stajao uspravno, moje je tijelo ležalo potruške s li-

cem nadolje. Užasnut, osvrnuo sam se oko sebe i ugledao neke ljude neobična izgleda. Monasi, pomislio sam. Kog vruga ovi monasi rade ovdje? Pogledao sam njih, zatim svoje tijelo — pa, pretpostavio sam da je to na zemlji moje tijelo. Ali onda sam u glavi osjetio neki glas ili nešto slično. Prvo sam imao dojam da je to neki čudni strani jezik, ali kad sam se pribrao, otkrio sam da razumijem ono što mi govore.

»Mladiću«, govorio je glas u mojoj glavi, »razmišljaš o grešnim stvarima, o tome da okončaš vlastiti život. To je uistinu loše. Samoubojstvo je pogrešno, bez obzira na uzrok, bez obzira na zamišljeni razlog ili ispriku, samoubojstvo je uvijek pogrešan čin.«

»Lako je vama«, pomislio sam, »vi se niste namučili kao ja. Evo me ovdje u ovom — pa, strašno mi je bilo teško riječima opisati to mjesto — ne mogu dobiti povišicu, a čini mi se da me moj poslodavac više ne voli. Zašto bih ostao ovdje? Uokolo je mnogo drveća preko kojega se može prebaciti zgodno uže.«

O ovome neću suviše pričati, jer mi je u mozak usađena ideja da se, ako želim, mogu osloboditi onoga što smatram torturama na Zemlji. Ako to želim, ako sam uistinu ozbiljan, mogu uraditi nešto za čovječanstvo dajući svoje tijelo nekom duhu, ili duši, koji želi uskočiti u njega čak i prije nego što ja iskočim van. Sve mi je to izgledalo kao hrpa gluposti, ali budući da sam pomislio kako bi to moglo biti uzbudljivo, dopustio sam im da nastave. Prvo, rekli su mi da bih, ako sam uistinu zainteresiran, morao promijeniti

ime. Spomenuli su neko čudno ime koje su željeli da uzmem. Svojoj sam ženi rekao samo to da ću promijeniti ime, ona je vjerojatno pomislila da sam šašav ili slično i na tome je ostalo, i tako sam zakonski promijenio ime.

Onda su me počeli mučiti zubi. Proživio sam užasno razdoblje. Konačno to više nisam mogao podnositi i otišao sam mjesnom zubaru. Pokušao mi je izvaditi zub, ali ovaj se nije dao van. Napravio mi je unutra rupu kako bi mogao koristiti elevator — ne onu vrstu kojom se ljudi uspinju na katove, već onu namijenjenu za podizanje zuba polugom. Nakon što se zubar konzultirao s nekim specijalistom u Londonu, morao sam hitno u jednu privatnu kliniku.

Kad je moja žena priopćila mojem poslodavcu da sam morao otići u kliniku, čula je komentar da ja moram raditi i kad me boli zub. I to je bilo sve razumnijevanje koje smo dobili. I tako sam ja, naravno, o vlastitom trošku, otišao u tu kliniku, tada nije bilo nikakvih zdravstvenih programa kao što ih, čini se, danas imate, gdje su mi tu malu operaciju, koja na kraju krajeva i nije bila tako lagana, napravili. Zubar je bio dobar, anestezičar još bolji. Ostao sam na klinici tjedan dana, a zatim se vratio u Weybridge.

Doživio sam poprilično incidenata, podbivanja, neugodnosti i nepravednih optuživanja. Nema smisla ulaziti u sve to, preturati po smeću, jer, uostalom, ja nisam novinar. No kako je bilo lažnih optužbi, moja žena i ja razgovarali smo i dogovorili se da to više

ne podnosimo, te sam dao pismeni otkaz. Od tog trenutka mogao sam imati lepru ili čak neki teži oblik kuge, jer ostatak tjedna sam prosjedio u svom uredu a da nitko nije ušao — očito im je bilo rečeno da ne dolaze — niti sam dobio nekakav posao. Potkraj tjedna moj posao tamo je završio.

Veselo smo napustili Weybridge i otišli u London. Prilično smo se seljakali. O, Bože, zaboravio sam na koliko smo mnogo mjesta pokušavali, što, u svakom slučaju, i nije tako važno. Kad smo ustanovili da su uvjeti nepodnošljivi, otišli smo na drugo mjesto, u londonsko predgrađe zvano Thames Ditton.

Oh, jedva čekam da završim ovu šašavu priču, jer uopće ne uživam u njoj. Budući da sam toliko žurio, nešto sam zaboravio. Radi se o ovome: prije nekog vremena su mi rekli da bih morao pustiti bradu. Dobro, pomislio sam, ali zašto je to važno? Grijech više ili manje. I tako sam, dok sam još bio u Weybridgeu, pustio bradu i moj me poslodavac prilično ismijavao kao i moje kolege. Nije važno, mislio sam, neću još dugo biti s njima.

Odselili smo u Thames Ditton; kratko smo stanovali u kući u kojoj su se iznajmljivale sobe. Vlasnica je bila jedna smiješna starica koja naprosto nije vidjela prljavštinu. Umišljala je da živi u vojvodskoj palači ili slično, te uopće nije zamjećivala golemu paučinu visoko u kutovima stepeništa. Ali ona je bila suviše otmjena, pa smo stoga potražili drugo mjesto. Dolje niz cestu se nalazilo jedno takvo mjesto, kuća u kojoj su iznajmljivali gornji i donji stan. Uzeli smo to iako nismo uopće

imali ideju kako ćemo se domoći novca, jer sam ja bio bez posla. Zato sam radio sve samo da zaradim povremeno nešto novca kako bismo preživjeli. Otišao sam u ured za nezaposlene, ali budući da sam dao otkaz, nisam mogao dobiti pomoć za nezaposlene. Iako nisam nikada dobio nikakvu pomoć, živio sam i bez nje, ni dan-danas ne znam kako, ali živio sam.

Imao sam stari bicikl na kojem sam se vozio uokolo pokušavajući naći posao; no posla nije bilo. Rat je završio, muškarci su se vratili iz svojih jedinica i tržište je bilo zasićeno radnom snagom. Njima je bilo dobro, oni su primali pomoć za nezaposlene ili možda mirovine; ja nisam imao ništa.

A onda mi je jedne noći pristupila skupina muškaraca. Naveli su me da izađem iz tijela, razgovarali su sa mnom i pitali me da li još uvijek želim izaći iz svog tijela i otići u ono za što sam onda mislio da je Raj. Mislim da je to Raj, ali ovi ljudi su to zvali astralnim svijetom. Kad sam ih uvjerio da to želim više nego prije, rekli su mi da sljedećeg dana moram ostati kod kuće. Jedan od njih, odjeven u žutu svećeničku halju, odveo me do prozora i pokazao van. Rekao je: »Ono drvo — moraš otići do onog drveta, uhvatiti se za onu granu, pridići se i potom se otpustiti.« Rekao mi je točno vrijeme kada to moram uraditi i naglasio da je od presudnog značenja da doslovce sljedim upute jer bi me u protivnom moglo jako boljeti, ali također i ostale. I što je još gore za mene — i dalje bih ostao na Zemlji.

Sljedećeg je dana moja supruga mislila da sam poludio ili slično, jer nisam po običaju izašao, nego sam se motao uokolo. A zatim, minutu ili dvije prije određenog vremena, izašao sam u vrt i otišao do onog drveta. Povukao sam granu bršljana, ili kako se već zove to što bršljan ima, i dohvatio granu koju su mi pokazali. A onda sam osjetio kao da me pogodio grom. Nisam se morao pretvarati da padam, stvarno sam pao — tresnuo sam na zemlju! A nakon toga, gospode Bože, vidio sam kako iz mene izlazi neka srebrna vrpca. Posegnuo sam za njom da vidim što je to, ali mi je netko nježno uklonio ruke. Ležao sam tako na zemlji stravično preplašen, jer su se na toj srebrnoj vrpici nalazila dva čovjeka koja su nešto radila po njoj, a treći je stajao postrani s drugom srebrnom vrpcom u rukama i, užas nad užasima, mogao sam vidjeti kroz gomilu njih, pa sam se pitao da li ja to uistinu vidim ili sam si razbio glavu; sve je bilo tako čudno.

Konačno se začuo zvuk nalik na usisavanje, potom na bučkanje, a zatim sam otkrio — oh, kakve li radosti! — da lebdim u nekom prekrasnom, bajnom svijetu, što znači da sam, ispričavši sve ovo o svom prošlom životu ispunio svoj dio ugovora, kao što sam obećao da ću ispričati, te da se vraćam u svoj dio astralnog svijeta...

Ja sam Lobsang Rampa, i upravo sam zapisao ono što mi je tako nevoljko, tako neљubazno, ispričala osoba čije sam tijelo preuzeo. A sada dopustite da ja nastavim.

Njegovo tijelo je bilo na zemlji i lagano se treslo, a ja — priznajem to bez suviše stida — i ja sam se tresao, ali od straha. Nije mi se sviđao izgled tog tijela ispruženog ispred mene, ali tibetanski lama sluša naređenja, kako ugodna tako i neugodna, zato sam tamo stajao dok su se dvojica moje braće lama borila sa čovjekovom srebrnom niti. Morali su spojiti moju srebrnu nit prije nego što se njegova potpuno odvoji. Nasreću, jadni je momak bio tako ošamućen da je nepomično ležao.

Nakon, činilo se, mnogo sati, a ustvari se radilo samo o otprilike petini sekunde, pričvrstili su moju srebrnu nit, a njegovu odvojili. Brzo su ga odveli, a ja sam zadržtao pri pogledu na tijelo s kojim sam sada bio spojen. Ali onda sam, slijedeći upute, pustio da moje astralno tijelo utone u to tijelo koje će odsada biti moje. Oh, prvi dodir je bio užasan, hladan, odvratn. Ponovno sam od straha izletio u zrak. Pristupila su dvojica lama da me smire i postupno sam utonuo u tijelo. Opet sam pri dodiru zadržtao od užasa i gađenja. Ovo je stvarno bilo neobično, šokantno iskustvo, takvo kakvo nikada više ne bih želio ponoviti.

Činilo se da sam ja bio prevelik ili da je to tijelo bilo premaleno. Osjećao sam se stiješnjeno, bio sam opasno prigužen. A tek miris! Kakva razlika! Moje staro tijelo bilo je razderano i umiralo je, ali ono je ipak bilo moje. Sada sam uglavljen u ovu stranu stvar koja mi se nije sviđala!

Nekako sam — i to ne mogu objasniti — nespretno petljao po unutrašnjosti pokušavajući se uhvatiti za moždana motorna i živčana vlakna. Kako sam uspio pokrenuti tu prokletu stvar? Neko vrijeme sam tamo bespomoćno ležao, upravo kao da sam paraliziran. Tijelo se nije htjelo pokrenuti. Činilo se da poput neiskusnog vozača nespretno petljam oko nekog vrlo složenog automobilskog motora. Ali sam konačno, uz pomoć moje astralne braće, uspio ovladati sobom. Uspio sam pokrenuti tijelo. Drhtavo sam se osorio na noge i gotovo vrisnuo od užasa kad sam otkrio da hodam unatrag umjesto unaprijed. Zanjihao sam se i pao. To je bilo uistinu jezivo iskustvo. Ove tijelo mi se stvarno gadilo, a bio sam i u strahu da neću uspjeti izaći nakraj s njim i pokrenuti ga.

Ležao sam s licem na zemlji i nisam se mogao pomaknuti, a onda sam krajičkom oka zamijetio dvojicu lama koji su izgledali vrlo, vrlo zabrinuti zbog mojih teškoća. Zagundao sam: »Hajde, probaj sam, provjeri možeš li natjerati ovo ogavno tijelo da ti služi!«

Izenada je jedan od lama rekao: »Lob-sang! Prsti na rukama ti se trzaju, pokušaj pomaknuti stopala.« Pokušao sam i otkrio da je između istočnjačkih i zapadnjačkih tijela zapanjujuća razlika. Nikada ne bih pomislio da je tako nešto moguće, ali sam se onda sjetio onoga što sam čuo dok sam plovio kao brodski strojar: brodski propeleri su se u Zapadnim vodama morali okretati u jednom smjeru, a u Istočnim vodama u drugom. Jasno je, rekao sam sam sebi, da moram početi

sve iznova. Zato sam ostao miran, izašao iz tijela i pažljivo ga pregledao izvana. Što sam ga više gledao, to mi se manje svidalo. Pomislio sam da mi nije preostalo ništa drugo doli da pokušam još jednom. I tako sam se ponovno neudobno stisnuo u tu sluzavu, hladnu stvar, u tijelo Zapadnjaka.

Pokušao sam ustati uz golem napor, ali sam opet pao: konačno sam se uspio uspen-trirati na noge i ledima se nasloniti na ono dobrostivo drvo.

Iz kuće se začula iznenadna lupa i vrata su se širom otvorila. Istrčala je neka žena govoreći: »Oh! Što si sada uradio. Udi unutra i leži.« To me prenerazilo. Sjetio sam se one dvojice lama i uplašio se da bi se žena mogla razbjesnjeti kad ih ugleda, ali oni su očito njoj bili nevidljivi, što me je iznenadilo. Ja sam uvijek vidio ljude iz astralnog svijeta koji su me posjećivali, ali ako bi — dok sam s njima razgovarao — u prostoriju ušla neka druga osoba, ona bi zacijelo pomislila da razgovaram sam sa sobom, a ja nisam želio da me smatra ludakom.

Ta žena je došla do mene i, pogledavši me, prenerazila se. Pomislio sam da će postati histerična, ali ona se nekako svladala i stavila mi ruku preko ramena.

Razmišljao sam kako da upravljam tijelom, a onda sam vrlo polako, usredotočen na svaki korak, krenuo prema kući, uspeo se stepenicama i ljosnuo na ono što je očito bilo moj krevet.

Tri dana sam ostao u toj sobi, opravdavajući se slabošću, dok sam uvježbavao kako da

primoram tijelo da radi ono što želim i nastojeći se obuzdati, jer to je uistinu bilo najuzasnije iskustvo koje sam doživio. Izašao sam nakraj sa svim vrstama mučenja u Kini, Tibetu i Japanu, ali ovo je iskustvo izazivalo sav moj gnjev, jer sam bio zatočen u tuđem tijelu kojim sam istodobno morao upravljati.

Razmišljao sam o onome o čemu su me učili prije mnogo godina, prije toliko mnogo godina da mi se činilo da je to bilo u nekom drugom životu. »Lobsang«, govorili su mi, »u davnim vremenima su Velika Bića, Bića izvan ovog sistema koja nisu imala čovječje oblike, morala zbog posebnih razloga posjetiti Zemlju. No da su došla u svom vlastitom obliku, plijenila bi pažnju pa su stoga uvijek imala u pripravnosti tijela u koja su mogla ući i kontrolirati ih, te su izgledala kao domoroci. U vremenu koje će uslijediti«, rekli su mi, »i ti ćeš to iskusiti i pritom otkriti da takvo iskustvo izaziva sablazan.« I jest!

Za one koje uistinu zanima, dopustite da nešto kažem o transmigraciji, jer mogu toliko toga saopćiti svijetu, pa ipak, zbog kleveta novinara, ljude stalno obmanjuju kako je moja priča neistinita. Ispričat ću vam više o tome u svojoj sljedećoj knjizi, ali sada ću ljudima pokazati kako je transmigracija funkcionirala. Ona uistinu ima mnogo prednosti. Razmislite o ovome što ću vam predstaviti kao konačnu mogućnost; ljudska je rasa poslala na Mjesec glasnika, ali ljudi ne znaju kako da putuju u nedokučivi Svemir. S obzirom na svemirske udaljenosti put na Mjesec izbljeđuje potisnut u posvemašnju bez-

načajnost. Bili bi potrebni milijuni godina da svemirski brod doleti do nekih dalekih zvijezda iako postoji znatno jednostavniji način i ja pouzdano tvrdim da astralno putovanje može biti takav način putovanja. Tako su prije putovala, dakako, i danas putuju stvorenja (kažem »stvorenja« zato što nemaju ljudsko obličje) iz drugih galaksija. Ona su i sada ovdje, a ovamo su doputovala astralno; a neka od njih nastavaju ljudska tijela upravo kao što su to radili Pradavni Preci.

Ljudi bi mogli, kad bi znali kako, premostiti vrijeme i prostor te svukuda slati astralne putnike. Astralno putovanje može biti brzo kao misao, a ako ne znate kako je misao brza, reći ću vam — astralno putovanje odavde do Marsa traje desetinu sekunde. Ali u budućnosti će istraživači putovati u neki svijet astralno i tamo će, spomoću transmigracije, ulaziti u tijelo tamošnjeg domoroca što će im omogućiti da steknu izravno iskustvo o tome svijetu. Dakle, ovo nije znanstvena fantastika. To je apsolutna istina. Ako žitelji drugih svjetova to mogu raditi, onda mogu i Zemljani. Ali, nažalost, moram reći da se ljude dosad nije moglo učiti o ovome isključivo zbog sumnje koja se baca na moju riječ.

Na nesreću, kad čovjek preuzme nečije tijelo pojave se ozbiljne slabosti. Dopustite da vam to ilustriram; ubrzo nakon što sam preuzeo tijelo, otkrio sam da ne znam pisati sanskrit, da ne znam kinesko pismo. O da, znao sam jezik, znao sam što bih trebao napisati, ali — tijelo koje sam nastavao nije bilo »podešeno« da izvede »črčkarije« sanskrts-

kog ili kineskog pisma. Bilo je kadro reproducirati samo znakove engleskog, francuskog, njemačkog ili španjolskog.

To je sve povezano s mišićnom kontrolom. Isto se događa i na Zapadu kada otkrijete da neki školovani Nijemac, iako, recimo, s boljom naobrazbom od većine Engleza, ne zna reproducirati tako dobro engleski kao Englez. On ne može »navesti svoj jezik da oblikuje« glasove. Zato, bez obzira na to koliko je visoko obrazovan, on ipak ne može ispravno izgovarati glasove. Općepoznato je da se gotovo uvijek može odrediti je li netko domorodac u nekom području i to prema načinu na koji izgovara riječi, s obzirom na to upravlja li svojim glasnicama poput domoroca ili u izgovor unosi stanovite disonance koje domorodac ne unosi.

Pri prijelazu u drugačije tijelo, čovjek može izgovoriti sve glasove, itd., jer tijelo proizvodi glasove koje je naučilo, naprimjer, engleske, francuske, ili španjolske. Ali s pisanjem je drugačije.

Gledajte to ovako: neki ljudi znaju crtati ili slikati. Zato recimo da su ti ljudi — umjetnici — sposobni proizvoditi črčkarije određenog značenja. Dakle, većina ljudi, čak ni pripadnici iste rase, to ne znaju, pa čak ni uz poduku — ni uz dugotrajne vježbe — osim ako čovjek nije »rođeni umjetnik«, ne mogu usvojiti te oblike umjetnosti. Ista se stvar događa kada Istočnjak preuzme tijelo nekog Zapadnjaka. On može komunicirati govorom i znati sve što se može uraditi kod pisanja, ali on više ne umije napisati znakove

svoga nekadašnjeg izvornog jezika kao što su sanskrt ili kineski ili japanski, jer je za to potrebna višegodišnja praksa i njegovi su pokušaji tako nespretni, tako grubi, da ideografiji nemaju nikakvo razumljivo značenje.

Druga teškoća je u tome što je entitet istočnjački, a tijelo-nosilac zapadnjačko. Ako smatrate da je to neobično, reći ću vam da biste, da ste u Velikoj Britaniji, auto s volanom na desnoj strani vozili lijevom stranom ceste, no u Americi biste auto s volanom na lijevoj strani vozili desnom stranom ceste. To svatko zna, ha? Pa onda, uzmite nekog lošeg vozača koji je naviknut na vožnju uskim londonskim ulicama, stavite tu jadnu dušu u neki američki auto i nepripremljena, bez poduke, pustite na američke autoceste. Jadnik, ne bi imao velikih izgleda, zar ne? Ne bi dugo živio. Njegovi refleksi koje je možda pola života uvježbavao izbezumili bi se kad bi iznenađeni morali obrnuto funkcionirati, a u kritičnoj situaciji vozač bi smjesta počeo voziti krivom stranom ceste i izazvao sudar koji je upravo pokušao izbjeći. Da li ste shvatili ovo objašnjenje? Vjerujte mi da je tako jer se sve to meni događalo. Zato transmigracija nije za neupućene. Kažem, s posvemašnjom iskrenošću, da bi se mnogo toga moglo uraditi u transmigraciji kada bi ljudi dobili pravo znanje, a ja sam iznenađen što Rusi, koji su tako daleko odmakli u mnogim stvarima, još nisu nadošli na ideju o transmigraciji. To nije teško, naravno, ako znate kako.

To je lako — ako možete osigurati stanovite mjere predostrožnosti. Ali ako pokušate

podučavati u ovim stvarima, kao što bih ja mogao, a imate protiv sebe mnogo nepromišljene djece ili novinara, onda se cijela stvar izjalovi prije nego što je čovjek i započne.

Druga stvar koju treba razmotriti jest pribavljanje podesnog nosioca ili tijela, jer ne možete tek tako uskočiti u svako tijelo i preuzeti ga kao što kriminalac upadne u neki auto zaustavljen pred semaforom. O, ne, ovo je mnogo teže od toga. Morate pronaći tijelo koje je u skladu s vašim, koje je bar u nečemu skladno s vašim. To uopće nema veze s tim je li vlasnik tijela dobar ili zao, ali ima veze s frekvencijom toga tijela.

Ako vas zanima radio, znate da možete imati, recimo, superheterodinski prijemnik s trotonskim kondenzatorima. Ako aparat ispravno radi, jednu ćete stanicu razgovjetno čuti, i dok podešavate sklad, vi zapravo birate isti signal na različitim valnim dužinama ili različitim frekvencijama — to je isto. Kod frekvencije se računa broj puta promjene vala od pozitivnog u negativni, itd. A kada uzmete valnu dužinu, samo mjerite udaljenost između vrhova susjednih valova. To je isto kao da ružu nazivate drugim imenom, ali ono što vam ja pokušavam reći jest da je transmigracija moguća. Ne samo da je moguća, već će ona u budućnosti, ovdje na Zemlji, postati svakodnevna pojava.

Vratimo se u Thames Ditton. Bilo je to sasvim zgodno mjesto u prigradskom području velikog Londona. Mislim da se tako zove jedno londonsko stambeno naselje. To je mjesto obilovalo drvećem, i svako ste jutro

mogli vidjeti poslovne ljude kako jure prema stanici Thames Ditton, sjedaju u vlak koji ih odvozi u Wimbledon i druge dijelove Londona da obave svoje dnevne poslove. Mnogi od njih su bili iz Londona, burzovni mešetari, ljudi iz osiguravajućih zavoda, bankari i svi ostali. Ja sam živio upravo nasuprot bolnici Cottage. Dalje od nje, na desnoj strani, nalazili su se neki sportski tereni uz koje se uzdizala velika zgrada Direkcije trgovine mlječkom.

U Thames Dittonu je živjela tzv. viša klasa, a neki od glasova koje sam mogao čuti kroz otvoren prozor toliko su pripadali »višoj klasi« da sam pojedine oštro naglašavane glasove jedva razumio.

Nije mi bilo lako govoriti. Morao sam promisliti prije nego što bih izgovorio neki glas, a onda ga slikovno predočiti. Većina ljudi govori spontano. Možete bez ikakvih teškoća brbljati, bez puno razmišljanja, ali ne i ako ste Istočnjak koji je preuzeo zapadnjačko tijelo. Čak i danas moram razmišljati o tome što ću reći, pa se moj govor zbog toga doima usporenim, a ponekad i nesigurnim.

Ako čovjek preuzme neko tijelo, u početku, godinu ili dvije, ono je još uvijek tijelo domaćina. Ali s vremenom se mijenja frekvencija tog tijela i ono konačno postiže istu frekvenciju kao vaše prvotno tijelo, a pojavljuju se i vaši prvotni ožiljci. To je, kao što sam vam već objasnio, nalik na galvanizaciju ili galvanotipiju, jer se molekule zamjenjuju molekulama. U ovo ne bi trebalo biti teško povjerovati, jer ako se porežete i taj rez za-

rase, znači da je došlo do nadomještanja molekula, zar ne? To nisu iste stanice već nove koje su izrasle da bi zamijenile one razrezane. Nešto se slično događa u procesu transmigracije. Preuzeto tijelo prestaje biti strano, a umjesto toga, zamjenom jedne molekule drugom, ono postaje čovjekovo vlastito tijelo, tijelo u kojem je odrastao.

Evo još podataka o transmigraciji. Ona čovjeka čini »drugačijim«. Ona u njegovih drugova stvara čudan osjećaj bliskosti, ali ako osoba čija je duša preselila u drugo tijelo, iznenada dotakne neku osobu, ta osoba može preneraženo ciknuti: »Oh, da znaš, sav sam se naježio!« Zato ćete, ako želite vježbati transmigraciju, morati razmisliti o njezinim prednostima kao i o nedostacima. Znaete kako psi čudno njuškaju jedan drugoga, ukočenih nogu, čekajući pokret onoga drugog? Eto, ja sam ustanovio da se Zapadnjaci tako ponašaju prema meni. Oni me ne razumiju, oni ne znaju o čemu se u biti radi, osjećaju da sam drugačiji, a ne znaju zašto, pa su zbog toga često nepovjerljivi prema meni. Ne znaju da li im se sviđam ili ne sviđam, što mi zalista stvara poteškoće, poteškoće koje se manifestiraju tako da sam stalno sumnjiv policiji, carinicima uvijek spremnim povjerovati u najgore i emigracijskim službenicima koji neprestano zapitkuju zašto, kako i kada, itd., itd. Takvog Čovjeka zapravo ne prihvaćaju »lokalni domoroci«. No moramo prijeći na sljedeću knjigu, ali prije toga evo završne riječi upućene onima koji smatraju da je teško razumjeti ono što sam napisao o transmigri-

ranim Istočnjacima koji imaju poteškoća u pisanju vlastitog jezika; ako ste dešnjak, napišite ovaj paragraf desnom rukom, a onda to isto pokušajte lijevom!

Tako završava Treća knjiga
Knjiga promjena.

ČETVRTA KNJIGA

Ovako je Sada!

DESETO POGLAVLJE

Sunčeva je svjetlost klizila po mirnoj rijeci dostojanstveno ploveći dalje, uvlačeći se u dubine, kao što Akashički zapisi dopiru do dubina Univerzalnog znanja. Ali sada je OVA rijeka zaokupljala moju pažnju. Gledao sam kroz poluspuštene vjeđe sve one sitne iskricе, površinu išaranu svjetlosnim pjegama kada bi povremeno otplovio poneki list. Iznenada se začuo šum i lepet, potom su sletjele tri vodene ptice snažno pljusnuvši po površini vode. Neko su se vrijeme praćakale, prskajući vodu uokolo i uranjajući krila, općenito dobro su se zabavljale na svoj ptičji način. Onda su iznenada, kao na neki znak, raširile krila, zaveslale nogama i uzletjele ostavivši iza sebe tri namreškana kruga koja su se povećavala.

Sunčeva se svjetlost probijala kroz lišće drveća stvarajući pjege svjetla i sjene na rubu vode ispred mene. Sunce je bilo toplo. Dok sam tako ležao na leđima, do mene je je doprlo nekakvo zujanje. Polako sam otvorio oči, a tamo je, upravo pred mojim nosom, bila jedna pčela koja me promatrala s velikim zanimanjem. A onda je, kao da je ustanovila da ne bih bio dobar izvor nektara, ili onoga

što pčele traže, glasnije zazujala i odletjela prema cvijeću skrivenom u sjeni jednog drveta. Čuo sam njezino zujanje u daljini dok je marno sondirala cvijet; kad se vratila, vidio sam da su joj noge i tijelo prekriveni žutim peludom.

Bilo je ugodno počivati ispod drveća kraj rijeke Temze u Thames Dittonu i gledati blistavu palaču hamptonskog suda. Pažnja mi je lutala i čini se da sam zadrijemao. Iznenada sam postao svjestan neke buke u daljini. Vidio sam zamišljenu sliku kraljevskog broda kako plovi iz smjera londonske Tvrđave a na njemu su kraljica Elizabeta Prva sa svojim tada omiljenim momkom i svitom slugu koji su, čini se, bili neizbježni u kraljevskim krugovima.

S kraljevskog broda dopirala je glazba i činilo mi se nelogično da takva glazba svira za plovidbe Temzom, ali sam čuo i zapljuskivanje vesala i škripanje valjčića. Čulo se hihotanje i ja sam u polusnu pomislio da se ljudi u rano elizabetinsko doba zacijelo nisu ponašali kao moderni tinejdžeri.

Otvorio sam oči, a iza zavoja rijeke upravo je doplovljavao veliki plitki čamac pun tinejdžera, a s gramofona i radioaparata na njemu treštale su različite pjesme. Veslali su klepećući, a činilo se da svatko priča svoju priču, nitko ni na koga nije obraćao pažnju. Prošli su kraj hamptonskog suda i izgubili se iz mog vidokruga; izvjesno je vrijeme opet vladao posvemašnji mir.

Opet sam pomislio na veliku kraljicu Elizabetu i njena putovanja od londonske Tvr-

dave do hamptonskog suda; gotovo nasuprot mjestu na obali gdje sam ležao, nekoć se nalazilo пристаниште. Čamci na vesla bi se približili i bacili užad pa bi kraljevski brod nježno dovukli u пристаниште, kako ne bi poremetili kraljičinu ravnotežu, jer ona nije bila dobar pomorac čak ni na Temzi! Zgradu hamptonskog suda smatrao sam oćaravajućom. Bio sam njezin česti posjetilac, čak i pod neobičnim okolnostima, i vidio sam da su je nerijetko posjećivali duhovi onih čija su tijela već odavno pod zemljom.

Otraga sam čuo razgovor, okrenuo sam se i ugledao četvoro ljudi. »Oh, zaboga«, rekla je žena, »bili ste nepomični — deset minuta se niste pomaknuli — pa smo pomislili da ste mrtvi!« Nakon toga su otišli dalje razgovarajući, razgovarajući i razgovarajući. Svijet je, pomislio sam, previše bućan, svi previše govore, a premalo kažu. Pomislivši to, pogledao sam uokolo. Ispred mene na Temzi bilo je nekoliko čamaca, lijevo od mene nalazio se jedan starac koji je izgledao kao da bi glavom i bradom mogao biti Otac Vremena. Bio je uglavljen kao stari panj. U ustima je imao lulu iz koje se izvijao blijedi magličasti dim. Ispred njega je, privezan za kolac, bio postavljen ribički štap kojega je plovak — crvenobijeli — poskakivao preda mnom. Dok sam ga promatrao, nije se ni maknuo, i pitao sam se što ljudi zapravo nalaze u pecanju. Zaključio sam da je to bila samo izlika nekih starijih ljudi da mogu u miru meditirati, razmišljati o prošlosti i pitati se što im donosi budućnost.

Budućnost? Zabrinuto sam pogledao na svoj ručni sat, a onda žurno ustao i sjeo na stari bicikl koji sam bio odložio na obalu nedaleko od mjesta na kojem sam počivao.

Brže nego inače okretao sam pedale niz cestu, skrenuo udesno i izašao na put za Zapadni Molesey gdje se nalazio Zavod za nezaposlene.

Ali ne, za mene nije bilo nikakve ponude, a kamoli posla. Činilo se da je previše ljudi a premalo poslova, i kao što mi je jedan čovjek bez uvijanja rekao: »Vidiš, gospodine, ostavio si posao, a nisi morao, pa kao što si ti napustio posao, a nisi morao, ni oni ti ne moraju ništa platiti. Razumljivo je da vlada ne plaća tipu koji je dao otkaz, takvi ne dobivaju novčanu pomoć. Ovdje ti neće naći posao. Zavod čuva poslove za one koji primaju pomoć, jer kad takvom tipu nađu posao, ne moraju mu više plaćati i njihove statistike u tom slučaju bolje izgledaju.«

Pokušao sam i u trgovačkim agencijama za zapošljavanje. Odete tamo i platite, a oni vam navodno traže posao. Možda je moje osobno iskustvo osobito nesretno, ali unatoč pokušaju na mnogobrojnim mjestima, ni jedna mi od tih agencija nije ponudila posao.

Dobivao sam samo sitne poslove u okolici Thames Dittona i po pokrajini. Mogao sam obavljati stanovite medicinske poslove koje ortodoksni liječnik nije mogao ili ne bi htio, pa sam mislio: ipak, ja sam kvalificirani liječnik, a budući da imam papire koji to potvrđuju, zašto se ne bih pokušao registrirati u Engleskoj?

Neposredno poslije stupio sam u neslužbeni kontakt s glavnim liječničkim vijećem. U stvari, otišao sam k njima i sve im ispričao. Rekli su mi da imam sve kvalifikacije, ali da je, na nesreću, Chungking sada u rukama komunista i da stoga ne mogu očekivati da moje kvalifikacije koje su stečene u jednoj komunističkoj zemlji budu ovdje priznate.

Donio sam svoje dokumente i gurnuo ih sekretaru pod nos. Rekao sam: »Pogledajte, kada su ovi dokumenti izdani, Kina nije bila komunistička zemlja, bila je saveznica Velike Britanije, Francuske, SAD i mnogih drugih zemalja. Borio sam se za mir kao što su se borili i ovdašnji ljudi, i samo zato što sam bio u nekoj drugoj zemlji, ne znači da moja uvjerenja nisu jednako dobra kao i vaša.« On je mrmljao, i kašljucuo, i gundao, a onda rekao: »Dodite za mjesec dana. Vidjet ćemo što možemo učiniti. Da, da, potpuno se slažem, imate takve kvalifikacije koje bi se morale priznati. Jedina zapreka tome jest što je Chungking sada u komunističkoj zemlji.«

Napustio sam njegov ured i otišao u Hunterijanski muzej da razgledam uzorke u bocama, usput razmišljajući o tome kako je zapanjujuće da oni, unatoč tome što su ljudi svugdje — baš svugdje — funkcionirali na sličan način, smatrali da liječnik koji je školovan u jednoj zemlji nije podoban da liječi u drugoj. To nisam ni u kom slučaju mogao shvatiti.

Zaista je bilo teško dobiti posao, a život u Thames Dittonu bio je vrlo skup. Otkrio sam da otkako sam oženjen, što sam teoretski i

bio, imam znatno, znatno veće troškove nego kad sam živio sam.

U ovom dijelu knjige možda bih trebao odgovoriti onim ljudima koji su mi pisali uvredljiva pisma pitajući me zašto bih ja, jedan tibetanski lama, morao živjeti s nekom ženom. Dakle, vi »dame«, koje tako uvredljivo pišete, dopustite da vam kažem ovo: ja sam još uvijek monah, ja i dalje živim kao monah, a možda su neke »dame« među vama zaista čule za celibatske neženje koje imaju gazdaricu ili sestru s kojom žive neopterećeni razmišljanjem o TOME! Zato, moje »dame«, moj odgovor je — ne, ne živim onako!

No, došlo je vrijeme da napustim Thames Ditton, pa smo se preselili bliže centru Londona, jer sam vlastitim naporima uspio dobiti posao. Došao sam do zaključka da moje sadašnje tijelo živi »prekovremeno« i da ono nema nikakvih izgleda. Bivši se njegov stanaar, vidio sam to u Akashičkim zapisima, uistinu spremao počinuti samoubojstvo, a time bi se okončali i svi izgledi koje je njegovo sredstvo, njegovo tijelo, moglo imati. Zato, bez obzira na to koliko se trudio, nikada ne bih prihvatio posao koji bi mogla obavljati druga osoba; jedino zaposlenje na koje bih pristao bilo bi ono koje bih nabavio za sebe osobno. No, ne namjeravam reći koji je to posao bio, niti gdje sam radio, jer to nema veze s ovom pričom, premda nam je osigurao sredstva za trenutne želje i omogućio da preživimo. Ali moram vam ispričati nešto što me beskrajno uznemirilo, a povezano je s mojim starim neprijateljem — policijom. Vozio sam

se kroz južni Kensington, a anatomska lutka bila je na zadnjem sjedištu moga auta. To je jedna od onih lutki kakve se nalaze u izlozima dućana s odjećom ili koje se katkada koriste za praktičnu nastavu u kirurgiji. Lutka je na stražnjem sjedištu bila prekrivena tkaninom: kako je bio prozor otvoren, pretpostavljam da ju je u vožnji propuh djelomično otkrio.

Dok sam mirno vozio razmišljajući o tome što još moram uraditi, iznenada je pored mene tako zadrečala truba da sam gotovo iskočio kroz krov. Pogledao sam u ogledalo i ugledao dvojicu kako mi pokazuju da zaustavim auto pored ceste. Tamo je bilo parkirano mnogo automobila, pa sam se odvezao malo dalje pokušavajući naći mjesto da se zaustavim. Sljedeće što se dogodilo bilo je da su ta policijska kola — jer to su bila policijska kola — pokušala da mi prepriječe put; policajci su mislili, rekli su mi poslije, da pokušavam pobjeći — brzinom od petnaest milja na sat usred prometne gužve! Dakle, zaustavio sam tamo gdje sam se zatekao; unatoč tome što sam zadržavao promet, nije me uopće bilo briga što će se drugi vozači ljutiti. Policija mi je dala znak da izađem i da im pridem, ali sam pomislio — ne, oni žele vidjeti mene, ja ne želim vidjeti njih, stoga sam i dalje sjedio. Konačno je jedan policajac izašao iz auta s palicom u ruci. Izgledao je kao da se sprema za sukob s vatrogasnom brigadom ili nečim sličnim, uistinu je djelovao prestrašeno. Prišao je mojim kolima, polako, manje-više koračajući postrance, vjerojatno da bi bio što

lošija meta u slučaju da zapucam. Onda je pogledao na zadnje sjedište i pocrvenio kao mak.

»Onda, policajče, što je bilo? Što sam to učinio?« upitao sam ga. Policajac me pogledao, stvarno je izgledao budalasto i smeteno. »Oprostite, gospodine«, rekao je, »ali javili su nam da se uokolo vozi jedan muškarac i da se kroz zadnje staklo kola vide noge nage žene.«

Posegnuo sam rukom otraga, skinuo tkaninu s lutke i rekao: »No, policajče, vidite li i najmanji znak života na ovom modelu. Dokazite mi kako je ubijena. Dobro je pogledajte.« A zatim sam pažljivije prekrpio lutku. Policajac se vratio do svojih kola, a svi automobili iza nas su trubili kao da nastoje ispuniti zvukom koncertnu dvoranu. Potpuno ozlovoljen, odvezao sam se dalje.

Imao sam još jedan susret s policijom koji je bio zabavan; moj ured u Londonu nalazio se nedaleko od podzemne željeznice. Moja bi me žena običavala posjetiti za vrijeme objeda, a kada bi otišla, ja bih gledao kroz prozor kako prelazi prometnu londonsku ulicu.

Jednog dana sam upravo završavao posao i spremao se da krenem kući kada je netko glasno, službeno pokucao na vrata. Ustao sam i otvorio ih, a na njima su stajala dva golema policajca. Jedan od njih je rekao: »Želim znati što radite ovdje«. Okrenuo sam se i propustio ih. Jedan je sa zanimanjem razgledao okolo, a drugi je očito bio pripravan svjedočiti. Gdje je god stariji policajac pogledao, i mladi je uradio to isto.

Ponudio sam ih da sjednu, ali rekli su mi da su na dužnosti. Osim toga, rekli su mi da su mislili da sam upleten u nekakav protuzakoniti posao, da dajem signale nekoj bandi.

To me stvarno prenerazilo, ustvari, bio sam osupnut od zaprepaštenja i nisam mogao shvatiti o čemu pričaju. »Kako to mislite?!« uzviknuo sam. Stariji policajac je rekao: »Pa, obavijestili su nas da oko podneva dajete neke signale, promatrali smo vas i uvjerali se u to. Kome ih šaljete?«

Tada mi je sinulo, pa sam se počeo smijati. Rekao sam: »Oh, dobri Bože, kamo to svijet ide? Mašem svojoj supruzi dok je promatram kako prelazi ulicu i ulazi u podzemnu željeznicu.«

Odgovorio je: »To ne može biti istina, odavde ne vidite podzemnu željeznicu.« Bez riječi sam ustao sa stolca, otvorio desno krilo prozora i rekao: »Sami se uvjerite.« Pogledali su jedan drugoga, a zatim su zajedno otišli do prozora i pogledali van. Dakako, kao što sam rekao, na suprotnoj strani je bila podzemna željeznica. Obojica su malo promijenila boju, a ja sam rekao — zbog čega su još više pocrvenjeli: »O, da vidio sam vas dvojicu, bili ste u onoj zgradi nasuprot, vidio sam kad ste se pokušavali skriti iza zavjesa. Pitao sam se što radite.«

Stariji policajac je rekao: »Vi ste uselili i u kat ispod ovog ureda. Imamo informaciju da se dolje bavite bludnim radnjama.« Prekipjelo mi je, pa sam stoga rekao: »Dobro, podite sa mnom dolje i sami pogledajte.« Ni-

je im se svidalo moje držanje i pitali su se u čemu su pogriješili.

Zajedno smo sišli stepenicama i ja sam otključao veliki izložbeni salon u kojem su prozori bili prekriveni teškim i skupim čipkastim zavjesama.

Iznad prozora sa zavjesama nalazili su se mali ventilatori veličine oko jedne četvorne stope koji, naravno, nisu bili prekriveni zavjesom.

Otišao sam do jedne lutke, podigao je i rekao: »Pogledajte, ako netko ovo nosa uokolo, premješta s jednog mjesta na drugo« — pokazivao sam — »radoznalo njuškalo, tj. stara dama koja živi u stanu nasuprot, mogla bi pomisliti da je to nago tijelo.«

Kuckao sam po lutkama i dodao: »Dobro ih pogledajte, da li vam djeluju bludno?«

Policajci su odjednom okrenuli ploču, a stariji od njih je rekao: »Pa, žao mi je što smo vas uznemiravali, gospodine, zaista mi je žao, ali smo dobili prijavu od sestre jednog višeg policajca u kojoj stoji da se ovdje događaju čudne stvari. Zadovoljni smo ovim što smo vidjeli. Nećemo vas više uznemiravati.«

Ali, uznemiravali su me! Jedne sam večeri morao biti u uredu oko sedam sati, otključao sam vrata i ušao. Napravio sam posao koji sam morao i, dok sam zaključavao vrata, iza mene su se pojavila dva policajca, prilično grubo me zgrabila i pokušala ugurati u policijska kola. Ali ja sam znao svoja prava i zahtijevao sam objašnjenje. Rekli su mi da su dobili prijavu (da, bila je to ona ista žena!) da je čovjek sumnjiva izgleda (to sam bio ja!)

viden kako provaljuje u zgradu. Nisu povjerovali da imam pravo biti tamo, ponovno sam otključao svoj ured i ušli smo unutra, a onda sam čak morao nazvati posrednika za nekretnine, koji mi je iznajmio te prostorije, i on me po glasu identificirao. Još jednom je policija ispala blesava. Otišli su bez riječi.

Ubrzo nakon toga sam odlučio da nema smisla ostati u takvom uredu gdje je bilo očito da stara tračljivica iz stana nasuprot nema nikakvog drugog posla doli da si umišlja da je policajka koja prijavljuje navodne krivične prekršaje. Zato sam napustio taj ured i preselio na drugo mjesto.

Ponovno sam obavljao određenu psihološku terapiju s ljudima kojima nije mogla pomoći ortodokсна medicina i radio sam to uspješno, stvarno uspješno. Izliječio sam mnogobrojne ljude, ali se jednog dana pojavio čovjek koji me pokušao ucjenjivati. Tako sam naučio da je čovjek koji nije službeno registriran, uvelike prepušten na milost i nemilost onima koji bi rado primili pomoć, a potom pokušali s ucjenom. A taj ucjenjivač... no nakraju ipak nije bilo po njegovom!

Upravo u to vrijeme u naš je život ušla jedna mlada dama, ušla je u naš život iz osobne pobude, svojom slobodnom voljom. Smatrali smo je svojom kćerkom i još je smatramo, a ona je i dalje s nama. Njena je sudbina bila takva. Ona je, naime, osjećala da mora živjeti s nama. Poslije je tisak to preuveličao, pokušavajući dokazati kako je to priča o vječnom (bračnom) trokutu; ništa ne može biti

jače od istine. Umjesto u »vječnom trokutu«, mi smo i dalje živjeli »pošteno«.

Otprilike u to vrijeme bio sam predstavljen jednom književnom zastupniku. Mislio sam da bi mi on mogao dati posao, da čitam rukopise i stavljam primjedbe na njih, ali on je bio dobro upućen u moj slučaj i zaista me, unatoč mome prvotnom protivljenju, uspio nagovoriti da napišem knjigu. Čovjek ne može baš birati kada mu gotovo prijete glad, a glad je već uvelike kucala na naša vrata.

I tako sam napisao knjigu, a onda su me neki autori, ljubomorni na moje poznavanje Tibeta, pokušali oponašati. Imali su sve vrste detektivskih agencija, a jedna od njih je oglašila Timesu ili u londonskom Telegraphu da poziva Lobsanga Rampu da se javi na tu i tu adresu gdje ga čeka nešto zaista dobro.

Znao sam da je to klopka, što sam rekao svom zastupniku gospodinu Cyrusu Brooksu. On je rekao svom zetu da nazove i provjeri o čemu se radi. Da, to je zaista bila klopka. Jedan pisac iz Njemačke strahovito se ljutio što sam ja pisao o Tibetu kada je on mislio da je to njegovo osobno nepovredivo područje, pa me zato dao slijediti ne bi li otkrio nešto čime bi me mogao kompromitirati.

Otprilike u to vrijeme ljudi povezani s mladom damom koja je živjela s nama počeli su iskazivati antipatiju prema meni misleći da sam je ja odveo na krivi put — a nisam — i također su unajmili privatnog detektiva koji je pokušavao nešto saznati o meni. Ali taj jadni momak — meni se činilo da nije osobito bistar — nikada nije ni pokušao stu-

piti sa mnom u kontakt. Pitao sam se da li me se možda plašio. Umjesto da mi se izravno obrati kao čovjeku, on se oslonio na govorikanja, a kao što bi svatko trebao znati, dokazi zasnovani na naklapanjima nisu pravni dokazi, zar ne? Ali dvije su se strane urotile i otišle nekom novinaru koji nije bio osobito omiljen među svojim kolegama. Pokušali su mi namjestiti nekoliko zamki koje sam prozreo, ali kada smo kasnije odselili u Irsku, ti su ljudi protiv mene podigli veliku kampanju putem tiska, tvrdeći kako izvodim obrede crne magije u podrumu, da imam neki tajni hram, da sam kriv za sve vrste seksualnih orgija, itd., i da sam tijekom svoje karijere imao problema s policijom. No, to je bilo lako, uvijek sam imao neprilika s policijom, ali nikada ni za što nisam bio optužen niti sam išta uradio što bi bilo vrijedno policijske pažnje. Ali nema svrhe uzburkavati stare nevolje i razgrtati pepeo koji bi trebalo uništiti, ali ovdje želim odati priznanje suprugu te mlade dame. On je bio i jest gospodin, on je vrlo dobar čovjek, još je naš prijatelj, i on je dobro znao i tako je i svjedočio, da su iskazi protiv mene lažni.

Ovo više neću spominjati, ni tisak, ni rodbinu mlade dame. Ona je još s nama kao naša voljena kći. Eto, toliko, to je sve o tome.

Kada se sve to izdogađalo morali smo odseliti u Irsku, i jedno i drugo se urotilo protiv moga zdravlja. Obolio sam od koronarne tromboze i mislili su da ću umrijeti, ali nam je štampa toliko zgadila život da smo bili primorani otići u Irsku, iako smo to nerado uči-

nili. Ovdje sam stekao prijatelje — i još ih uvijek imam.

Iz Irske smo preselili u Kanadu, gdje smo i sada. Dosta smo seljakali po Kanadi, iz grada u grad, iz pokrajine u pokrajinu. Konačno smo dobili pismo koje je mnogo obećavalo.

Jednog dana smo u sandučiću našli jednu prilično debelu omotnicu. Marke su bile iz zemlje o kojoj sam — u to vrijeme — veoma malo znao. Iz Urugvaja, iz južnoameričke zemlje koja se nalazi između Argentine i Brazila.

To je pismo bilo zanimljivo. U njemu je stajalo da je pismo napisao direktor jedne velike kompanije koja je tiskala i objavljivala knjige — sve. Pozvan sam u Montevideo o trošku kompanije da tamo nastavim svoj rad. Dobio bih tajnice, tipkačice i prevodiocice — ustvari, sve ono što želim. Pisac pisma mi je poslao svoju fotografiju na kojoj je djelovao impresivno za golemim radnim stolom na kojem se nalazio veliki IBM-ov pisači stroj, a iza njega je bilo mnogo knjiga i, mislim, jedan Phillipsov diktafon.

Porazgovarali smo o tome, moja supruga, naša usvojena kći i ja, i nakon prilično dugo razmišljanja zaključili da je ideja dobra. Raspitali smo se o svemu i konačno, jer za formalnosti treba vremena, sjeli na vlak u Fort Erieu, Ontario, i krenuli za New York. Rekli su nam da ćemo putovati teretnim brodom Moore McCormack, koji može primiti dvanaest putnika.

U New Yorku je vladala uobičajena vreva i gužva. Jednu smo noć odsjeli u jednom od

poznatih hotela, a ujutro smo krenuli prema njujorškoj luci, do doka za kojim se nalazio Moore McCormack. Nasmijao sam se kada sam otkrio da se taj dok nalazi na suprotnoj strani, desno od onoga do kojeg sam plivao, činilo mi se, prije toliko mnogo godina. Međutim, ništa nisam rekao, jer nema svrhe uzburkavati gorka sjećanja, ali priznajem da sam stalno motrio na riječnu policiju.

Popeli smo s na brod i pronašli naše luksuzne kabine i tako smo, kasno te noći, s četiri lokomotive natovarene na palubu, otplovili u Vitoriu u Brazilu. Plovili smo dugačkom uvalom i uplovili u slikovito, toplo mjesto. To je bila prva luka u kojoj smo pristali. Zatim smo u obližnjem mjestu istovarili lokomotive — dizel lokomotive za brazilsku željeznicu.

Još smo jednom ili dvaput pristali u Brazilu, a zatim smo nastavili plovidbu prema Montevideu u Urugvaju. Ali kad smo se približili Montevideu, ustvari smo bili u Punta del Este, kapetan je primio radio-obavijest da ne možemo pristati u Montevideu jer dokeri štrajkaju, pa smo zato otplovili u Buenos Aires i cijeli tjedan ostali u tamošnjoj luci koja je bila vrlo prometna. Tamo smo vidjeli mnoštvo stranih brodova. Činilo se da su najpopularniji njemački brodovi, a poprilično je njih, čini se, plovilo rijekom koja čini granicu između Argentine i Urugvaja. Rekli su nam da se nekoliko milja dalje nalazi Fray Bentos, velika tvornica za konzerviranje mesa.

Konačno smo ipak nastavili plovidbu niz Rio de la Plata, te stigli do svog odredišta,

Montevidea. Uplovili smo u vanjsku luku i brod se morao usidriti. Tamo je bio štrajk i skupila se cijela flota brodova koji su bili stigli prije nas, te su se, stoga, trebali za njih i prije pobrinuti. Oko tjedan dana ostali smo na brodu. Konačno je naš brod dobio dozvolu da uplovi u luku i mi smo sišli na obalu.

Međutim, naše su nade ishlapjele kad smo otkrili da taj čovjek uopće nije imao tako veliki posao. Umjesto toga — no, da kažem na najljubazniji način, on je bio čovjek s idejama koje se nisu uvijek realizirale.

U Montevideu je bio vrlo skup život. Izgledalo je da imaju neku čudnu ideju da se sve mora plaćati u američkim dolarima, pa smo, ustvari, uzevši u obzir devizni tečaj, plaćali fantastične svote čak i za osnovne potreštine. U godinu i pol, koliko smo ostali tamo, ustanovili smo da su uobičajeni svakovrsni štrajkovi i da su sve veće restrikcije za strance, te smo odlučili da idemo.

Uistinu je bilo šteta što smo morali otići, jer je Montevideo lijep grad. Ljudi su uglavnom — osim štrajkača! — bili vrlo prijatni, ljubazni, i osjećali smo se kao da smo u Evropi. Bio je to prekrasan grad s divnom lukom i plažama. Vrlo kratko vrijeme smo bili u mjestu zvanom Carrasco, nedaleko od aerodroma. Oko aerodroma vjetar je raznosio fini pijesak i unosio ga u kuće, pa kako smo, osim toga, bili daleko od središta grada preselili smo u jednu zgradu s apartmanima koje je proćelje bilo okrenuto prema svjetioniku.

Nekoliko milja prema pućini, u prilazima luci, nalazila se olupina jednog broda. Bio je

to prilićno velik putnićki brod, koji je iz nekog razloga potopljen upravo pred ulazom u luku i tamo je ostao. Za oseke izronila bi i glavna paluba, a za plime most i gornja paluba ostali bi iznad vode. Vidjeli smo prilićno mnogo krijumćara, jer im je brod koristio kao »sklonište« za robu.

U Montevideu je bilo mnogo prekrasnih vidikovaca, uključujući i jednu veliku uzvisinu na drugoj strani luke. Bila je poznata pod nazivom »Planina«, a na njezinom vrhu nalazila se nekakva tvrđava koja je bila lokalna turistićka atrakcija.

Britanci su uradili mnogo da moderniziraju Montevideo. Oni su ovamo uveli svoju autobusnu službu i otvorili plinare, a jedna od prednosti toga bila je u tome što je tako mnogo ljudi natucalo engleski.

Jednog dana kada smo selili u stan bliže središtu grada, nebo se zacrnilo i zaćas je stravićno zahladilo. A onda je naišao ciklon. Nas troje smo se mućili da zatvorimo naš prozor i kako smo se skupili, jako gurajući ramenima prozor, vidjeli smo uistinu zapanjući prizor; krov autobusne stanice ispod nas je nestao, ploće valovitog lima letjele su zrakom kao da su od tankog papira. Pogledali smo dolje i vidjeli autobuse, a radnici su razjapljenih usta i razrogaćenih oćiju zurili uvis.

Prizor je zaista bio zabavan — za nas — kada su kokoši, koje su u Montevideu držali na ravnim krovovima kuća, nakon što su bile otpuhnete u zrak, letjele iznad ulica; bio je to zacijelo njihov jedini let u životu. Stvarno

je zapanjujući prizor vidjeti kokoši kako lete čvrsto priljubljenih krila!

Prizor koji me zaista nasmijao bio je kada je odjedrio konopac pun tek opranog rublja. Konopac je bio tako čvrst i krut kao željezna motka, a plahta i rublje visili su kao da je zrak nepomičan. Vidio sam mnogo ciklona, zračnih vrtloga, itd., ali je ovaj po mojem mišljenju bio najzabavniji.

Ali Montevideo je polako gubio svoj čar, jer su različite komunističke grupe počele stvarati neprilike, pa smo odlučili vratiti se u Kanadu. Iz mnogo razloga mi je žao zbog toga, jer mislim da bih radije živio u Urugvaju nego u većini drugih zemalja. Tamošnji su ljudi drugačijeg mentaliteta. Oni sebe nazivaju Orijentalnom Republikom Urugvaj. To je siromašna zemlja s prekrasnim idealima, ali ti su ideali toliko idealistični da su nepraktični.

U Kanadu smo se vratili morskim putem, a tamo se pojavio problem zarađivanja novca i zato sam morao napisati drugu knjigu. Kako se moje zdravlje pogoršalo, to je bilo jedino što sam mogao raditi.

Ustanovio sam da je u mojoj odsutnosti jedna osoba napisala knjigu na osnovu materijala koje sam ja prije nekoliko godina napisao za jedan engleski časopis. On je bio neobičan tip čovjeka, kad god bi ga uhvatili ili mu zaprijetili sudskim postupkom on bi bankrotirao, a prijatelji ili rođaci bi »kupili« nje-gove poslove, tako da je odštetna naknada bila mala, ustvari, nije je uopće bilo.

Jednu od velikih nevolja otkako sam napisao *Treće oko* stvaraju mi mnogobrojni ljudi koji pišu »Pohvalio Lobsang Rampa« i naravno stave etiketu na sadržaj robe koju dobavljaju. A sve je to potpuno neistinito; ja ne »pohvaljujem«, ne potvrđujem kvalitetu. Mnogi se ljudi, također, predstavljaju mojim imenom, pa sam se često morao javljati u policiju. Naprimjer, jedan čovjek iz Miamia u moje je ime pisao knjižaru u San Franciscu i potpisao mene. Pisao je puno o »bogomoljcima«, što ja nikada ne radim, i naručio je da mu se pošalju mnogobrojne knjige. Posve slučajno sam i ja u isto vrijeme pisao iz Vancouvera istom knjižaru i ovaj se toliko zaprepastio kad je dobio pismo od mene i iz Britanske Kolumbije da mi je napisao pismo u kojem me pita kako se mogu tako brzo kretati iz mjesta u mjesto. Tako je izašlo navidjelo da je taj tip neko vrijeme naručivao robu u moje ime, a nije ju plaćao. Kao što sam rekao, ako je netko tolika budala da smatra da sam ja »autor« svih bljezgarija koje je taj tip napisao, zaslužuje da bude prevaren. Bilo je i drugih, poput čovjeka koji se povukao u planinsku pećinu, sjeo prekrivenih nogu s prokleta malo odjeće na sebi, i pretvarao se da je ja. Dijelio je savjete tinejdžerima da upražnjavaju seks i uživaju drogu naglašavajući da je to dobro za njih. A štampa bi se, naravno, uvijek dočepala takvih incidenata te napravila zbrku, pa i kada je dokazano da su se te varalice predstavljale mojim imenom, štampa nije nikada izvijestila što se zbilja dogodilo. Ja sam sasvim, sasvim, sasvim

protiv samoubojstva. Ja sam potpuno, potpuno, potpuno protiv droge i ja sam uistinu, uistinu protiv štampe. Mislim da prosječni novinar nije kompetentan da piše o metafiziци ili okultnom jer ne posjeduje znanje iz tih područja, nema spiritualnosti i, po mojem mišljenju, jednostavno nema umnu snagu za to.

Nakon određenog vremena provedenog u Fort Erieu, u koji smo se vratili iz Južne Amerike, otišli smo u Prescott, Ontario, gdje smo se smjestili u malom hotelu. Upravnik hotela bio je zaista uglađen čovjek. Ostali smo tamo godinu dana, a sve to vrijeme nikada nije između »uprave« i nas izbila nikakva nesuglasica niti se pojavio najmanji znak neslaganja. Zvao se Ivan Miller i bio je pravi pravcati gospodin. Rado bih saznao njegovu sadašnju adresu kako bih mu ponovno izrazio naše poštovanje zbog svih napora koje je poduzimao. Bio je krupan čovjek, bolje reći golem; premda je bio rvač, ipak je znao biti nježniji od većine žena.

JEDANAESTO POGLAVLJE

Bilo je dobro biti ponovno u Kanadi i primati, što je u ono vrijeme bilo pouzdano, poštu. U Urugvaju je bilo mnogo neprilika s poštom, a zbog jednog događaja gotovo sam se zapjenio od bijesa — bilo je to kada sam kao autor primao mnogo pošte, a pošta u Montevideu nije mi je isporučivala. Imao sam prisvojeno ime, a također i ime pod kojim sam pisao, T. Lobsang Rampa, a poštanski službenici u Montevideu nepopustljivo su mi zabranjivali da primam poštu na dva imena. Po njihovom mišljenju, čovjek koji je imao dva imena morao je biti varalica, pa sam o cijeloj stvari temeljito razmislio i zaključio da sam bio poznatiji kao T. Lobsang Rampa. Onda sam otišao u poštu i rekao da želim poštu na ime T. Lobsang Rampa, a da ostalu vrate.

Onda su tražili moje dokumente. Kako je na dokumentima stajalo drugo ime, nisam mogao podignuti poštu. Konačno sam morao otići odvjetniku — jednom »abogadu« — i sastaviti dokument o promjeni imena. To se moralo napraviti zakonski, a na dokumente polijepiti mnogo, mnogo biljega, nakon toga se to moralo objaviti u nekim urugvajskim legalnim novinama. Kad su bile gotove sve

te formalnosti, mogao sam primati poštu na ime T. Lobsang Rampa, ali mi je zabranjeno da se koristim drugim imešom.

Sada je, naravno, moje ime i u Kanadi zaksinski promijenjeno u T. Lobsang Rampa, a kad već govorimo o činovništvu, birokraciji, itd. — sada sam kanadski državljani. Uzeo sam kanadsko državljaništvu i opet je birokracija bila uistinu zapanjujuća. No, čini se da je danas birokracija u svemu; naime pokušavam ostvariti starosnu mirovinu, na koju imam pravo, ali birokracija je takva da tvrdi kako je ne mogu dobiti — ili mi činovnici tako govore — dok ne dam točnu adresu i točne datume dolaska i odlaska iz svakog mjesta u kojem sam boravio u Kanadi. Dakle, posjetio sam mnoštvo mjesta od Windsora do Prescottta, Montreala, Saint Johna, New Brunswicka, Halifaxa, cijelim putem od Vancouvera, pa natrag do Calgarya, itd., a mislio sam da sam bio dovoljno poznat kao kanadski državljani, s putnicom, itd., ali to očito ne odgovara službenicima mahnitim od birokracije. Zato taj predmet »još visi«. Zvučim više kao trula jabuka nego išta drugo, zar ne?

Prošle noći sam se zaista loše osjećao i probudio sam se kasno te noći iz nemirnog drijemeža i oko sebe ugledao okupljene svoje drugove, tibetanske lame. Svi su bili u astralnom obliku i nagovarali me da izađem iz tijela i dođem k njima — da popričamo o problemima. »Što vam je?«, upitao sam ih. »Ako se budem osjećao lošije nego sada, doći ću tamo zauvijek.« Lama Mingyar Dondup se

nasmiješio i rekao: »Da, toga se i bojimo. Želimo da prije toga još nešto uradiš.«

Kada je netko u toliko navrata i toliko godina astralno putovao kao što sam ja putovao, ništa mu se ne čini posebnim, jer to je lakše nego izaći iz kreveta, stoga sam samo kliznuo iz svog tijela i otišao na astralnu razinu. Zajedno smo otišli do obale jezera na kojemu se igralo mnogo vodenih ptica. Zna te, ovdje na astralnoj razini nijedno se stvaranje ne plaši čovjeka, pa su se te ptice i dalje igrale u vodi. Sjeli smo na mahovinom obraslu uzvisinu i moj Učitelj je rekao: »Znaš Lobsang, malo se pojedinosti zna o transmigraciji. Željeli bismo da kažeš nešto o ljudima koji su transmigrirali.« Dan na astralnoj razini bio je suviše ugodan da bih bio mrzovoljan, pa sam im stoga stavio do znanja da ću sutradan nastaviti posao i raditi sve dok knjiga ne bude gotova.

Zaista je bilo ugodno boraviti na astralnoj razini, daleko od bola, daleko od briga i svega ostalog. Ali, kao što su me podsjetili, ljudi ne idu na Zemlju zbog užitka, nego stoga što moraju nešto naučiti ili drugoga podučiti.

Onda, danas je drugi dan, dan kada moram napisati još nešto o transmigraciji.

U doba Atlantisa — o, da! — Atlantis je uistinu postojao, on nije samo plod piščeve mašte; Atlantis je bio stvaran. A u doba Atlantisa postojala je zaista visokorazvijena civilizacija. Ljudi »su išli ukorak s Bogovima«. Zemaljski Vrtlari su neprestano promatrali razvoj na Atlantisu. Ali oni koji su promatrani zaziru od čuvara-promatrača, i tako

se dogodilo da su Zemaljski Vrtlari koristili transmigraciju kako bi ih mogli nezamjetno promatrati.

Duhovi Vrtlara su koristili brojna tijela odgovarajućih vibracija, jer su se tako mogli umiješati među ljude i otkriti što ovi misle o Vrtlarima i smišljaju li zavjere.

Zemaljski Vrtlari, koji su pazili na tu misterioznu civilizaciju poznatu pod nazivom sumerska, također su imali tutore koji su spomoću transmigracije dolazili na Zemlju. Bilo je presporo da se velikim svemirskim brodovima prelazi ta praznina, to bi predugo trajalo. Transmigracijom se to moglo učiniti za nekoliko sekunda.

Egipćane su uvelike kontrolirala i podučavala viša Bića koja su ulazila u posebno kultivirana tijela koja bi, kada ih ta Bića nisu koristila, pažljivo očistili, zamotali i odložili u kamene kutije. Neuki su egipatski urođenici, uhvativši nakratko pogled na te ceremonije, zaključili da Vrtlari konzerviraju tijela, pa su oni koji su tome prisustvovali odjurili kući da svojim svećenicima ispričaju što su vidjeli.

Svećenici su ondâ pomislili da bi i oni mogli pokušati uraditi isto i kada bi umrla neka osoba, neki velikodostojnik, omotali bi je zavojima, oblagali mirodijama i svim ostalim, ali su uskoro ustanovili da se tijela raspadaju. Ondâ su zaključili da je to bilo zbog unutrašnjih organa: srca i jetre, koji su uzrokovali raspadanje, pa su sve te dijelove počeli uklanjati i stavljati u posebne ćupove. Dobro je što oni nisu pripremali domačine za bu-

duće duše, jer bi domaćini zaista bili jedna gomila bezutrobaša, zar ne?

Naravno, neka su se balzamiranja — tako su to zvali — vršila kada bi neki bolesni svemirac ili svemirka stavljeni u stanje zamrlosti, kako bi se on ili ona mogli odnijeti u svemirski brod i prevesti na neko drugo mjesto na liječenje.

Na Zemlji se nalazio priličan broj glasovitih vođa koji su bili Bića transmigrirana u zemaljska tijela; Abraham, Mojsije, Gautama, Krist i onaj dobro poznati genij nad genijima, Leonardo da Vinci. Izumi Leonarda da Vincia su legendarni, a on je zaista mnogo pridonio znanju ovog svijeta. On je, a mislim da će se svi sa mnom složiti, posjedovao vještine i znanja koji su znatno nadilazili znanja Zemljana. Osoba poznata kao Leonardo da Vinci bio je nezakonito dijete bez posebnih povoljnosti. Tko zna? Možda je čak bio sin nekog vodoinstalatera! Tijelo osobe koja je postala Leonardo da Vinci bilo je na takvom stupnju vibracija da ga je moglo preuzeti neko visokorazvijeno Biće i napraviti sva ona djela koja ne bi moglo ni jedno ljudsko biće.

Ozbiljno tvrdim da bi ljudi ovog svijeta, kad bi samo htjeli poslušati one koji su stvarno transmigrirali, osigurali prekrasnu priliku za istraživanje svemira. Pomislite na sve one svjetove koji tamo postoje. Zamislite da biste mogli posjetiti neki svijet za djelić sekunde. Neke svjetove nikada ne mogu posjetiti ortodoksna ljudska bića, jer bi atmosfera mogla za njih biti loša kao i klima ili gravitacija. Ali kad čovjek transmigrira, on

može preuzeti tijelo bilo kojeg stanovnika planeta i istraživati taj planet bez ikakvih poteškoća.

Ljudska bića dobro upućena u znanja o transmigraciji mogla bi ući u tijela životinja i valjano ih proučiti. Ali to se ne događa — nikada. Niti se životinje ponovno rađaju kao ljudi. Također, životinje nisu u odnosu na ljude inferiornija bića. Ali zbog rasnog parnicenja Zemaljskih Vrtlara koje preuzima tijela nekih životinja, znanje o tome se razvuklo i izvitoperilo. Zbog toga su sve dobre religije iskavarene.

Mi smo mnoge putovali po Kanadi. Od Windsora, Ontario, preko Fort Eriea do Prescottta, a onda smo otišli u Saint John, N. B. Neko smo vrijeme, o čemu možete pročitati u mojim drugim knjigama, živjeli sasvim sretno u New Brunswicku, u dražesnom gradu pokraj mora. Budući da smatram da pisac mora putovati, preselili smo u Montreal i neko vrijeme živjeli u Habitatu. Habitat je smiješna skupina kuća nagomilanih jedna na drugu kao dječje kocke za slaganje. U svakom slučaju, bilo je ugodno mjesto za življenje koje nam se toliko dopalo da smo se, nakon što smo odselili, opet tamo vratili. I ovdje u Montrealu bilo je štrajkova i problema s jezikom, jer francuski Kanadani nisu bili naklonjeni onima koji nisu govorili francuski, a budući da sam smatrao da je Kanada oduvijek bila zemlja u kojoj se govori engleski, odbijao sam govoriti francuski.

Uskoro smo ponovno selili, ovaj put u Vancouver, u Britansku Kolumbiju; smjestili

smo se u jedan hotel, u hotel s apartmanima. Vancouver je u posljednje vrijeme dosta propao pod, po mojem mišljenju, groznim oblikom vlade. Osim toga svugdje su stajali natpisi »zabranjeno držanje kućnih ljubimaca« iako, kao što je jedan vlasnik hotela rekao, kućni ljubimci nisu nikada nanijeli toliku štetu njegovom poslu, kao djeca i pijanci te ljudi koji su pušili u krevetu.

U životu sam često selio. Mnogo sam naučio, a postoje neke stvari koje bih »želio« da se ostvare — naprimjer, želio bih da postoji cenzura štampe, jer sam vidio toliko bijede uzrokovane netočnim novinskim izvještajima. Drago mi je što opažam da je danas sve više i više mojih istomišljenika koji sumnjaju u istinitost novinskih napisa.

Davna, pradavna pretkazanja moje sudbine bila su posve točna. Pretkazano je da će se čak i moj vlastiti narod okrenuti protiv mene. Pa, i jest — uistinu jest, jer mi u razdobljima nevolje nitko nije priskakao u pomoć niti bio spreman da potvrdi istinitost mog kazivanja, a ono jest istinito.

Nadasve sam se nadao da ću pomoći Tibetu. Mislio sam, naprimjer, da bih ako me priznaju mogao govoriti u prilog Tibeta pred Ujedinjenim narodima. Nadao sam se da bih s njihovim priznanjem mogao imati jedan radioprogram o slobodnom Tibetu, ali ne, nitko od ljudi iz Tibeta, od onih koji su ovamo došli, nikada mi nije pomogao. Prilično je žalosno, jer je to i njihov i moj gubitak. Toliko dobra se moglo napraviti. Moje je ime nadalje poznato, priznato mi je da znam pisati,

a također je potvrđeno da znam i govoriti. I jedno i drugo želio sam upotrijebiti za dobrobit Tibeta ali ni unatoč tome nisu me željeli priznati, upravo kao što u prošlosti Dalaj Lama nije želio priznati Panchen Lamu i obratno. To je posve isto kao kad, recimo, jedan politički vođa ignorira postojanje drugog. Ali ja dobivam mnoštvo pisama, danas sam, naprimjer, dobio stotinu i tri. Često ih je znatno više, a pisma stižu iz cijelog svijeta. Učim stvari koje su mnogima bliske i govore mi, točno ili netočno, da me ljudi koji su u ovo vrijeme pobjegli iz Tibeta ne mogu »priznati«, jer bi se druga religijska frakcija, ona koja njima pomaže, mogla naljutiti. Ustvari, imam sve dokaze da je tako. Ali... nema svrhe započinjati minijaturni religijski rat, zar ne?

Izgleda da su samo niži redovi izbjeglica protiv mene. Prije nekoliko mjeseci primio sam pismo od jednog uglednog čovjeka koji je posjetio Dalaj Lamu i razgovarao o meni. Dalaj Lama me, rečeno mi je, pozvao da se vratim u Potalu kada se oslobodi komunističke agresije.

Prije nekoliko tjedana je naša usvojena kći (mi »ne spominjemo imena«, sjećate se!) primila pismo u kojem stoji da je Dalaj Lama vrlo zabrinut zbog zdravlja dr. Rampe i da se Dalaj Lama svaki dan moli za njega. To je pismo sada kod mojih izdavača.

Imam još jednu »želju«; postoji veliki broj okultnih tijela. Neki od njih tvrde da su vrlo, vrlo stari, premda su se pojavili tek prije nekoliko godina i to zahvaljujući reklamama.

Imam još jednu pritužbu; ako su svi ti ljudi toliko sveti — toliko dobri — toliko posvećeni spiritualnom prosvjećenju, zašto se ne bismo mogli svi složiti, jer ako su autentični, shvatili bi da svi putovi vode Kući.

Mnogi su me studenti s nekih od tih okultnih koleđa pitali zašto se ne povežem s grupom tom-i-tom ili bilo kojom. Pokušavao sam i primio uvredljive odgovore, a sve zbog toga što su ljubomorni ili zato što ih je štampa zatrovala. No, ja na to ne gledam tako. Smatram da nije važno kojoj religiji tko pripada, nije važno kako netko proučava okultno. Ako su ljudi iskreni, oni mogu raditi zajedno.

Prije nekoliko godina obratio mi se čovjek koji je bio osnivač takozvane Tibetanske znanosti. Pisao mi je i predložio da bismo mogli, ako bih mu se pridružio i dozvolio da se koristi mojim imenom, zaraditi mnogo novca. Znate, ja ne radim takve stvari, ja u ovaj posao ne ulazim zbog stjecanja novca trikovima. Moja uvjerenja su moja svakodnevna vjervovanja i ja živim u skladu s kodeksom pod kojim su me podučavali.

Zanima me da li bi brojna takozvana metafizička društva ili redovi dobili dozvolu nakon pomnog ispitivanja. Većina pojedinaca u njima su varalice koji su se bacili samo na zgrtanje novca. Znam jednu grupu koja ne taji da uzima od skupine pisaca ono što smatra najboljim i da od toga smiješa nešto sasvim različito. No, to je nepošteno.

Ovo je dobra prilika da vam još jednom napomenem — u slučaju da krenete od kraja

ove knjige umjesto od početka, kao toliki mnogi — da su sve moje knjige apsolutno istinite. Sve što sam napisao je istina. Svaki metafizički doživljaj koji sam opisao mogu i izvesti, i nadasve želim da dođe vrijeme kada će ljudi zaista priznati istinu iz mojih knjiga, jer još mogu štošta naučiti ljude. Danas, zbog lažnih propagandi štampe, prema meni se ponašaju kao da sam leprozan ili neki parijski. Mnogi ljudi »posežu« za mojim knjigama i onda pišu stvari kao da je to bila njihova vlastita zamisao. Prije izvjesnog vremena sam s velikim zadovoljstvom slušao na kratkim valovima jedan veliki izvadak iz jedne od mojih knjiga, ali sam se na kraju čitanja zabezeknuo kada sam čuo da se autorstvo pripisuje nekoj ženi koja se jedva umije potpisati!

Vjerujte mi da su sve moje knjige istinite i ja vjerujem da imam sistem pomoću kojeg ovosvjetojni ljudi mogu sigurno posjećivati druge svjetove.

Želim se zahvaliti gospodi Sheelagh M. Rouse koja je bez gundanja pretpikala petnaest mojih knjiga. Ja sam pretpikao prvu.

Ima još jedna stvar koja bi vas mogla zanimati: gospođa Rampa upravo završava knjigu u kojoj iznosi svoje mišljenje o svemu ovome. Pa — ako je želite pročitati — morat ćete pratiti obavijesti, zar ne? Ili možete pisati na:

Mr. E. Z. Sowter
A. Touchstone Ltd.
33 Ashby Road,
Loughborough, Leics.,
England

Tako završava Četvrta knjiga
o tome
kako je Sada!

SADRŽAJ

PRVA KNJIGA
Kako je bilo na početku
9

DRUGA KNJIGA
Prvo doba
71

TREĆA KNJIGA
Knjiga promjena
139

ČETVRTA KNJIGA
Kako je sada!
207

410
988/R